

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště Orální historie – Soudobé dějiny

Bc. Dagmar Janků

Vojenský újezd Ralsko

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr.et Mgr. Petr Wohlmuth**

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Poskytuji souhlas se zpřístupněním práce pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. června 2017

Dagmar Janků

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu Mgr. et. Mgr. Petru Wohlmuthovi za vedení mé práce a podnětné rady. Dále děkuji všem narátorům, bez jejichž trpělivosti a shovívavosti by nemohla praktická část mé diplomové práce vzniknout.

Obsah

Abstrakt	5
Úvod	7
1 Metoda orální historie a symbolické antropologie	10
1.1 Orálně-historický výzkum	11
1.1.1 Vedení rozhovoru	12
1.1.1.1 Metody pro kontaktování narátorů a jejich výběr	12
1.1.1.2 Etická hlediska rozhovoru	17
1.1.1.3 Protokol rozhovoru	17
1.1.1.4 Délka rozhovorů	18
1.1.1.5 Otázky na narátory	18
1.1.2 Předmět výzkumu	20
1.1.2.1 Definice vojenského újezdu	20
1.1.2.2 Definice každodennosti	21
1.2 Metoda symbolické antropologie	22
1.3 Archivní výzkum	24
2 Historie vojenského újezdu Ralsko	27
3 Každodennost ve vojenském újezdu Ralsko	33
3.1 Příchod sovětských vojsk	33
3.1.1 Okupace vojenského újezdu Ralsko	37
3.2 Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích	43
3.3 Bezpečnost ve vojenském újezdu Ralsko	50
3.3.1 Nehody a neštěstí	53
3.3.2 Jaderné zbraně	58
3.4 Vojenský nepořádek	63
3.5 My versus oni	67
3.5.1 Společné soužití – bydlení	67
3.5.2 Černý obchod a přísun lepšího sortimentu	70
3.5.3 Společné zaměstnání	72
3.6 Odchod sovětských vojsk	75
Závěr	82

Seznam literatury.....	87
Přílohy	96

Abstrakt

Diplomová práce posuzuje, zda měl příchod sovětských vojsk vliv na každodennost občanů, žijících ve VÚ Ralsko. Za pomoci metody natočení orálně historických rozhovorů a jejich zanalyzování pomocí symbolické antropologie je v této práci rozebírána každodennost v bývalém vojenském újezdu Ralsko. Autorka došla k závěru, že přítomnost sovětských vojsk měla vliv na každodennost v několika bodech. Po příchodu sovětských vojsk museli opustit domov vojáci ČSLA a jejich rodiny. Přišli tak o svůj domov, přátele a zaměstnání. Otázka bezpečnosti je problematickým tématem. Např. ještě dnes obyvatelé VÚ Ralsko spekulují nad přítomností jaderných zbraní. Dalším problémem byly zahraniční cesty nebo zákazy vstupů do lesů ve VVP. Společné soužití Sovětů a běžných občanů existovalo na dvou místech – sídliště Letná a Hradčany. Poklidnějším místem byly Hradčany. Sovětští vojáci neměli pevnou vojenskou morálku a dokázali znepříjemnit život občanům VÚ Ralsko. Na druhou stranu na základě jejich přítomnosti se občanům dostalo možnosti přísunu rozmanitého sortimentu. I tak však docházelo ke konfliktům v obchodech, kdy se manželky důstojníků hádaly o zboží. V červnu 1991 opustili sovětští vojáci definitivně naši zemi a v bývalém VÚ Ralsko začalo rabování.

Klíčová slova: Ralsko, každodennost, vojenský újezd, sovětští vojáci, bezpečnost, jaderné zbraně, okupace, odchod sovětských vojsk

Abstract

This diploma thesis deals with the topic of the Soviet army arrival and its impact on the everydayness of residents living in VÚ Ralsko. Using the method of oral history interviews records and its analysis the author concludes. With the help the metod record oral history interviews and analyzing them using symbolic antropology the author draws the conclusion that the presence of the Soviet army had an impact on the everydayness at severaal points. After the arrival of the Soviet military divisions, CSLA soldiers and their families had to leave their homes. They did not loose just their homes but also friends and jobs. The question of safety is a contentious subject. E.g. Even today, the ordinary residents of VÚ Ralsko speculate on the presence of nuclear weapons. Other issues were travel abroad and or mushrooming in VVP. The cohabitation of the Soviets and the ordinary residents was problematic and it took place on two locations - Housing estate Letná a Hradčany. The more relaxed place was Hradčany. The Soviet soldiers did not have a solid military morale and could make life unpleasant to the residents of Ralsko. On the other hand, on the basis of their presence, the residents were given the opportunity to supply a diverse assortment. Even so, there were conflicts in stores where wives of officers were arguing about goods. On June 1991 Soviet army finaly left our country and in the VÚ Ralsko and began looting.

Key words: Ralsko, everydayness, military estate, Soviet soldier, safety, nuclear weapons, occupation, Soviet departure

Úvod

V průběhu studené války byly z vojensko - strategických důvodů informace o vojenských újezdech (dále VÚ) striktně tajeny, objekty byly přísně střežené a nepřístupné.¹ Tato nedostupná území byla opomíjená státní ochranou přírody, ale i veřejností žijící daleko od těchto VÚ, která si je představovala často jako zdevastované a nevyužité lokality. I dnes, když se vydám do bývalého VVP Ralsko na houby a procházím se jím, pociťuji jisté napětí, protože v okolí je neustále cítit tajemno a respekt z nedotčené přírody a popravdě bych se zde nechtěla procházet sama.

Na základě podpisu *Smlouvy o dočasném pobytu vojsk* v polovině října 1968 se sovětské jednotky přesunuly do kasáren ve vojenských prostorech a zůstaly zde téměř 23 let, jedním z takových prostorů byl i VÚ Ralsko. Tento VÚ zaujímal 250 km² a rozprostíral se v Libereckém a malou částí také ve Středočeském kraji (mezi městy Doksy, Zákupy, Mimoň, Stráž pod Ralskem, Mnichovo Hradiště a Bělá pod Bezdězem).²

Ve VÚ se nacházejí zajímavé pozůstatky původního osídlení, vojenské objekty a chráněná flóra a fauna, na letišti Hradčany se např. natáčel *Tmavomodrý svět* nebo *Stalingrad*. Některé obce po odchodu sovětských vojsk zanikly a řada osad byla po roce 1990 sloučena v obec Ralsko, která byla v roce 2006 prohlášena za město Ralsko.

Cílem mé diplomové práce je posoudit, zda měl příchod sovětských vojsk vliv na každodennost občanů žijících ve VÚ Ralsko. Výzkum bude realizován za pomoci metody kvalitativního výzkumu ve formě natáčení orálně historických rozhovorů a symbolické antropologie, kterou využiji při interpretativním zpracování natočených rozhovorů. Symbolická antropologie vnímá kulturu jako systém sdílených symbolů a významů, pomocí této metody se pokusím naznačit, jak by bylo možné rekonstruovat symbolický svět významů místních aktérů a jeho proměny.

O tématu diplomové práce jsem měla ihned jasno, protože žiji nedaleko VÚ Ralsko a jako malé dítě jsem z okna pozorovala tanky sovětských vojsk. Město Zákupy, kde od narození bydlím, sice katastrofálně nespadlo do VÚ Ralsko, ale i zde se nacházela kasárna

¹ KUSOVSKÁ, M. 2012. *Vojenský újezd jako determinant populačního vývoje daného mikroregionu*. Diplomová práce. Praha: Přírodovědná fakulta, katedra demografie, str. 16.

² BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997, č. 5., str. 33.

(Nové Zákupy)³, projíždějící tanky tu tak byly na denním pořádku. Dalším důvodem výběru daného tématu je skutečnost, že jsem pracovala v Městském muzeu v Mimoni⁴, ve městě, kde se nacházela úřadovna VÚ Ralsko. Ačkoliv se v muzeu nenacházely žádné materiály, které by bylo možné pro tuto práci využít, setkala jsem se zde s několika pamětníky, jež mi poskytli velmi užitečné informace a také mě nasměrovali na další narátory.

Téma pro mě bylo výzvou, protože nikdo jej z tohoto úhlu pohledu zatím neprozkoumal, napsaná byla jen bakalářská práce od Kláry Novákové *Vojenský újezd Ralsko v letech 1950 – 1968*, tedy ještě před příchodem sovětských vojsk. Historie VÚ Ralsko za pobytu sovětských vojsk nebyla prakticky probádána, příčinou je skutečnost, že materiály ještě nejsou přístupné,⁵ proto také nastal problém s vyhledáváním vhodných pramenů.⁶

Diplomovou práci jsem rozdělila do několika kapitol. První kapitola je zaměřená teoreticky – metodicky, věnuji se zde metodě orální historie a symbolické antropologie, ale také samotnému terénnímu a archivnímu výzkumu. Následující kapitolou je *Historie vojenského újezdu Ralsko*, která ve zkratce seznámí čtenáře s historií tohoto prostoru. Stěžejní kapitolou předkládané diplomové práce je *Každodennost ve vojenském újezdu Ralsko*, jež se následně dělí do dílčích podkapitol, mezi ně patří *Příchod sovětských vojsk* - ta popisuje, jak narátoři vzpomínají na tento osudový den. Navazující kapitola je zaměřená na zákazy vstupu do lesa a uzávěrky na silnicích. Následující kapitola popisuje nehody a neštěstí ve VÚ, tato podkapitola se také věnuje otázce jaderných zbraní. Další kapitolou je *Vojenský nepořádek*, kde je probírána špatná vojenská kázeň, jež znepříjemňovala život běžným občanům. V dalších kapitolách je rozebírán všední život ve VÚ Ralsko – *My versus oni*, která se dělí na další podkapitoly – *Společné soužití*, *Černý obchod a přísun sortimentu* nebo *Společné zaměstnání*. Samotné soužití se Sověty je jedno z nejprobíranějších témat mého výzkumu, protože narátoři velice rádi vyprávěli historiky pojící se k pobytu Sovětů. Následná kapitola popisuje odchod sovětských vojsk z VÚ

³ Odloučená část města Zákupy.

⁴ Bývalá úřadovna VÚ Ralsko.

⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze a Státní okresní archiv Česká Lípa.

⁶ Viz archivní výzkum.

Ralsko, kde narátoři upozorňovali na skutečnost, že Sověti během svého odchodu VÚ zanechali v pořádku, za chaos s nímž se dnes setkáme, mohou českoslovenští občané.

1 Metoda orální historie a symbolické antropologie

Tato diplomová práce je založena na metodě orální historie a symbolické antropologie, která je použita pro interpretaci rozhovorů s narátory. Orální historii řadíme mezi kvalitativní výzkumy a antropologii mezi holistické vědy.⁷

První kapitola stručně popisuje metodu orální historie a symbolické antropologie včetně terénního a archivního výzkumu jakožto součásti mé práce. Dále jsou stručně definovány dva důležité pojmy tohoto výzkumu, jimiž jsou každodennost a vojenský újezd.

Pro metodologické zakotvení jsem čerpala zejména ze čtyř stěžejních publikací: Vaněk, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ potupy*⁸, Mücke, P., Vaněk, M. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*⁹ a Geertz, C. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*.¹⁰ *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*¹¹ od J. Hendla.

Na úvod kapitoly je nejprve potřeba stručně charakterizovat kvalitativní výzkum, ze kterého vychází metoda orální historie. Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání příslušného sociálního nebo lidského problému. Badatel produkuje komplexní obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu, provádí zkoumání v přirozeném prostředí a podmínkách. V běžném případě badatel před zahájením výzkumu vybírá téma pro daný výzkum a určí výzkumné otázky. Tyto otázky může modifikovat, případně doplnit během výzkumu, sběru a analýzy dat.¹²

Před samotným zahájením výzkumu nejprve badatel předloží návrh plánu výzkumu, v němž jsou navrženy výzkumné otázky, a poté zjišťuje, jaké další výzkumné materiály jsou k dispozici. Badatel by měl také zohlednit své vlastní zkušenosti, výsledky dosavadních provedených výzkumů a případně již existující teorie pro dané výzkumné téma. V rámci výzkumu si musí stanovit cíle, které je zapotřebí zodpovědět k tomu, aby se dobral závěru. Podle výzkumné otázky pak badatel volí techniku výzkumu, určí, jakým

⁷ Používá kvalitativní i kvantitativní metody výzkumu.

⁸ VANĚK, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Univerzita Palackého v Olomouci: Filozofická fakulta, 2003.

⁹ VANĚK, M. – MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2011.

¹⁰ GEERTZ, C. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Sociologické nakladatelství. Praha 2000.

¹¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 2005.

¹² Tamtéž, str. 40.

způsobem bude shromažďovat data a dále je zpracovávat. Po provedené analýze dat se rozhoduje, jakým způsobem bude nakládat se získanými informacemi, aby jim dokázal porozumět.¹³

Kvalitativní a kvantitativní přístup k datům lze kombinovat v rámci jednoho výzkumu, některé údaje mohou být kvantifikovány, samotná forma výzkumu je však kvalitativní. Pro orální historii je vhodné využití kvantitativních údajů k částečnému ověření závěrů získaných kvalitativní analýzou (pro tuto diplomovou práci to znamenalo využití statistických údajů zaslanych z Městského úřadu Ralsko o počtu stálých obyvatel Ralska).¹⁴

Kvalitativní výzkum je výzkum, jenž nedosahuje výsledků pomocí statistických procedur a jiných druhů kvantifikace. Jedná se o přístup, kdy v několika výpovědích vytyčujeme individuální odlišnosti, sledujeme jejich případnou shodu nebo rozdílnost s jinými prameny, ale nejedná se o statistiku. Kvalitativní výzkum považuje většinu smysluplných výpovědí za jedinečný životní příběh narátorů.¹⁵

1.1 Orálně-historický výzkum

Orální historie tedy patří mezi kvalitativní metody a označuje obraz (lidské) minulosti popsaný vlastními slovy. Metoda v sobě zahrnuje řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících postupů, díky nimž se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dopracovává nových poznatků, které získává na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky nebo svědky určité události, co badatel zkoumá. Jádrem orální historie je paměť, v níž může být konzervován význam určité události a ze které je možné tento význam rovněž extrahovat.¹⁶

Orální historie se někdy setkává s kritikou subjektivity a nepřesnosti paměti narátorů. Na její obranu lze říci, že objektivní fakta, s jimiž dotazovaný v rozhovorech operuje,

¹³ HENDL, J. Kvalitativní výzkum. *Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 2005. str. 145.

¹⁴ STRAUSS, A. - CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce / Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999, str. 11 - 12.

¹⁵ VANĚK, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Univerzita Palackého v Olomouci: Filozofická fakulta, 2003, str. 10.

¹⁶ Tamtéž, str. 9.

nejsou hlavním bodem rozhovoru, a proto by neměl být kladen důraz na posuzování jejich správnosti či absence v případné analýze a interpretaci.¹⁷

1.1.1 Vedení rozhovoru

Mezi hlavní typy rozhovorů využitých v orální historii patří interview (rozhovor) a životní příběh (životopisné vyprávění). Pro oba typy rozhovoru platí, že jde často vedle vědy o umění, protože badatel musí být citlivý a musí umět naslouchat. Pro tuto diplomovou práci byl využit první typ rozhovoru – interview (rozhovor).

Interview (rozhovor) se váže ke konkrétní historické události, kterou narátor prožil, v níž vystupoval v určitém postavení a společenské roli a na niž si vytvořil určitý názor. Tazatel vstupuje do tohoto rozhovoru častěji než u prvního typu a otázky tazatele jsou jasně specifikované. Interview (rozhovor) se tedy skládá z interakce mezi dobře připraveným tazatelem a narátorem a je zaznamenáván audio nebo video – formou.¹⁸

Před rozhovorem se tazatel musí orientovat v daném výzkumném tématu (regionální historie v příslušném období). Měl by být také informován o základních údajích narátora (společenské, kulturní postavení) a jeho současné osobní a sociální situaci, aby ho během rozhovoru nevedl do rozpaků a správně pochopil smysl jeho vyprávění.¹⁹

1.1.1.1 Metody pro kontaktování narátorů a jejich výběr

Kontaktovat vhodné narátory pro výzkum můžeme několika způsoby. První metodou získání narátorů, již jsem v rámci své diplomové práce využila je metoda oslovování narátorů na základě tazatelových dosavadních znalostí (osobní kontakty, studium). Tazatel si vytipuje osoby, s nimiž by chtěl vést rozhovor a musí mít ujasněné důvody své volby ještě předtím, než tyto osoby telefonicky, emailem nebo osobně osloví.²⁰

V rámci této strategie jsem kontakty na potencionální narátory získala na svém bývalém pracovišti - Městském muzeu v Mimoně. Bohužel jeden narátor ještě před

¹⁷ VANĚK, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Univerzita Palackého v Olomouci: Filozofická fakulta, 2003, str. 21.

¹⁸ VANĚK, M. - MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, str. 17.

¹⁹ Tamtéž, str. 21.

²⁰ Tamtéž, str. 140.

natočením rozhovoru zemřel a druhému umírá manželka, přestože se setkání nebránil, rozhodla jsem se raději od rozhovoru odstoupit.

Dále jsem pro získání narátorů využila metodu snowball (sněhová koule, nabalování), tazatel se od ostatních narátorů dozvídá jména dalších potencionálních narátorů. Musí rovněž počítat s tím, že mnoho vytipovaných osob se bude zdráhat rozhovor poskytnout, protože někteří lidé mohou mít ostych před cizí osobou nebo nechtějí o svých zážitcích mluvit, mají obavy z toho, že je bude badatel soudit. V takovém případě záleží na tazatelově přesvědčivosti, zda se mu podaří narátora ujistit, že rozhovor není „důkazním materiálem.“²¹

Na počátku výzkumu jsem si položila otázku, zda jsem schopna vyhledat narátory z celého bývalého VÚ Ralsko a usoudila jsem, že při rozloze 250 km² je to nereálné. Nakonec jsem se rozhodla zaměřit výzkum jen na město Ralsko, které má v současné době přes 2000 obyvatel a za město je považováno od roku 2006. Skládá se z devíti částí: Boreček, Dolní Krupá, Hradčany, Hvězdov, Jabloneček, Kuřívody, Náhlov, Plouznice a Svébořice.

I tak nastal ve vyhledávání narátorů problém, jenž spočíval v nízkém počtu obyvatel Ralska. Pro ilustraci je přiložena tab. 1 s evidencí počtu obyvatel, první tři roky jsou zde uvedeny z důvodu doložení dlouhodobého trendu. Tabulka popisuje jen vývoj do roku 2004, protože údaje v dalších letech nebyly k dispozici, městský úřad Kuřívody je ještě nemá řádně zpracované. Od roku 2004, kdy Ralsko mělo 1724 obyvatel, jejich počet mírně stoupal, ale od roku 2011 počet pomalu klesá. Úpadek je zapříčiněn kromě úmrtí obyvatel také tím, že obec má mnoho malých bytů a rodiny s malými dětmi se raději stěhují do měst, jež mají větší byty.²²

Tab. 1 Vývoj počtu obyvatel v Ralsku²³

Rok	Počet obyvatel
1961	831
1970	768
1980	571
1991	524

²¹ VANĚK, M. - MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, str. 22.

²² Emailová korespondence s Městským úřadem Kuřívody.

²³ Emailová korespondence s Městským úřadem Kuřívody.

1992	650
1993	658
1994	688
1995	720
1996	561
1997	700
1998	805
1999	888
2000	1300
2001	1503
2002	1687
2003	1748
2004	1814

Na začátku výzkumu byly vybrány dva typy narátorů: obyčejní lidé (starousedlíci) a vojáci a bylo natočeno celkem třináct rozhovorů se čtrnácti narátory (jeden rozhovor byl natáčen s manžely). Dále se mi naskytl možnost natočit rozhovor s narátorem, jenž se musel vystěhovat z Hradčan po příchodu Sovětů. Důvodem byla skutečnost, že jeho otec sloužil v armádě Československé lidové republiky (dále jen ČSLA), která musela po příchodu Sovětských vojsk prostor opustit. Jistě je dobré tento rozhovor zařadit do výzkumu, aby bylo možné na danou problematiku nahlížet i z jiného úhlu pohledu. Z výčtu vojáků se mi podařilo natočit rozhovor se třemi pyrotechniky, z nichž jeden působí v prostoru jako pyrotechnik i nyní, což napomohlo také ke zmapování současného terénu. Jeden ze tří pyrotechniků velel pyrotechnické skupině při asanaci po odchodu sovětské armády. Mezi další vojáky patří např. narátor, který původně působil přímo na letišti v Hradčanech, další působil jak ve VÚ, tak po celém Československu. Mezi větší výčet narátorů patří skupina lesníků a hajných, kteří pracovali u Vojenských lesů a statků (dále jen VLS²⁴, narátoři ve svém vyprávění běžně hovořili o VLS, proto toto označení ponechávám i v textu), přičemž někteří z nich v současné době žijí v Hradčanech. Díky možnosti volně se pohybovat po vojenském výcvikovém prostoru (dále jen VVP) a svým způsobem nutností být v každodenním kontaktu se Sověty se tato skupina narátorů nakonec stala ohromným přínosem pro mou práci. Pro ilustraci zde přikládám tabulku s informacemi o narátorech.

²⁴ V současné době jako VLS s. p., divize Mimoň. Od roku 1953 do 90. let jako VVP Ralsko – podnik Mimoň. VLS. Vojenské lesy a statky ČR, s.p. *Historie podniku*. [cit. 25. 12. 2016] Dostupné na: <http://www.vls.cz/cs/o-vls/historie-podniku>

Tab. 2 Orientační údaje o narátorech

Narátori	Bydliště	Zaměstnání během pobytu Sovětů	Současné zaměstnání
Petr Bidlo	Hradčany (1952 – 1970), Zákupy (1970 – doposud)	student, zedník	nezaměstnaný
Václav Bilický	Ústecký kraj (... - 1977), Kuřívody (1977 – doposud)	ve službách policie – soudní znalec, pyrotechnik	důchodce - majitel Pyrotechnického muzea v Kuřívodech
Karel Bulíř	Ploužnice (1959 – 1971), Mimoň (1971 – doposud)	lesní správce, inspektor lesní výroby	důchodce, v rámci brigády vypomáhá v IC Hradčany
Miroslava Capková	Ploužnice (1966 – doposud)	prodavačka	důchodce
Lenka Fleková	Mimoň (... - 1981), Hradčany (1981 – doposud)	studentka, dělnice	dělnice - MÚ Kuřívody
Lenka Jůnová	Hradčany (1973 – doposud)	studentka, účetní	účetní
Zbyněk Jůna	Hradčany (1964 - ...), Mimoň (... - 1991)	student, truhlář, dělník VLS Mimoň	dělník – DIAMO
Pavel Kos	Zákupy (od narození doposud), Vyškov (pobyt	student, voják	ředitel Domova Sluneční dvůr

	během studia 1979 – 1990)		
Milan Probošt	Chrastava (... - 1977), Mimoň (1977 – doposud)	voják z povolání	vedoucí skupiny pyrotechnického průzkumu VLS, s.p., divize Mimoň
Jaroslav Sluka	Polabí (... - 1979), Hradčany (1979 – doposud)	lesník, polesný	soukromník
Jaroslav Špaček	Boreček (... - 1972), Mimoň (1972 – doposud)	vodák a zámečnický na správě budov	důchodce, soukromník
Blanka a Josef Váňovi	Zákupy (1958 – 1969), Mimoň (1969 – doposud)	zubní lékařka, voják, technik na správě budov, dělník DIAMO	důchodci
Marián Vátrt	Ploužnice (1964 – doposud)	voják z povolání	podnikatel

Při svém výzkumu jsem se setkala během kontaktování narátorů s jejich ostychem, přestože je nejprve kontaktovali jejich přátelé, odmítli někteří rozhovor podstoupit. Argumentovali tím, že nebyli se Sověty v kontaktu, a měli pocit, že budou „zkoušeni“, nepomohlo ani důkladné vysvětlení okruhu otázek, co při natáčení rozhovoru zazní.

Velice úsměvnou příhodou bylo kontaktování kamarádky mé babičky z mládí. Problém spočíval v tom, že má babička si nemohla vzpomenout, jaké má kamarádka příjmení a ani na to, kde bydlí. Věděla pouze, že bydlí „někde na Ploužnici“ a že by poznala dům, ve kterém bydlela a tak jsme se za kamarádkou s babičkou vydaly. Babička dům kamarádky skutečně poznala, ta v něm stále bydlí, ale zdráhala se rozhovor poskytnout. Rozloučily jsme se s tím, že se nám ozve a přijede k nám. Moc jsem tomu nevěřila, protože si na nás sice telefonní číslo vzala, ale to své nám neposkytla. Po čtrnácti dnech se nakonec ozvala s tím, že je už na cestě k nám. Rozhovor nakonec nebyl špatný, ale bylo vidět, že je chvílemi nesvá, na některé otázky se bála odpovídat a přiznala, že ji rodina odrazovala od natáčení rozhovoru. Sezení probíhalo u mě doma, za přítomnosti mé

babičky, jež po celou dobu narátorku povzbuzovala ve vyprávění a bez její podpory by se vůbec nerozpovídala. Nechtěla ani přiznat, že nakupovala v obchodech pro Sověty, jako by to byl nějaký prohřešek.

1.1.1.2 Etická hlediska rozhovoru

Orální historie respektuje soukromí narátora a právo anonymity a řídí se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Po odevzdání rozhovoru do archivu si mohou životní příběh narátora přečíst další osoby nebo může přispět k dalším výzkumným projektům. *Rozhovor je ale možné zařadit do archivu teprve tehdy, když k tomu dá narátor explicitně svůj souhlas.* Smlouva o poskytnutí rozhovoru může obsahovat i pasus o jeho dalších využitích včetně archivování, ale narátor může vzít tento souhlas s jeho zveřejněním zpět.²⁵

Před podpisem smlouvy musí být narátor dostatečně informovaný o průběhu a cíli výzkumu. Narátor by měl být rovněž poučený o tom, že může kdykoli během natáčení odmítnout svoji účast.²⁶ Během natáčení jsem se s odmítnutím nesetkala, ale málem k němu došlo, jeden z narátorů si vyžádal předložení otázek před natáčením a zamýšlel se, zda rozhovor vůbec podstoupí. Nakonec k natočení rozhovoru došlo, hlavní příčinou byla patrně skutečnost, že jsem dříve pracovala s jeho dcerou. Později jsem se dozvěděla od dalšího narátora – jeho přítele, na kterého mi dal kontakt, že měl špatné zkušenosti s novináři. Ačkoliv jsem mu důkladně vysvětlila, že se v mém případě nejedná o žádnou novinářinu (ostatně to udělal i zmiňovaný narátor – přítel), měl určité obavy.

1.1.1.3 Protokol rozhovoru

Součástí rozhovoru je také protokol, jenž doplňuje detaily o realizovaném rozhovoru a měl by být sepsán co nejdříve po jeho absolvování. Tento záznam by měl obsahovat jméno a datum narození narátora, jméno tazatele, datum a místo konání rozhovoru, název projektu, v jehož rámci se rozhovor vedl. Dále musí obsahovat charakteristické mimoslovní projevy narátora, jeho uvolněnost, nervozitu nebo sebejistotu.

²⁵ VANĚK, M. - MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie.* Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, str. 217.

²⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. str. 155.

Tazatel v něm může popsat své pocity o narátorově upřímnosti, otevřenosti nebo např. rezervovanosti. Také se zde zaznamenávají patrné omyly u jmen, dat, které se nepodařilo opravit, a části, kde se tazatel dotkl citlivé problematiky. Jsou zde rovněž uvedena veškerá témata, která první rozhovor nezachytil a všechny neobvyklé události, k nimž během rozhovoru došlo (selhání techniky, přerušení rozhovoru vstupem třetí osoby).²⁷

1.1.1.4 Délka rozhovorů

Pro tuto diplomovou práci postačil strukturovaný rozhovor a bylo položeno celkem 34 otázek. Délka rozhovorů byla individuální, některý trval skoro dvě hodiny, jiný jen 20 minut a ne vždy bylo možné položit všechny otázky, protože narátor na ně nemohl odpovědět. Jednalo se např. o otázky zaměřené na příchod a odchod sovětských vojsk. Někteří narátoři se nastěhovali do újezdu buď až po příchodu Sovětů, anebo se odstěhovali před jejich odchodem. Několik narátorů se narodilo až po příchodu Sovětů a z tohoto důvodu nemohli popsat příchod sovětských vojsk a srovnat situaci v prostoru před jejich příchodem a po příchodu. Dále např. někteří narátoři ze skupiny vojáků začali působit ve VÚ až po odchodu Sovětů, proto dokázali zodpovědět pouze otázky týkající se současného Ralska (např. asanace).

1.1.1.5 Otázky na narátory

Ve stanovených otázkách jsem se snažila zachytit celkovou atmosféru, která panovala ve VÚ Ralsko. Tím je míněn jak vztah narátorů k Sovětům, tak i různé zákazy vstupu na některá místa, nabídka v obchodech nebo kulturní život. Některé otázky se v průběhu výzkumu ukázaly jako zbytečné - zda se snížila nebo zvýšila porodnost, ve většině případů narátoři odpovídali jednou větou, že porodnost zůstala stejná. Obdobně tomu tak bylo s otázkou, zda se narátoři cítili izolovaní oproti jiným městům či vesnicím.

Prvním okruhem, jenž byl s narátory probírán, je příchod sovětských vojsk. Pro některé z narátorů měl jejich příchod význam zcela zásadní, neboť se museli kvůli této

²⁷ VANĚK, M. - MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, str. 154.

události z dané lokality vystěhovat. Důvodem mohla být např. skutečnost, kdy otec jednoho z narátorů²⁸ sloužil v ČSLA – v roce 1969 došlo ke snížení početního stavu ČSLA. Počet divizí se snížil z osmnácti na patnáct a armádu nadále tvořilo „jen“ 214 000 osob.²⁹ Pro další dva narátory³⁰ znamenal příchod sovětské armády převelení do jiného výcvikového prostoru.

Dalším okruhem bylo samotné soužití se Sověty, jež lze považovat za jedno z nejvíce probíraných témat. Někteří narátoři se Sověty neměli problém, zdůvodňovali to tím, že jsou Slované jako my, ostatní zastávali zcela opačný názor, a to zejména v případech společného bydlení na sídlišti na Letná v Mimoni, kdy Sověti nebrali ohledy na československé občany. Zajímavým tématem byla rovněž nabídka v obchodech, někteří narátoři prezentovali názor, že se po příchodu Sovětů nabídka sortimentu zvýšila.³¹ Na druhou stranu však několik narátorů vzpomínalo na to, jak se důstojnické manželky dožadovaly většího množství sortimentu.

Zcela samostatným okruhem jsou otázky položené vojákům a lesníkům, byly zde kladeny otázky typu, jaká byla jejich hodnota nebo zda ve své funkci spolupracovali se sovětskými vojáky. Otázky pokládané lesníkům byly podobného rázu, lesníci popisovali svoji každodenní náplň práce a to, zda se během jejího výkonu setkávali se Sověty. Narátor K. Bulíř zmiňoval:

„... My lesáci jsme byli trochu jiná sorta. Víte proč, my jsme chránili ten majetek. Les je veliký majetek. Tanky nám rozbily cesty, tak my jsme to honili a volali různé komise.“³²

Otázka bezpečnosti v bývalém VÚ Ralsko je velice probíraným tématem i v současné době, v médiích se ještě stále spekuluje o tom, zda Sověti v Ralsku ukrývali jaderné zbraně, či nikoli. Narátoři také vyprávěli o různých nehodách a haváriích, které se staly během pobytu Sovětů v prostoru, nejčastěji byla probíraná nehoda ze dne 23. srpna 1985 u Kuřívod, kdy došlo ke srážce sovětského tanku T – 72 a zájezdového autobusu.

²⁸ Narátor Petr Bidlo.

²⁹ Československá armáda. Čs. *Armáda po roce 1945*. [cit 14. 4. 2016] Dostupné na: <http://armada.vojenstvi.cz/>

³⁰ Narátoři Josef Váňa a Jaroslav Špaček.

³¹ O této zajímavosti hovořili například narátoři Jaroslav Sluka, Lenka Fleková nebo Zbyněk Jůna.

³² Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

Druhým nejčastějším tématem bylo neštěstí, co se událo v roce 1976, kdy se na mimoňském vlakovém nádraží ukryli ve vagónu dva sovětští dezertéři.

Posledním velkým tématem byl odchod sovětských vojsk. Narátoři často upozorňovali na rabování, které po odchodu Sovětů nastalo – např. českoslovenští občané jako vandalové, bez Sovětů je nám lépe nebo kategorie sounáležitosti. Dále vzpomínali na nevyužité byty a školu, postupem času přišly o svoji hodnotu a čekají na demolici.

1.1.2 Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu je každodennost ve vojenském újezdu Ralsko, pro lepší orientaci je na začátku potřeba vymezit dva základní pojmy – každodennost a vojenský újezd. Pochopení těchto pojmů je nutné i pro vžití se do způsobu života narátorů, do jejich pocitů a postojů.

1.1.2.1 Definice vojenského újezdu

VÚ je možné definovat jako tradiční platformu pro zajištění vojenského výcviku ozbrojených sil, jejich území není součástí žádné obce. Osoby žijící trvale na tomto území nedisponují právem na samosprávu, protože veškeré správní činnosti ve vztahu k obyvatelstvu zde zajišťuje Újezdní úřad a jeho přednosta.³³

V období do 2. světové války bylo území pro výcvik armády značeno jako vojenské cvičiště, vojenský výcvikový tábor, případně podle účelu výcviku – dělostřelecká střelnice. V průběhu 2. světové války zabrali vojenská cvičiště nacisté, kteří používali termín *Truppenübungsplatz*.³⁴ Po roce 1945 převládalo označení vojenský výcvikový tábor, jež bylo na základě zákona č. 169/1949 Sb. nahrazeno termínem vojenský výcvikový prostor, pro nějž byl zřizován VÚ. Jednalo se o vyjasnění nejrůznějších aspektů vztahujících se k velkoplošným územím využívaných armádou. Zákon č. 169/1949 vymezil vojenské újezdy jako „samostatné územně správní celky, které jsou spravovány újezdním úřadem,

³³GÖTTINGER, V. *Nevolníci vojenských újezdů – Lze žít šťastně i bez práva na místní*. Brno: MU. 2012. [cit. 10. 7. 2016] Dostupné na:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/12%20Sleva/gottinger.pdf, str. 1.

³⁴KUSOVSKÁ, M. 2012. *Vojenský újezd jako determinant populačního vývoje daného mikroregionu*.

Diplomová práce. Praha: Přírodovědná fakulta, katedra demografie, str. 16. O následujícím vývoji pojednává *Kapitola Historie VÚ Ralsko*.

v jehož čele stojí újezdni správce.³⁵ Tento újezdni správce zabezpečuje výcvik vojsk ve vymezených oblastech VÚ, což jsou vojenské výcvikové prostory³⁶ a zajišťuje bezpečnost kolem vlastního území, kde je prováděný výcvik, aby zde byla dostatečná plocha, kam veřejnost nesmí. Zákonem č. 169/1949Sb. byly vyjasněny majetkové poměry na území újezdu nebo jejich případná obnova, správa újezdu, pravidla pobytu a vstupu do VÚ.³⁷

Vojenské újezdy celkově spadají (na základě §16 zákona č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR ve znění pozdějších předpisů) pod správu Ministerstva obrany ČR, jakožto státních orgánů pro zabezpečování obrany ČR a řízení obrany ČR a řízení armády ČR.³⁸

S pojmem VÚ se pojí termín vojenský výcvikový prostor, tyto prostory jsou zvláště vyhrazené části státního území určené pro polní přípravu vojsk, jež jsou zřizované obvykle na území VÚ. Skládají se z jednotlivých výcvikových zařízení, komunikací a prostorů pro výcvik, přičemž určení VVP vyplývá zejména z jeho prostorových a terénních podmínek.³⁹

1.1.2.2 Definice každodennosti

Každodennost lze jako pojem těžko specifikovat, první zájem o každodennost a vymezení se vůči tradičnímu dějepisceví nalezneme na konci 19. století a v rámci historické antropologie se dějiny každodennosti prosadily jako nový výzkumný záměr. Je pro ně charakteristická zaměřenost na každodennost obyčejných lidí a mimo jiné rovněž zájem o subjektivitu životních zkušeností.⁴⁰

³⁵ KOZEL, P. *K některým vojenskoekologickým aspektům vojenských újezdů*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 221.

³⁶ KOMÁR, A. *Problematika revitalizace a nového využití bývalých vojenských území ve střední a východní Evropě*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 76.

³⁷ GÖTTINGER, V. *Nevolníci vojenských újezdů – Lze žít šťastně i bez práva na místní*. Brno: MU. 2012. [cit. 10. 7. 2016] Dostupné na:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/12%20Sleva/gottinger.pdf, str. 4.

³⁸ Ministerstvo obrany České republiky. *Ministerstvo obrany České republiky – důvod a způsob založení*. 19. 10. 2016. [cit 11. 11. 2016] Dostupné na: <http://www.mocr.army.cz/ministr-a-ministerstvo/pusobnost-a-cinnosti/ministerstvo-obrany-ceske-republiky---duvod-a-zpusob-zalozeni-2154/>

³⁹ KOZEL, P. *K některým vojenskoekologickým aspektům vojenských újezdů*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 221.

⁴⁰ DÜLMEN VAN, R. *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*. DOKOŘÁN, 2002, str. 25 - 26.

Každodennost lze definovat jako pomyslné území, na němž žijí své všední životy obyčejní lidé potýkající se s hrozbami ze strany státu, institucí nebo trhu.⁴¹ Člověk se bezprostředně pohybuje nejen v každodenní realitě, ale svou celkovou osobnost utváří v sociálních souvislostech, ve vztahu k ostatním lidem a odvisle od jimi sdílených hodnot a idejí a ve vztahu k ostatním lidem můžeme jednat a komunikovat s předvídatelností. Každodennost je místo, kde lidé prožívají své všední dny a zároveň je neustávajícím koloběhem dnů doplňovaným rutinními projevy.⁴²

V každodennosti se způsob života proměňuje v instinktivní, podvědomý a nereflektovaný mechanismus jednání a žití. Objekty v okolí nejsou nahlíženy v původnosti a autentičnosti, nezkoušejí se, ale jsou přijímány jako inventář a jako součást známého světa nebo každodennosti. Člověk si vytváří vztahy na základě svých zkušeností nebo možností a považuje je za svůj vlastní svět. Za branou tohoto světa bezprostřední zkušenosti začíná jiný svět, jenž je pravým opakem každodennosti.⁴³

1.2 Metoda symbolické antropologie

Symbolická antropologie se zaměřuje na symboly a významy sdílené v procesu sociální interakce. Bádání je založeno na výzkumu kultury, k níž se přistupuje jako k souboru textů, zahrnujících vedle abstraktních ideových systémů především sociální aktivity lidí zapojených do symbolických akcí.⁴⁴

Za jednoho z nejvýznamnějších představitelů současné symbolické antropologie je možné označit Clifforda Geertze, jímž se inspiroval např. Robert Darton ve své knize *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*, který zdůrazňuje spolu s dalšími antropology mnohavrstevnatost symbolů.⁴⁵ Lze tedy konstatovat, že ve své diplomové práci použiji pro interpretaci výpovědí narátorů geertzovsko – dartonovskou antropologickou perspektivu.

Na tomto místě je vhodné alespoň ve stručnosti definovat kulturu, kterou je možné charakterizovat jako soubor mechanismů, plánů a pravidel, jež vystupují jako determinanty

⁴¹ LE GOFF, J. *Pamět a dějiny*, Argo, 2007, str. 154 – 156.

⁴² SEDLÁK, P. *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*. In: Soudobé dějiny. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, roč. 20, č. 1 - 2, 2013, str. 120 – 124.

⁴³ KOSÍK, K. *Dialektika konkrétního*. Praha: Česká akademie věd, 1963, str. 53 - 54.

⁴⁴ GEERTZ, C. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Sociologické nakladatelství. Praha 2000, str. 402.

⁴⁵ DARTON, R. *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*. Edice každodenní život. ARGO, 2013, str. 14.

činnosti lidí zapojených do symbolických jednání a kultura je tak tkanivem významů, jimiž jedinci interpretují svou zkušenost a řídí své jednání.⁴⁶

S antropologií se pojí metoda zhuštěného popisu, který je založený na principu rozvrstvené hierarchie významových struktur, v jejímž rámci dochází k produkci, vnímání a interpretování, jak C. Geertz uvádí ve svém slavném příkladu o mrkajících chlapcích. Dva chlapci otevírají víčka pravého oka - u jednoho z nich se jedná o neúmyslný tik, u druhého jde o spiklenecké mrknutí příteli a oba tyto pohyby jsou zcela identické, ačkoliv se jedná o dva rozdílné významy. Další chlapec karikuje mrknutí prvního z chlapců a dělá to stejným způsobem jako druhý chlapec, ale neohrabaně a nápadně. Činí to jako druhý chlapec, jenž mrknul a jako první, který měl tik – zavřením pravého víčka. Tento chlapec ani nemrkal a ani neměl tik, jen parodoval gesto někoho jiného, což považoval za směšný pokus o mrknutí.⁴⁷ Z tohoto odstavce tak vyplývá, že při metodě zhuštěného popisu badatel nezaznamenává jenom myšlenky a uvažování aktérů, ale i přemýšlení o jejich myšlenkách, co se jim děje.⁴⁸

Interpretovat rozhovory narátorů pořízené metodou orální historie tak znamená do určité míry „opouštět“ terén historické vědy, zvláště jejího „událostního“ druhu, a přesouvat se na interdisciplinární pozici. Popis kultury musí být podle C. Geertze podán z hlediska významů, které aktéři podle výzkumníka na základě svého kulturního kontextu přikládají tomu, co v dané situaci prožívají. Úkolem teorie je dodat slovní zásobu, jejímž prostřednictvím může být vyjádřeno to, co chce o sobě říci symbolické jednání - vypovědět o roli kultury v lidském životě.⁴⁹

Jako symbol C. Geertz označuje jakýkoliv objekt, akt, událost sloužící k přenosu myšlenek nebo významů a jsou tak zdrojem informací a umožňují člověku organizovat fyzický a sociální svět. Vystupují na jedné straně jako modely reality (výklad a interpretace reality) a na druhé straně jako modely pro realitu (návod a informace k organizaci reality). Dále mohou být využity k označení jakéhokoli objektu, činu, události nebo vztahu, který slouží jako nositel pojmu – tento pojem je významem symbolu. Symbolem může být např.

⁴⁶ GEERTZ, C. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Sociologické nakladatelství. Praha 2000, str. 167 - 168.

⁴⁷ Tamtéž, str. 17.

⁴⁸ Tamtéž, str. 20 – 31.

⁴⁹ Tamtéž, str. 39.

autobusová jízdenka, jež dává možnost vést se jistým prostředkem. Nejdůležitější třídou symbolických systémů jsou slova, která lidem umožňují třídít a klasifikovat prostředí.⁵⁰

1.3 Archivní výzkum

Materiály týkající se sovětských vojsk ve VÚ Ralsko stále ještě nejsou přístupné, dosud nezveřejněné ruské archiválie, většinou chráněné vojenským tajemstvím, neumožňují získat informace o fungování tohoto VÚ. Dalším problémem je skutečnost, že spousta lidí se snažila se Sověty „vycházet“, tudíž ani v naší zemi není zájem o to, aby vypluly na povrch některé materiály. Mnoho lidí, kteří se s nimi „přátelili“ je ještě na živu, proto jsou většinou zinventarizované jen materiály do příchodu sovětských vojsk.

Rozhodla jsem se poslat dotaz do Vojenského ústředního archivu v Praze, zda se u nich nachází nějaké materiály týkající se VÚ Ralsko v letech 1968 – 1991. Po čtrnácti dnech jsem obdržela odpověď, že mají zinventarizované zatím jen materiály ve fondu MNO 1968 – 1970, kde jsem nic nenašla. S obdobným případem jsem se setkala ve Státním okresním archivu Česká Lípa, materiály jsou přístupné jen do roku 1968.

Podobné to bylo i s kronikami, když jsem zjišťovala, zda ve VÚ někdo psal místní kroniku, tak jsem se rovněž setkala s negativními odpověďmi. Snad měla jedna paní psát kroniku pro školku, ale i kdyby to byla pravda, tak bych neobjevila v této kronice odpovědi na své výzkumné otázky. Jediná kronika, která byla psána, je Kronika města Mimoň, ale v ní jsem rovněž nenalezla hledané odpovědi.

Jako přínosný zdroj se jeví číslo *Geografie – Sborníku ČGS*⁵¹, jež vyšlo v roce 1998 a je celé věnováno bývalému VÚ Ralsko. J. Dařílková a V. Poštolka zde např. popisují problematiku nového využití VÚ Ralsko, jejich články jsem využila pro kapitolu věnující se historii VÚ Ralsko.

⁵⁰ GEERTZ, C. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Sociologické nakladatelství. Praha 2000, str. 109 – 110. Obdobně uvedeno v: *Symbolická antropologie – M. Douglas, C. Geertz, Kognitivní antropologie*. [cit. 3. 3. 2017] Dostupné na: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2008/RLB33/um/Prehled_soudobych_antropologickych_smeru.pdf, str. 6.

⁵¹ DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: *Geografie: sborník české geografické společnosti*, 1998. roč. 103, č. 3.

Dále v roce 1997 vyšlo číslo vlastivědného sborníku *Bezděz*⁵², to bylo rovněž věnováno bývalému VÚ Ralsko. J. Blažková zde podrobně popisuje vznik VÚ Ralsko, což bylo také ohromným přínosem pro kapitolu *Historie VÚ Ralsko*.

Posledním sborníkem, jenž byl věnován této problematice, je sborník *Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potenciál pro rozvoj cestovního ruchu*⁵³, který vyšel v roce 2006. Bývalý starosta města Ralsko zde popisuje vývoj a potenciál pro cestovní ruch nově vzniklé obce Ralsko. Dále je zde např. kapitola věnována asanaci, jež je rovněž v mé diplomové práci krátce rozebírána v kapitole *Historie vojenského újezdu Ralsko*.

Na tomto místě je nutné podotknout, že díky omezenému počtu materiálu a pramenů jsem byla nucena využít internetových zdrojů, jež nejsou zcela odborného rázu. Jedná se o části diplomové práce, ke kterým jsem nedohledala žádné odborné prameny a materiály a tak jsem je využila alespoň pro částečné dokreslení dané problematiky. Pro orientaci uvádím prameny, o něž se jedná:

Webové stránky Fortifikace - autoři webových stránek prováděli v bývalém VÚ Ralsko terénní výzkum a natáčeli rozhovor i s narátorem V. Bilickým.

BŘEŠŤAN, R. *Dočasný pobyt dvacet let poté*. In: EKONOM.cz. 2011.

Československo na jaderné použití. In: Český rozhlas. 5. 3. 2011.

Kolem Ralska by mohla vzniknout ukázková divočina jako na Aljašce. In: Česká televize.

LANGER, J. *Rada kraje nedoporučí zastupitelstvu obnovu letiště Hradčany*. In: Liberecký kraj. 22. 2. 2008.

Letiště v Ralsku bude sloužit sportu a rekreaci. In: Česká televize.

MAŘAS, T. *V Ralsku se bude znovu odstraňovat ekologická zátěž po sovětské armádě*. In: Český rozhlas. 2014.

SIXTA, M. *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou*. In: Rychnovský deník.cz.

ŠEBELKA, J. *Před 20 lety Sověti opustili Ralsko, zbyly po nich jedy a tuny munice*. In: iDNES.

⁵² BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997, č. 5.

⁵³ ŠOLC, J. *Rozvoj obce Ralsko a záměry v oblasti rozvoje cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potenciál pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň. 2006.

TRDLA, M. *Černý obchod, ututlané nehody a miny. I tak se žilo se Sověty v Ralsku.* In: iDNES.

Vojenský prostor Ralsko 1968-1991. Sovětská armáda v regionální kolektivní paměti a její oficiální obraz. In: Gymnázium Přírodní škola o.p.s. S tímto gymnáziem jsem měla možnost spolupracovat v rámci svého zaměstnání, kdy studenti pro svůj výzkum využili metodu orální historie a natáčeli rozhovory i s některými narátory, se kterými jsem natáčela i já.

2 Historie vojenského újezdu Ralsko

Následující kapitola pojednává o historii VÚ Ralsko, je na místě přiblížit čtenářům stručnou historii VÚ pro pochopení souvislosti průběhu mého výzkumu a pro tento výklad postačí stručný historický úvod od roku 1938.

VÚ Ralsko zaujímal 250 km² a býval druhým největším prostorem na území České republiky.⁵⁴ Tento újezd se rozprostíral v Libereckém a malou částí také ve Středočeském kraji a sousedil s městy Bělá pod Bezdězem, Doksy, Mimoň, Mnichovo Hradiště, Stráž pod Ralskem a Zákupy.⁵⁵ Od roku 1949 se rozkládal v tehdejších okresech Česká Lípa, Doksy, Liberec, Mnichovo Hradiště a Turnov.⁵⁶

VÚ Ralsko za svou existenci vystřídal celkem tři názvy. Při svém otevření se jmenoval vojenský výcvikový tábor Bezděz,⁵⁷ v lednu 1948 byl přejmenován na vojenský výcvikový tábor Mimoň a na počátku července 1950 došlo ke zřízení VÚ Ralsko na základě zákona č. 169/1949 Sb. o vojenských újezdech.⁵⁸

Území VÚ Ralsko bylo do první poloviny 20. století jen řídce osídleno. Nacházely se zde osady zejména se sudetoněmeckým obyvatelstvem: Boreček, Černá Novina, Dolní Novina, Horní Krupá, Holičky, Hradčany, Hvězdov, Chlum, Jablonec⁵⁹, Jezová, Křída, Kuřivody, Náhlov, Okna, Olšina, Palohlavy, Ploužnice, Proseč, Prosíčka, Svěbořice, Vrchbělá a Židlov.⁶⁰

Po podpisu *Mnichovské dohody* v roce 1938 se území stalo součástí německého záboru a část prostoru mezi Novým Dvorem a Mimoní získal v letech 1942 - 1943 *Wehrmacht*, který na písčitých polích cvičil střelbu. V dubnu roku 1945 vybudovali ženisté

⁵⁴Největším vojenským prostorem v České republice a zároveň jedním z největších ve střední Evropě je vojenský prostor Doupov. *Doupov – náš největší výcvikový prostor*. In: Armáda České republiky. 2009. [cit. 19. 4. 2016] Dostupné na: <http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/doupov---nas-nejvetsi-vycvikovy-prostor-14814/>

⁵⁵ DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 200.

⁵⁶ BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997, č. 5, str. 33.

⁵⁷ DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 200.

⁵⁸ BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa. 1997, č. 5, str. 33.

⁵⁹ Běžně je používán lidový termín Jabloneček. HONS, O. *Zaniklé obce kolem Ralska*. Město Ralsko, 2014, str. 233.

⁶⁰ DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3., str. 200.

dvě letiště. První se nacházelo na východ od hradčanského rybníku, druhé leželo východně od Mimoně ve směru na Hvězdov.⁶¹

Jedním z hlavních argumentů pro zřízení vojenského výcvikového tábora na tomto místě bylo hradčanské vojenské letiště.⁶² Výstavbu vojenského výcvikového tábora započala německá armáda v březnu 1945, o měsíc později, 9. dubna 1945, jej americké letectvo bombardovalo. Je na místě dodat, že ČSLA již před válkou vlastnila ve zvažovaném prostoru vojenské dvory Medný, Ostroh a Nový Dvůr o celkové rozloze 330 ha, dále hříbárnu v Mimoni.⁶³

Nové moderní vedení boje a využívání součinnosti leteckých a pozemních jednotek vyžadovalo rozsáhlý prostor, proto vojenské plánovače generálního štábu rozsáhlé území zaujalo.⁶⁴ Během roku 1946 se rozběhly přípravy na vybudování vojenského tábora Bezděz a k definitivnímu vytýčení došlo mezi 18. až 23. dubnem 1947 komisionálním stanovením hranic, zachována zůstala jen možnost turistického výstupu na hrady Děvín a Ralsko. Do poloviny roku 1947 byla oblast ohraničena jako vojenský výcvikový tábor Bezděz a téměř vysídlená.⁶⁵

V lednu 1948 byl vojenský výcvikový tábor Bezděz přejmenován na vojenský výcvikový tábor Mimoň, ten se od roku 1949 rozkládal na území okresů: Česká Lípa, Doksy, Liberec, Mnichovo Hradiště a Turnov.⁶⁶ A tím pádem i noví obyvatelé po německých vystěhovalcích byli nuceni území nově zřízeného vojenského prostoru opustit. Na jejich místo přišli příslušníci ČSLA a zaměstnanci vojenských lesů a statků, kteří vytvořili základ dnešních „starousedlíků“.⁶⁷

Na počátku července 1950 došlo ke zřízení VÚ Ralsko na základě zákona č. 169/1949 Sb. o vojenských újezdech a tímto dnem zanikly obce Černá Novina, Holičky, Horní Krupá, Hvězdov, Jablonec, Okna, Olšina, Palohlavy, Svěbořice a Židlov. Tato území

⁶¹ BILICKÝ, V., HOTTMAR, A. a spol. *Letiště Hradčany 1945 – 2009. Historie a současné perspektivy*, str. 2.

⁶² Za přítomnosti nacistů známé jako *Kummer am See*.

⁶³ BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997, č. 5, str. 33.

⁶⁴ *Mikroregion Podralsko. Obce živé a zaniklé. Bývalý vojenský prostor Ralsko*, str. 3.

⁶⁵ BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997, č. 5, str. 33.

⁶⁶ *Mikroregion Podralsko*, str. 33.

⁶⁷ ŠOLC, J. *Rozvoj obce Ralsko a záměry v oblasti rozvoje cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň 26. 4. 2006, str. 15.

byla zcela začleněna do obvodu VÚ a úřadovna VÚ Ralsko se nacházela v Mimoni. Blízkost vojenského letiště s VVP a přítomnost posádky v obci Hradčany ovlivnily život civilního obyvatelstva, protože pohyb civilních osob v blízkém okolí Hradčan byl vázán na povolenky a tato skutečnost značně snižovala hodnotu Hradčan jako letoviska.⁶⁸

Přísný režim zapříčinil v létě 1950 konečný krach rekreační sezóny, nakonec byl v roce 1951 v Hradčanech zrušen národní výbor a dokončeno vysídlení obce. Dne 4. července 1951 bylo vystěhováno další civilní obyvatelstvo a obec přešla vojenská správa.⁶⁹ Zaniklo nejen bývalé vyhledávané letovisko v Hradčanech, ale omezen byl rekreační ruch v oblasti Hamerského jezera, kde navíc vzrůstala těžba uranových rud.⁷⁰

1. červencem 1950 byl zřízen VVP Ralsko pro potřeby výcviku vojsk ČSLA, do konce roku 1952 bylo pro vojenské účely „uvolněno“ patnáct vesnic a vystěhováno na tři tisíce zbylých obyvatel. Prostor tak přispěl k naprostému zániku přibližně dvaceti obcí a změnil charakter obcí, které přežily (zmiňované rekreační středisko Hradčany).⁷¹

ČSLA během příštích let vybudovala další vojenská zařízení: výzkumný polygon pro testování různých druhů munice, muniční sklady, tankové střelnice Židlov a Bělá, garáže pro tahače jaderných hlavic a utajované sklady jaderných hlavic.⁷² Pro zajímavost lze dodat, že v 50. letech zde prováděly výcvik vojenské jednotky bojující za samostatný Izrael.⁷³

Mezi lety 1947 až 1968 zde cvičila a hospodařila ČSLA, po roce 1968 vystřídala naše vojska armáda sovětská, která tím získala největší VVP na území tehdejší republiky. 60 km² bylo přímo a intenzivně využíváno vojsky jako ubytovací prostory, střelnice a speciální vojenská cvičiště, zbytek z celkové výměry VVP sloužil k oddělení vojenské

⁶⁸ BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997, č. 5, str. 34 - 36.

⁶⁹ BILICKÝ, V., A. HOTTMAR a spol. *Letiště Hradčany 1945 – 2009. Historie a současné perspektivy*, str. 3.

⁷⁰ JANOTA, J. *Záměry VLS ČR, s.p. divize Mimoň v oblasti cestovního ruchu, zkušenosti z turistického využívání bývalého vojenského prostoru Ralsko*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň 26. 4. 2006, str. 10.

⁷¹ DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 221.

⁷² Otázka jaderných zbraní je probírána v rozhovorech. LUŇÁK, P. ed. *Plánování nemyslitelného. Československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha: ÚSD AV ČR. 2008, str. 239.

⁷³ *Průvodce bývalým vojenským prostorem Ralsko*. In: LAHODA, L. CMA-Společnost pro výzkum historického podzemí. 1. 5. 2005. [cit. 23. 2. 2016]. Dostupné na: http://www.podzemi-cma.cz/publikace/files/pruvodce_bvp_ralsko.pdf

činnosti od sousedních rekreačních oblastí (Máchovo jezero) a k maskování některých činností vojsk.⁷⁴

Počátkem 70. let byla zahájena v okolí Stráže pod Ralskem těžba uranu⁷⁵ a civilní užívání severní části prostoru se tak značně omezilo, hranice vojenského prostoru se více uzavřely a území se výrazněji izolovalo.⁷⁶ V roce 1988 zde byla dokončena modernizace největšího vojenského letiště a letecké základny sovětské armády na našem území. Se sovětskou armádou souvisela výstavba velkého počtu budov a bytů stavěných sovětskou technologií, také výstavba centrálního zdroje tepla, ale i likvidace zbytků staršího osídlení a na některých místech velké znečišťování spodní vody a půdy.⁷⁷

V roce 1991 vlivem politických změn ve východní Evropě opouštějí sovětská vojska území republiky a skončilo tím vojenské využití území. Po odchodu vojsk (poslední ruský voják odešel 31. července 1991⁷⁸) bylo území VÚ Ralsko otevřeno a předáno 31. prosince 1991 k civilnímu využití.⁷⁹

Po odchodu sovětských vojsk v roce 1991 byla z rozkazu velitele západního vojenského okruhu vytvořena rota vojáků základní služby o síle šedesáti mužů. Jednotka měla za úkol projít během tří měsíců celý VÚ a provést tzv. povrchový sběr. V průběhu této doby byla jednotka na tzv. „horké stopě“ sovětského vojáka a posbírala okolo 200 000 kusů munice, výbušných a imitačních prostředků.⁸⁰ Nálezy munice byly na denním

⁷⁴ ŠOLC, J. *Rozvoj obce Ralsko a záměry v oblasti rozvoje cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň 26. 4. 2006, str. 16.

⁷⁵ Diamo, státní podnik ve Stráži pod Ralskem, který v současné době realizuje zahlazování následků hornické činnosti po těžbě uranu, rud a části uhelného hornictví v České republice. Zajišťuje rovněž produkci uranového koncentráту. *Diamo, státní podnik Stráž pod Ralskem*. [cit. 17. 2. 2016]. Dostupné na: <http://www.diamo.cz/>

⁷⁶ DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 201.

⁷⁷ POŠTOLKA, V. *Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 161. V dalších kapitolách bude znečištění půdy a vody rozebíráno.

⁷⁸ Ke 2. únoru 1990 bylo ve VVP Mimoň ubytováno 11 660 osob Sovětské armády. MINAŘÍK, P. *Vojenské výchovné prostory Československé republiky*. Ročenka 2011. Vojenský historický archiv. Ministerstvo obrany České republiky, str. 49.

⁷⁹ ŠOLC, J. *Rozvoj obce Ralsko a záměry v oblasti rozvoje cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň 26. 4. 2006, str. 16.

⁸⁰ MLEJNEK, R. *Stav pyrotechnické zátěže v bývalém VVP Ralsko z pohledu Policie České republiky*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň 26. 4. 2006, str. 19.

pořádku a jen v roce 1992 bylo nalezeno 1 002 min, 26 speciálních raket, 13 granátů, 53 leteckých bomb a několik kilogramů nábojů.⁸¹

V roce 1993 začal speciální pyrotechnický útvar (netabulková část Armády České republiky)⁸² dislokovaný v Mimoni a později v Bělé pod Bezdězem s asanací, která byla ukončena v březnu 2004. Policie ČR má v současné době na teritoriu bývalých VÚ Ralsko a Mladá prostřednictvím pyrotechnického odboru policejního prezidia ČR dvě pyrotechnické skupiny dislokované v Ralsku – Kuřívodech a v Milovicích.⁸³

Území bývalého VÚ bylo rozděleno mezi třináct obcí ve třech okresech (Česká Lípa, Liberec a Mladá Boleslav) a největší část připadla nové obci Ralsko spadající do okresu Česká Lípa (170 km²). Obec Ralsko vznikla rozhodnutím vlády Československé federativní republiky k 1. lednu 1992⁸⁴ a od roku 2006 je považována za město. V současné době má necelých dva tisíce obyvatel v devíti místních částech: Boreček, Horní Krupá, Hradčany, Hvězdov, Jabloneček, Kuřívody, Náhlov, Plouznice a Svěbořice.⁸⁵ Ostatních sedmnáct vesnic bylo nenávratně srovnáno se zemí a zbyly po nich pouze místní názvy a některé zarostlé obrysy základů staveb a ojedinělé ovocné stromy.⁸⁶

Problémem se jeví využití bývalého VÚ Ralsko a velký otazník stále visí nad hradčanským letištěm.⁸⁷ Jediným upotřebením, které se naskytlo na letišti Hradčany, je použití betonových hangárů (ÚL), jež jsou využívány jako sklady posypového materiálu. Dále zde dvě firmy vyráběly roubené chalupy a sruby, ale zkrachovaly.⁸⁸ Letiště Hradčany mělo také sloužit amatérským a profesionálním sportovcům, komise vybrala tři návrhy na užití areálu, které počítaly se zřízením sportovišť. Dále zde měla být také vybudována

⁸¹ KAČÍRKOVÁ, J. *Sám voják v nebezpečném poli*. In: Lidová demokracie, 1993.

⁸² Nejednalo se o řadové vojáky bojových a nebojových útvarů AČR (speciální jednotka).

⁸³ Emailová komunikace s panem Milanem Proboštem - vedoucí skupiny pyrotechnického průzkumu VLS s. p., divize Mimoň.

⁸⁴ POŠTOLKA, V. *Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3, str. 161.

⁸⁵ Město Ralsko oficiální stránky. [cit. 3. 6. 2016] Dostupné na: <http://mestoralsko.cz/>

⁸⁶ ŠOLC, J. *Rozvoj obce Ralsko a záměry v oblasti rozvoje cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň. 2006, str. 16.

⁸⁷ POŠTOLKA, V. *Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3., str. 161 – 163.

⁸⁸ BŘEŠŤAN, R. *Dočasný pobyt dvacet let poté*. In: EKONOM.cz. 2011 [cit. 7. 5. 2016] Dostupné na: <http://ekonom.ihned.cz/c1-52200090-docasny-pobyt-dvacet-let-pote>

sluneční elektrárna, zbyl ale jediný zájemce, který podmínky nesplnil.⁸⁹ V roce 2008 měl Liberecký kraj zájemce, jenž by letiště rád využil pro leteckou nákladní dopravu i přepravu turistů, ale kraj tento projekt nakonec nedoporučil. Spolu s městem Ralsko se shodl na tom, že by měl areál sloužit výrobnímu průmyslu, jenž by zajistil práci obyvatelům Ralska, kteří musí dojíždět do zaměstnání desítky kilometrů.⁹⁰

Mezi další projekty pro budoucí využití území patřilo např. vybudování „Chovné stanice pro zvláště ohrožené druhy zvířat v Ralsku“ – Svěbořice z roku 1995, jehož hlavním iniciátorem a nositelem byla Zoologická zahrada v Liberci. Tento záměr byl poprvé prezentován na konferenci v Liberci pod záštitou NATO a stal se významnou součástí prezentace možností nového využití bývalých vojenských území v rámci pilotní studie NATO CCMS „*Nové využití bývalých vojenských území.*“⁹¹

V květnu 2016 internetové zpravodajství informovalo o tom, že lesy v bývalém VÚ Ralsko jsou experty považované za výjimečnou lokalitu a mohly by se stát součástí projektu mezinárodních modelových lesů, kde se šetrné lesní hospodářství propojuje s maximálním možným zachováním přírodních hodnot.⁹²

⁸⁹ *Letiště v Ralsku bude sloužit sportu a rekreaci.* In. Česká televize. 23. 8. 2012. [cit. 3. 6. 2016] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1150708-letiste-v-ralsku-bude-slouzit-sportu-a-rekreaci>

⁹⁰ LANGER, J. *Rada kraje nedoporučí zastupitelstvu obnovu letiště Hradčany.* In. Liberecký kraj. 22. 2. 2008 [cit. 4. 6. 2016] Dostupné na: <http://www.kraj-lbc.cz/Rada-kraje-nedoporuci-zastupitelstvu-obnovu-letiste-Hradcany-n63269.htm>

⁹¹ Tamtéž.

⁹² *Kolem Ralska by mohla vzniknout ukázková divočina jako na Aljašce.* In. Česká televize. 12. 5. 2016 [cit. 13. 6. 2016] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1782998-kolem-ralska-mohla-vzniknout-ukazkova-divocina-jako-na-aljasce>

3 Každodennost ve vojenském újezdu Ralsko

3.1 Příchod sovětských vojsk

V noci z 20. na 21. srpna 1968 za podpory armád z Polska, Bulharska a Maďarska a NDR vstoupila sovětská vojska do Československa,⁹³ Rumunsko se útoku neúčastnilo. Akce byla zdůvodněna jako internacionální pomoc zemí *Varšavské smlouvy* bratrskému Československu proti hrozbě kontrarevoluce. Po invazi byla část komunistického vedení v čele s A. Dubčekem zatčena a odvezena do Moskvy. Z části komunistického vedení, která byla o intervenci informována a podporovala ji, měla být vytvořena tzv. dělnicko – rolnická vláda s cílem nastolit v zemi prosovětský režim.⁹⁴ Dne 23. srpna 1968 odjela do Moskvy vyjednávat se sovětskou vládou delegace politiků v čele s prezidentem L. Svobodou, jednání probíhala od 23. do 26. srpna a výsledkem byl tzv. *moskevský protokol*, v němž byla československá strana donucena přijmout sovětské požadavky, směřující k likvidaci demokratizačního procesu. Dne 26. srpna 1968 prezident L. Svoboda a L. I. Brežněv tento tzv. *moskevský protokol* podepsali, dokument legalizoval sovětskou okupaci a souhlasil s „dočasnou“ přítomností sovětské armády v republice. V říjnu 1968 přiměl Sovětský svaz podepsat československou stranu *smlouvu o pobytu sovětských okupačních vojsk v Československu bez časového omezení*.⁹⁵ „*Vláda Československé socialistické republiky a vláda Svazu sovětských socialistických republik rozhodnuty usilovat o upevnění přátelství a spolupráce mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik a rovněž mezi všemi zeměmi socialistického společenství a o ochranu vymožeností socialismu, o posílení míru a bezpečnosti v Evropě a na celém světě v souladu s prohlášením Bratislavské porady ze dne 3. srpna, majíce na zřeteli Smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci ze dne 12. prosince 1943, prodlouženou Protokolem ze dne 27. listopadu 1963, ve shodě s ujednáním, dosaženým v Moskvě ve dnech 23. – 26. srpna a 3. - 4. října 1968 se rozhodly uzavřít smlouvu a dohodly se na tomto*“.⁹⁶

⁹³ O tomto tématu píše např. FIDLER, J. 21. 8. 1968 *Okupace Československa Bratrská agrese*. Praha: Havran 2003, PELIKÁN, J. *Jugoslávie a Pražské jaro*. Praha: Univerzita Karlova. 2008, nebo BENČÍK, S. *Rekvie za Pražské jaro*. TEMPO, 1998.

⁹⁴ OLIVOVÁ, V. *Dějiny nové doby 1848-2008*, TeMi CZ, 2008, str. 222.

⁹⁵ VESELÝ, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*, Aleš Čeněk, 2007, str. 433.

⁹⁶ *Smlouva*. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016] Dostupné na: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php

Část sovětských vojsk zůstala dočasně na území ČSSR za deklarovaným účelem zajištění bezpečnosti zemí socialistického společenství před silícími revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil a ostatní vojska (bulharská, maďarská, polská a vojska NDR) byla odsunuta z území. Sovětská vojska a rodiny nacházející se na tomto území měla teoreticky zachovávat právní řád platný v ČSSR.⁹⁷

Sovětská strana měla být zodpovědná za náklady, spojené s vydržováním jejích vojsk na území ČSSR. Vláda ČSSR měla na základě podepsané smlouvy poskytnout vojskům, osobám k nim příslušejícím a členům jejich rodin po dobu pobytu kasárna a byty uvnitř kasáren, služební, skladovací a jiné prostory, letiště se stálými stavbami a zařízeními, spojovací sítě, dopravní prostředky, elektrickou energii a jiné služby. VVP, střelnice a cvičiště byly využívány společně s ČSLA.⁹⁸

Osoby, které byly příslušníky sovětských vojsk, a členové jejich rodin mohli cestovat do měst⁹⁹, kde byla rozmístěna sovětská vojska, Sověti také směli cestovat z ČSSR v přímých vlacích patřících SSSR a rovněž automobilovými nebo leteckými dopravními prostředky. Příslušníci sovětských vojsk a členové jejich rodin byli osvobozeni od kontroly pasu a víza při příjezdu, pobytu a odjezdu z ČSSR.¹⁰⁰ Pro dokreslení nastalé situace si dovoluji uvést část vyprávění narátora J. Špačka, ačkoliv narátor nehovoří o kontrole pasu a víza, ale o kontrole propustek, přikláním se k názoru, že praxe byla obdobná: *„Oni ti důstojníci, co bydleli v Mimoni na Letné, měli propustky, když jeli tím autobusem, co je vozil, tak je měli správně kontrolovat, bez propustky tam nesměli nikoho pustit. Dokonce si pamatuju, že sem přišel nějaký nový velitel a to byl stříhan a nějakou chvíli se to dodržovalo. Přišel do autobusu a všichni mu ji museli ukázat. To znamená, že bydleli v Mimoni a ty museli pustit, tak tyhle měli průkazky. Ti, co bydleli na letišti, nesměli správně za bránu, ale ono se to nedodržovalo...“¹⁰¹*

Na základě podpisu smlouvy československá strana přistoupila na to, že přes státní hranice ČSSR budou bez vybírání cla, bez celní a pohraniční prohlídky přecházet sovětská

⁹⁷ *Smlouva*. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016] Dostupné na: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php
Text smlouvy musíme nazírat s nadhledem, protože realita byla úplně jiná, ostatně o tom vypovídají i následující poznámky pod čarou, kde uvádím některé rozhovory s narátory pro dokreslení nastalé situace.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Důstojnické manželky rády jezdily za nákupy do Liberce a do Teplic, kde nebyla sovětská posádka.

¹⁰⁰ *Smlouva*. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016] Dostupné na: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php

¹⁰¹ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

vojska a osoby k nim patřící, které cestují jako příslušníci vojenských útvarů, jednotek a velitelství. Obdobně bylo nakládáno s veškerým vojenským nákladem, včetně nákladu určeného pro obchodní a pobytové zabezpečení sovětských vojsk. Všechny osoby měly předložit celním orgánům doklady opravňující je k přechodu státní hranice ČSSR.¹⁰²

Zabezpečení příslušníků sovětských vojsk a jejich rodinných příslušníků (obchod a služby) prováděly sovětské podniky. Československá strana měla dodávat zboží v dohodnutém množství mezi příslušnými sovětskými a československými organizacemi za státní maloobchodní ceny, platné v ČSSR. Skutečnost byla ale nakonec jiná, důstojnické manželky navštěvovaly i československé obchody a dožadovaly se většího množství sortimentu, než mohly dostat. Dále měl být poskytován rabat podle příslušných obchodních podniků ČSSR, zúčtování dodávky bylo prováděno v měně ČSSR. Československá strana dodávala podle kontraktů, uzavřených mezi příslušnými československými a sovětskými organizacemi zahraničního obchodu, v dohodnutém množství potraviny a průmyslové zboží, včetně paliva (uhlí, koksu) pro zásobování sovětských vojsk v rámci jejich plánu potřeb. Dodávky měla činit československá strana za ceny, které platily v obchodních vztazích mezi ČSSR a SSSR.¹⁰³

Vláda ČSSR měla na základě smlouvy poskytovat sovětské straně potřebné částky v československých korunách na výdaje spojené s dočasným pobytem. Způsob zúčtování částek na převoditelné ruble vycházel ze vzájemného poměru mezi vnitřními cenami a sazbami, platnými v ČSSR a zahraničními obchodními cenami.¹⁰⁴

Podle citované úmluvy mělo být při spáchání trestního činu uplatňováno československé právo, co způsobili vojáci, měla vyšetřovat vojenská prokuratura - vojenská justice ČSSR. Výjimky měly tvořit situace, kdy osoby příslušné k vojskům, členové jejich rodin, spáchali trestný čin vůči sovětským vojskům nebo vykonali přestupek při plnění služební povinnosti v prostoru stálých posádek vojenských útvarů.

¹⁰² *Smlouva*. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016] Dostupné na: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Tyto přestupky byly řešeny podle sovětského práva – na základě výpovědi narátorů se běžní vojáci varovali spáchání trestních činů, protože jim hrozil odsun na Sibiř.¹⁰⁵

Na druhou stranu však vojáci neváhali obchodovat s alkoholem a riskovali tak odsun, ale i smrt.¹⁰⁶

Sovětská vláda slíbila československé straně, že nahradí škody, které mohly být způsobeny sovětskými jednotkami a osobami k nim příslušejícím při plnění povinnosti vůči československým občanům, institucím nebo občanům třetích států, nacházejícím se na území ČSSR (na základě uplatnění nároků a při respektování ČSSR práva). To samé platilo pro činy nebo opomenutí osob, příslušejících k sovětským občanům. Podobně se měla zachovat i československá strana - vláda by hradila škody na majetku sovětských jednotek.¹⁰⁷ Ne vždy však sovětská strana tuto část smlouvy dodržovala, ve smlouvě o odchodu sovětských vojsk si generálové stanovili podmínku, že za ekologické škody nebudou nic platit.¹⁰⁸

Koncem 80. let byli sovětští vojáci rozmístěni v 76 posádkách v českých zemích a v 16 posádkách na Slovensku. Velitelství Střední skupiny sovětských vojsk bylo umístěno v Milovicích na Nymbursku. Štáb 28. armádního sboru měl sídlo v Olomouci. K oblastem, které měla sovětská armáda plně k dispozici, patřily: VVP Boletice, Kežmarok, Libavá a Ralsko.¹⁰⁹

¹⁰⁵ *Smlouva*. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016] Dostupné na: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php . „... jejich největší postih byl ten, že ho velitel posádky mohl do čtyřiaadvaceti hodin vystěhovat. Byl tedy do té doby převelen do Sovětského svazu na posádku. Byl to pro ně jeden z největších trestů, ti co sloužili tady, v Polsku, Německu nebo v Čechách a Maďarsku, na tom byli plaťově lépe, protože drželi stálou *bojovou pohotovost a měli příplatky...jejich byty byly služební a byly vybaveny nábytkem a vším možným. ...lze se právem domnívat, že v případě tohoto kázeňského trestu by nebyl převelen do sovětské části, ale trochu dál. Mělo to svůj výchovný charakter, to znamená, že si tento post každý chránil.*“ Rozhovor s panem Mariánem Vátrtem ze dne 25. února 2016.

¹⁰⁶ „*Takhle si vojáci pomohli k věci, tam na tom luhováku (Státní podnik Diamo), na té chemické těžbě, ti kluci neměli zájem o peníze, ale o láhev vína. To pro ně bylo něco, k tomu se vůbec nedostali v civilu někde. Tady vojáci zastavili a přemluvili nějakého člověka, ten třeba šel tenkrát do té zeleniny a koupil pro ně láhev vína. Já neříkám, že to byli chudáci, ale takhle to bylo zavedený. Kdyby ho chytli, s tím že takhle kšeftuje, tak by ho snad umlátili sami Rusové.*“ Rozhovor s panem Josefem Váňou ze dne 18. března 2016.

¹⁰⁷ *Smlouva*. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016] Dostupné na: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php

¹⁰⁸ MAŘAS, T. *V Ralsku se bude znovu odstraňovat ekologická zátěž po sovětské armádě*. [cit. 30. 4. 2016]. In: Český rozhlas. 2014. Dostupné online: http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/1372422

¹⁰⁹ VRABEC, V. *Informace o vojenských újezdech*. In: Armáda České republiky. [cit. 8. 7. 2016] Dostupné na: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>

3.1.1 Okupace vojenského újezdu Ralsko

Sovětské letouny přistály ve tři hodiny ráno 21. srpna 1968 na vojenských letištích Hradčany, Hradec Králové, Mladá, Mošnov, Náměšť nad Oslavou, Pardubice, Slatina a Žatec, která obsadili výsadkáři.¹¹⁰ Obsazení letiště Hradčany započalo bezprostředně po zahájení invaze, proto se spekuluje nad tím, že prvním vojenským letištěm, na kterém přistál sovětský bojový letecký pluk, byly Hradčany. Pozemní vojska sovětské armády přijížděla do Mimoně především ze směru od Jablonného v Podještědí a Nového Boru. Další trasa byla z prostoru Zhořelce do prostoru Severních Čech po trase Rumburk – Česká Lípa, nebo vlevo na Mimoň a Bělou pod Bezdězem a Liberec – Turnov.¹¹¹

Ve VÚ Ralsko působily všechny druhy vojsk, od pozemních až po letectvo a některé objekty¹¹² byly přísně střeženy, tj. při jakémkoli narušení mohly strážce použít palné zbraně.

Dosavadní ČSLA byla nahrazena v plném rozsahu sovětskými jednotkami, výjimkou je jednotka spojařů, která se nacházela v prostoru mimoňských kasáren. K výměně původních vojsk za vojska okupační armády došlo na sklonku podzimu roku 1969, kdy bylo místní nádraží přeplněno přijíždějícími a odjíždějícími vojenskými transporty.¹¹³ Počet divizí se snížil z osmnácti na patnáct a armádu nadále tvořilo „jen“ 214 000 osob.¹¹⁴

Narátora P. Bidla, který žil se svou rodinou v Hradčanech se tyto okolnosti týkaly, protože jeho otec sloužil v ČSLA. Narátor dodnes vzpomíná na svůj rodný kraj, krásnou přírodu a přátele.:

„Tak mně to vzalo, dá se říci, vlastně domov. Museli jsme se nuceně vystěhovat z krásného prostředí. Bydleli jsme v baráku, který byl zastrčený v lese, a na kopci byla školka v Hradčanech. Pozorovali jsme ze skály vstup leteckých vojenských jednotek na letiště. Sledovali jsme ho s československým generálem a ještě tam přišlo několik lidí to sledovat s námi.“¹¹⁵ Z vyprávění můžeme odvodit, že se narátor dodnes nemůže smířit

¹¹⁰ Chronologie událostí 20. - 21. srpna 1968. In. Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 14. 4. 2016] Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968-chronologie>

¹¹¹ POVOLNÝ, D. Vojenské řešení Pražského jara. Invaze armád Varšavské smlouvy. In. Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb. 2008, str. 115.

¹¹² DEPOT JAVOR 52.

¹¹³ BILICKÝ, V. Nezaniklé sídlo 60. let nového názvu Hradčany (Kummer, Kumr, Kummer am See). Informační středisko Ralsko.

¹¹⁴ VRABEC, V. Informace o vojenských újezdech. In. Armáda České republiky. [cit. 8. 7. 2016] Dostupné na: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>

¹¹⁵ Rozhovor s panem Petrem Bidlem ze dne 7. března 2016.

s opuštěním domova, které znamenalo v jeho symbolickém světě obrovskou ztrátu. Jak sám vypravuje: „*Tak mně to vzalo, dá se říci, vlastně domov*“, navíc byl ještě malé dítě, nerozuměl tomu, co se kolem něho děje a následky okupace si začal uvědomovat až s dospíváním. Příchod sovětských vojsk se tedy vyznačuje bolestí, zármutkem, zmatkem a pro některé nepochopením nastalé situace.

O ztrátě přátel vyprávěl také narátor Z. Jůna, na druhou stranu však hovořil o získání nových přátel v podobě sovětských dětí. V následující kapitole ostatně hovoří o tom, že jim Sověti nebránili se pohybovat po prostoru, což bylo podle mého soudu zapříčiněno možným přátelstvím, které nejvíce vznikalo v Hradčanech, odkud narátor pochází. Na toto přátelství a život v Hradčanech ještě budou narátoři poukazovat v dalších kapitolách a lze tak odvodit, že se jedná o jeden z hlavních významů v symbolickém světě narátorů.:

„V osmašedesátém jsem tady měl vlastně kamarády, že jo. Takže v tom období mi odešli vlastně kamarádi. Zůstalo nás tady jen pár kluků a holek, jejichž rodiče byli zaměstnanci vojenských lesů. Ty nemuseli, že jo. Ti, co byli v armádě, museli odejít...“¹¹⁶

Úryvek také vykresluje strach z války a nevědomosti, co bude dále, protože určitou roli hrály u starší generace vzpomínky na válku a ženy tak začaly nakupovat potraviny do zásob z obavy vypuknutí další války.:

„...Akorát do dneška si pamatuju moji maminku, když byla úplně vyděšená. Šli jsme do obchodu a ženské začaly kupovat potraviny, se bály že bude válka. Byli jsme malí kluci, tak de facto mohu jen vzpomínat v dobrém. Oni se k nám chovali v dobrém. My jsme nepoznali, jak se chovali k vojákům. Jako k dětem se k nám chovali, oni nás vozili ze školy, když jeli třeba autem. Okamžitě zastavili, pořád jsme měli kapsy plné bonbónů. Byla to třeba jejich politika, nevím. Možná to dávali fakt upřímně, nebo jestli to tak bylo nějak vymyšlený...Až potom jako v dospělosti člověk začal mít jiný názor. Začalo se hovořit i o věcech politických...“¹¹⁷ S přibývajícím věkem již nalezneme určitou revoltu, nevoli vůči Sovětům a režimu s příchutí vlastenectví, uvědomování si následků normalizace a také politika začala hrát velkou roli. Pro narátory jež se Sověty původně přátelili, začali být problémem a z původního přátelství vzniklo nepřátelství. S nepřátelstvím se setkáme ještě v dalších podkapitolách, proto bych si ho dovolila soudit, že hrálo velký význam v symbolickém světě narátorů.

¹¹⁶ Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

¹¹⁷ Tamtéž.

Narátor J. Špaček prezentuje příklad, kdy příchod Sovětů obrátí člověku život vzhůru nohama, protože vojíny z povinné základní vojenské služby „rozházeli po celé republice“ a nenechali je v blízkosti svého domova. Tuto skutečnost bych si dovolila označit za další význam v symbolickém světě narátorů, protože vojenský nepořádek znepříjemňoval život mnoha narátorům.:

„Na jejich vzpomínám smutně, ani se mi tomu nechtělo uvěřit. To jsem byl zrovna na vojně. Já jsem narukoval 2. srpna a 21. srpna přišli. Shodou okolností jsem narukoval tady na letiště. ... Pak se dva - tři měsíce rozhodovalo, co s námi, že jo. Pak se přišlo na to, že nás rozpráší po všech letištích. No, tak na mě to vyšlo, že půjdu do Hradce... Tak jsem přišel na újezd, aby mi dali do občanky trvalé bydliště ten Boreček. Oni mi ho odmítli dát, že tam nemám co pohledávat, nemám tam práci. Povídám: „Moje máma se tam odstěhovala a já byl teď dva roky na vojně a nemám kam jít. To mě nezajímá, tam vám trvalé bydliště nedám.“ Tak tím mě jako naštváli, jo. Přitom to je tři kilometry od Mimoně. Tam ani nic vojenského nebylo, ale prostě byl to vojenský újezd. Nedali mi prostě trvalý bydliště k mé mámě. Já jsem se teoreticky neměl kam vrátit.“¹¹⁸ Narátorovi vzal příchod sovětských vojsk svým způsobem domov a po celé jeho vyprávění se setkáváme s nepřátelstvím vůči Sovětům, které podle mého soudu přetrvává dodnes.

Zajímavým jevem v symbolickém světě narátorů bylo tvrzení, že nezaregistrovali příchod Sovětů. Asi největším důvodem, proč lidé v tomto VÚ nezpozorovali okupaci sovětských vojsk, bylo cvičení Šumava, kdy první sovětské jednotky vstoupily na československé území 27. května 1968 a opustily jej až 3. srpna 1968.¹¹⁹ Občané byli tedy zvyklí na přítomnost vojsk a „hluk“ způsobený vojsky je, jako občany žijící mimo VÚ Ralsko, nezaskočil.

To, co předcházelo vstupu sovětských vojsk, popisuje část rozhovoru natočená s narátorem K. Bulířem.:

„Na tom letišti u armády pracovali dva doktoři u pluků. ...Obě manželky byly učitelky. Takže jsme se kamarádili. Říkám to jenom proto, že den před okupací se u nás stavil jeden z doktorů a říkal: „Máme poplach, musím být na letišti, ale lítat se nebude.“ A

¹¹⁸ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

¹¹⁹ ŠACH, J. *Vojenské cvičení ŠUMAVA, předzvěst konce Pražského jara 68*. In. Vojenský historický ústav Praha. [cit. 15. 4. 2016.] Dostupné na: <http://www.vhu.cz/vojenske-cviceni-sumava-predzvest-konce-prazskeho-jara-68/>

říkal: „Máme pohotovost, ale nevíme proč.“ Lítat se nebude, protože musel prohlédnout každého pilota před letem a tak. ... Před tím měsíc tam byla sovětská armáda na cvičení, no a normálně se přátelili s našimi vojáky. Měli svoje stojánky na letišti ty piloti se svými letadly. Ti samí piloti, kteří tam byli na tom cvičení v tom červenci, potom přiletěli na to letiště a stoupli si na svoji stojánku. Protože tady před tím byli tři neděle nebo měsíc, cvičili tajně. 21. srpna jsem ráno vstal do práce v půl šesté. Pustil jsem rádio a zjistil jsem, že nás jako sovětská vojska okupují. A v té noci lítalo hodně letadel, ale to tam létalo pořád. My jsme to nevnímali, my jsme na to byli zvyklí. Ale tentokrát bylo to, že ta letadla lítala strašně blízko. Prolétávaly nám nad baráky, nad komíny hodně nízko. Co my jsme bydleli tady na Plouznici, tak se tam ti vojáci dostali bez nějaké střelby. Ale z druhé strany z Hradčan, tam se střílelo, dokonce postřelili naše vojáky.“¹²⁰

Narátor vypráví, že letadla létala nezvykle nízko, a občané tak mohli předpokládat, že se nejedná o běžné cvičení, avšak opak je pravdou, lidé byli překvapeni a v jejich vyprávění nalezneme pocit zrady. Navíc lékaři upozorňovali na to, že se děje něco nezvyklého, ostražitost mohla být na místě. Podle některých narátorů měli Sověti okupaci naplánovanou a „tahali obyvatelé VÚ za nos“: „Ti samí piloti, kteří tam byli na tom cvičení v tom červenci, potom přiletěli na to letiště a stoupli si na svoji stojánku.“ Během předchozích cvičení se s československými vojáky přátelili a nic nenaznačovalo tomu, že chystají okupaci. Ve vyprávění narátora K. Bulíře se můžeme setkat i s nepřátelstvím, protože se během okupace i střílelo a českoslovenští vojáci byli zraněni.

„Najednou jsme koukali a já říkám manželovi: „Hele, oni ty gazdíky pořád jezdí, jako kdyby se opakovali“. Ale oni to dříve čeští vojáci dělali. Vyjeli a zase se vraceli do kasárna. Já říkám: Ježiši marja, co to támhle je.“ Rusáci, jak měli ty značky, to si ještě pamatuju. A já říkám manželovi: „Vašku oni jsou zase tady.“ Já jsem myslela, že jsou zase na cvičení. Jsou tady zase Rusáci, oni to objíždí.“ Opět můžeme přemýšlet nad tím, že obyvatelé mohli předpokládat něco mimořádného: „...Nejhorší na tom bylo to, že naši vojáci, jak tam byla ta brána¹²¹, tak ti naši vojáci vždycky vyšli proti Rusákům a pověsili za kliku ceduli: „Přijeli Rusáci“. Ti to zase strhli a vojáci naši to zase pověsili. No, a u té svobodárny postavili ten tank tak, že ta hlaveň mířila přímo na protější bytovku.“¹²² Ve

¹²⁰ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

¹²¹ Vstup na letiště.

¹²² Rozhovor s paní Miroslavou Capkovou ze dne 7. března 2016.

slovech narátorky J. Capkové nalezneme nepřátelství, nejistotu a úzkost, co se bude dál odehrávat, protože neexistovala dostatečná komunikace a média, informace se tak k lidem dostávaly se značným zpožděním. Drobné konflikty nikomu na klidu nepřidávaly a lidé potřebovali nějakým způsobem dát najevo svoji zlobu, např. v podobě pověšené cedule. Strach o své nejbližší je zcela jistě pochopitelný, navíc narátorka měla malé děti, o to byl strach větší a namířená hlaveň na protější bytovku je „pomyslnou třešničkou na dortu.“

V rozhovoru s narátorem M. Vátrtem nalezneme zradu a překvapení, znovu můžeme číst o přátelství a sovětských návštěvách během cvičení Šumava. Narátor pochází z vojenské rodiny a sám je vojákem z povolání, se Sověty se tedy setkával i před okupací, jak sám naznačuje, jednalo se o návštěvu, jeho rodina netušila, že se děje něco nezvyklého. Opakovaně se ve vyprávění objevuje vzpomínka na zvláštní zvýšený hluk, jenž nikoho nepřekvapil, opět narátor poukazyval na domnělé vojenské cvičení.:

„...Normální návštěva, seděli jsme na zahradě, opékaly se buřty. Konkrétně 21. srpna 1968 to bylo už ve večerních hodinách, jsme se vzbudili a zjistili jsme, že je nějaký abnormální hluk. Velké přesuny techniky. Nevěnovali jsme tomu pozornost, protože v té době tady probíhalo to cvičení a přesun techniky byl zcela běžný...“¹²³

Narátor J. Váňa z významňuje obrovskou nechuť nad příchodem Sovětů a jakýsi vzdor vůči jejich pobytu, v jeho vyprávění nalezneme také nepřátelství, které zdůvodňuje okupaci a zlobou vůči režimu.:

„Protože jsem šel do civilu, tak jsme se po tom šedesátém osmém spíš mračili. Byla to okupace, že jo. Já jsem měl odejít do Hradce. Tam se mi nechtělo, tak jsem zůstal tady...A pak jsem šel do civilu a v 70. roce kamarád z vojny začal dělat náčelníka na vojenské správě budov a tenkrát u Mimoně na Skelné huti jsem k němu šel dělat technika...“¹²⁴ Narátor projevuje nepřátelství a nesouhlas s normalizačním režimem, kdy dá raději přednost zaměstnání s nižší mzdou, aby zůstal v blízkosti své rodiny. Poukazuje na skutečnost, že i v této době je na místě mít přátele na vyšších postech, zde v podobě lékaře, jenž vydal potvrzení o zdravotní nezpůsobilosti a umožnil tak J. Váňovi odejít bez komplikací z armády.:

“ Z principu pro ten režim, už jsem nebyl moc z toho odvázaný a

¹²³ Rozhovor s panem Mariánem Vátrtem ze dne 25. února 2016.

¹²⁴ Rozhovor s panem Josefem Váňou ze dne 18. března 2016

odešel jsem z armády na vlastní žádost. Pomohl mi jeden náš lékař, že jsem odešel ze zdravotních důvodů.“¹²⁵

Na závěr této podkapitoly je možné doplnit, že přijetí okupantů zde neproběhlo v takové protisovětské náladě, jako ve větších městech. V Praze např. lidé vylepovali nápisy jako: „*Lenině, probud' se, Brežněv se zbláznil,*“ tyto plakáty sovětští okupanti strhávali z oken autobusů. Avšak podobně jako v Praze a ostatních městech i zde ztratil VÚ Ralsko přes noc názvy ulic a čísla domů, v průběhu noci je malí kluci odmontovali, aby se tam sovětští okupanti nevyznali.¹²⁶ Občané měnili všechny možné směry ukazatelů a pasivně odporovali proti vstupu sovětských vojsk.

Na Městském výboru KSČ v Mimoni se sešli všichni jeho členové a předseda předložil protestní deklaraci, kde byl vstup vojsk *Varšavské smlouvy* odsouzen jako nezákonný postup proti spřátelenému státu, který si zvolil cestu budování socialismu – socialismu s lidskou tváří. Předseda ale nenašel podporu v celém MěV KSČ, a proto ji podepsal sám a odeslal na ÚV KSČ a velvyslanectví SSSR v Praze. Následující rok byl odvolán z funkce podnikového ředitele a poslán do důchodu pro „špatný zdravotní stav“, dále byl odvolán z funkce předsedy MěV KSČ a ostatních funkcí, obdobně dopadli i někteří učitelé.¹²⁷

O nesouhlasu s příchodem Sovětů vypovídá rovněž článek z regionálních novin, kde se píše, že okresní odborová rada (dále jen „OOR“) 25. srpna 1968 prohlásila, že prodlužující se přítomnost okupačních vojsk v naší zemi všechny vyčerpává. Z rozhlasových přijímačů zaznívaly obavy, deprese, ale také humor. Předsednictva OV KSČ a OOR ocenila iniciativu pracujících závodů, protože nastoupily na nedělní „Dubčekovu směnu,“ zaměstnanci se snažili odstranit ztráty ve výrobě vzniklé v prvních dnech okupace. V tomto článku dokonce zaznělo: „*Okupanti musí odtáhnout a odtáhnou.*“ Zaměstnanci chtěli podpořit své představitele – prezidenta Svobodu, soudruhy Dubčeka, Černíka, Smrkovského, Husáka, Dzúra a Kučeru - při jednání v Moskvě.¹²⁸

¹²⁵ Rozhovor s panem Josefem Váňou ze dne 18. března 2016

¹²⁶ *Lenine, probud' se!* In: Rudé právo. 25. 8. 1968.

¹²⁷ PEP@K. 21. srpna 1968 – 48 let od ruské okupace. In: WWW. Mimoň.cz. Neoficiální stránky města Mimoň. 2016. [cit. 3. 9. 2016] Dostupné na: <http://www.mimon.cz/index.php?page=clanky/clanek&clanek=2736>

¹²⁸ Týdeník Svobodný nástup. Týdeník OVKSČ a rady ONV v České Lípě, 1968.

Příchod sovětských vojsk znamenal pro obyvatele VÚ Ralsko ztrátu domova, přátel, ale i získání přátel nových v podobě sovětských dětí. Nelze opomenout odtržení od domova na základě přemístění vojáků do Hradce Králové, kdy vedení začalo po příchodu Sovětů rozmísťovat československé vojáky po celé republice. V obyvatelích VÚ Ralsko Sověti vzbuzovali překvapení, strach o své blízké, nejistotu, zradu, ale také obavu ze vzniku nové války.

3.2 Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích

Během normalizace se režim se snažil všemi prostředky zabránit, aby se běžní občané podíleli na správě veřejných záležitostí a mezi účinné prostředky patřilo zajištění dobré životní úrovně. Většina občanů na tuto situaci přistoupila, hlavně po roce 1969, kdy lidé propadli beznaději. Občané se raději vzdali účasti na veřejném životě a více se věnovali soukromému životu, zaujali neutrální nebo loajální postoj, přizpůsobili se této situaci.¹²⁹ Občané tedy projevovali tendence k útěku od aktivit vyžadovaných stávajícím establishmentem a udržovali užší soudržnost s rodinou nebo sousedy. Režim se naopak snažil svoji moc upevňovat prostřednictvím různých rituálů, např. účastí na prvomájových průvodech, kdy účast byla povinná, ale účastníci se těšili jen na volnou zábavu a občerstvení.¹³⁰

S předchozím odstavcem se pojí zákazy vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích, a to v souvislosti s vojenskou kontrarozvědkou a hrozícími výslechy, kdy si každý občan chránil své soukromí a své blízké. Mnohým lidem ve VÚ sice tato opatření znepríjemňovala život, ale dokázali se těmto omezením rychle přizpůsobit. Narátoři měli různé vzpomínky na zákazy vstupu do lesa a postoje, někdo se s nimi setkal, jiný nikoliv.

O přesném určení uzávěrek a kontrol neexistují písemné záznamy, ale mimo nahrávání mi několik narátorů vyprávělo, že byla uzávěrka pro cizince na silnici Mnichovo Hradiště – Mimoň a směr Doksy. Pro některé občany nebyl VVP zcela uzavřen, pracovali v něm lesníci a zaměstnanci technických služeb – elektrikáři, zámečníci, kteří museli mít opatřeno zvláštní povolení pro vstup, jež podléhalo dalším aktuálním nařízením,

¹²⁹ OTÁHAL, M. *Komunistický režim v období tzv. normalizace*. In. Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006. Str. 36 - 40.

¹³⁰ BILÍK, P. *České země a Československo ve 20. století*. Olomoucký kraj, 2013, str. 115.

vydáváním sovětským velením. Práce v lese byly plánovány podle sovětského vedení, aby nedocházelo k častému kontaktu vojáků s běžnými občany. Po příchodu sovětských vojsk byly postupně uzavírány hranice, nejdříve byly zakázány výjezdy a poté se trestaly pozdní návraty. S definitivní platností se hranice uzavřely v březnu 1970, kdo se do té doby nevrátil do ČSSR, byl považován za utečence.¹³¹

Narátor K. Bulíř je příkladem, kdy je omezení cestování do zahraničí zdůvodňováno pracovním zařazením, protože narátor byl zaměstnán jako inspektor lesní výroby a lesní správce a věděl, kde se ve VVP nachází sovětské útvary. Na tomto místě bych si dovolila poukázat na důležitost povolání, protože lesníci byly v častém kontaktu se Sověty, v podstatě dennodenně, a to jiní obyvatelé VÚ nebyli. Lesníci se Sověty řešili pracovní záležitosti, měli větší možnost volného vstupu na zakázaná místa a s tím se pojí další téma, a to omezení, které je hlavním bodem této podkapitoly. Narátor musel žádat o povolení vyjetí do ciziny, někdy se dokonce setkal s kladnou odezvou, ale podepsal formuláře, že nic nevyzradí.:

„...Protože jsme věděli, kde jsou ty rakety, vše kde je. A protože měli strach, abychom to někde neřekli. Tak tím pádem jsme byli odepsaní vycestovat někam za hranice. To bylo u toho řemesla jako špatný. No, omezilo nás to hodně, jo. Byli jsme omezení, že třeba k nám nemohli přijet příbuzní, protože museli mít propustku. I když sem chtěl potom bratr jet, tak jsme pro něj museli předem vyřídít propustku.“¹³² Narátor zdůrazňuje, že se nemohl setkat se svými příbuznými, protože jeho zaměstnání mu to nedovolilo, je zajímavé, že ho ani nenapadlo najít si povolání jiné, méně omezené. Dovolím si říci, že narátor zvýznamňuje lásku ke svému zaměstnání a k tomu pojící se lásku ke svému bydlišti, ostatně na tento kraj nedali během natáčení dopustit i další narátoři.

O problému s cestováním hovoří i další narátor, který poodkrývá následující problém v symbolickém světě narátorů, a to vojenskou kontrarozvědku.:

„Jo, byli jsme hodně omezení. I do NDR, když jsme cestovali, tak jsme museli zažádat dopředu. Většinou povolili, ale museli jsme zažádat.“¹³³ Narátor J. Špaček vzpomínal, jak jeho rodina musela předem žádat o povolení vycestovat do NDR a většinou

¹³¹ RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. a kol. *Sociální stát v Československu. Právně – institucionální vývoj v letech 1918 – 1992*. Auditorium Praha, 2012, str. 172.

¹³² Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

¹³³ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

se setkali s kladnou odezvou. Problém nastal, když k nim domů přijela návštěva z ciziny, protože návštěvy se musely předem nahlásit a tyto okolnosti znesnadňovaly občanům kontakt s rodinou a přáteli. Ve vyprávění lze pozorovat nevoli a nechuť činit další krok navíc v již tak složité politické době. Narátor J. Špaček hovořil o příhodě, kdy k nim nečekaně zavítala na návštěvu sestřenice z Kanady, přijeli českým autem, neměli tedy cizí SPZ a narátor nevěděl, co v tu chvíli dělat. Pokud někdo z vojenské kontrarozvědky zjistil, že má někdo kontakt s někým ze Západu, sebral mu propustku do VVP Ralsko a jedinec tak přišel o zaměstnání. S tímto problémem se pojí další postoj narátorů, a to odpor vůči vyšší autoritě, pod tímto heslem si můžeme představit navázání přátelských vztahů za účelem krytí nelegálních činů, a podobě jako v předchozí podkapitole v úryvku od narátora J. Váni, narátor J. Špaček poukazuje na dobré známosti na vyšších postech, kdy se dalo předejít některým problémům.: „*No ale zase jsem měl náčelníka, a když jsem za ním šel, tam mi řekl: “ Viš, co když to nahlásíme, tak budeme oba dva chodit k výslechu. A nevíme, jak to dopadne, že jo. Tak když o tom nikdo neví, tak si to nech pro sebe, nikde se s tím nechlub.*“¹³⁴ Narátor se do žádných problémů nedostal, ani u žádného výslechu nebyl, ale jeho známí ano, popisuje, že příslušníci kontrarozvědky měli o lidech přesné informace. Dovolila bych si říci, že v některých okamžicích (obavy z výsledků a případných problémů) se obyvatelé VÚ Ralsko dokázali stmelit, vzájemně si pomohli a podrželi se v těžkých chvílích, ostatně s tím se setkáme např. v podkapitole *Černý obchod a přisun lepšího sortimentu*: „*A oni se tyhle kontráši uměli dobře prohrábnout, oni věděli spoustu věcí, žádné drby, to byla všechno pravda.*“¹³⁵ Co nám značí? Jakýkoliv odpor znamenal jistý výslech, problémy a odebrání propustky.

O podobném problému hovořil i narátor Z. Jůna.: „*Oni asi byly v takových těch vesnicích takový ty vočka, já si myslím, že byly. Tady taky asi, protože tady zastavil někdo z východního Německa, tady bylo hodně těch generálů, tak už tady byli policajti.*“¹³⁶ Narátorovu interpretaci můžeme nazvat kontrolou shůry a strachem z provedení jakéhokoliv možného přestupku vůči režimu, v podobě např. opomenutí nahlášení očekávané zahraniční návštěvy nebo strachu, že se návštěva předem neohlásí. Výpověď

¹³⁴ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

narátora Z. Jůny zvýznamňuje ironii a přesvědčení, že je někdo hlídal a rovněž jakousi rezignaci na dobu normalizace.

O tom, že povolenka není vše, vypovídá vyprávění narátorky L. Flekové, je evidentní, že ani lesníci neměli na různých ustláno a nemohli se vždy pohybovat všude. Znovu se zde vyskytuje povyšování se Sovětů, kdy si mysleli, že jsou něco více a všichni ostatní jim musí „jít z cesty“, což ještě bude dále rozebíráno v následujících podkapitolách:

„...A na tom jednom stanovišti, tady na Strážově, tam teda nás zastavili, a museli jsme okamžitě pryč. Tam měli nějaký cvičení a měli teda už i ty rakety... I když táta se snažil vysvětlovat, že má povolení, prostě tam měli to cvičení, takže tam jsme nesměli...“¹³⁷

Chození na houby ve VÚ byla velká záliba pro místní občany, ale i pro obyvatele z okolních vesnic, pro které platila větší omezení. Narátorka naznačovala, že se v objektu dělo něco tajemného a také zvýznamňovala respekt k autoritě, tedy k Sovětům. Tento zážitek se stal v době, kdy byla dítětem, u některých dětí sovětští vojáci, podle mého názoru, mohli vzbuzovat autoritu, sílu nebo vyšší moc, proto si pravděpodobně myslela, že tam schovávají jaderné zbraně. Tato domněnka jí zůstala dodnes, ostatně jako pro některé další narátoři, kteří i dnes nad tím spekulují.

O povolenke hovoří narátor M. Probošt, který jako voják z povolání sloužil přímo na letišti.:

„My jsme se vlastně pohybovali po celém prostoru. Měli jsme na to povolenku.“¹³⁸

Povolenka v symbolickém světě narátorů, zejména u vojáků, znamenala¹³⁹ možnost pohybovat se téměř všude, jít na houby nebo na brusinky, to pro narátory znamenalo obrovské výhody, kterých se běžným občanům nedostávalo.

Narátor V. Bilický zvýznamňuje skutečnost, že ani českoslovenští kolegové kontrarozvědky a vojáci neměli vždy jistotu volného pohybu po VVP, dále můžeme v jeho výpovědi nalézt odvahu vstoupit na zakázaná místa a v tomto případě se jednalo

¹³⁷ Rozhovor s paní Lenkou Flekovou ze dne 20. listopadu 2015.

¹³⁸ Rozhovor s panem Milanem Proboštem ze dne 12. února 2016.

¹³⁹ O povolenkách nebylo k dohledání mnoho informací, proto jsem se pokusila ještě jednou kontaktovat emailem narátora V. Bilického a zde je odpověď: „*Od roku 1976 jsme měli jako Veřejná bezpečnost (pyrotechnická služba) povolení ke vstupu do prostoru VÚ Ralsko, které vydával Újezdni úřad Vojenského újezdu Ralsko, s patřičným poučením (viz přiložené přílohy). Určitá povolení svým zaměstnancům vydávaly samostatně také Vojenské lesy a statky, divize Mimoň. Také občané spadající pod správu VÚ Ralsko měli svá povolení ke vstupu, a to s omezením pouze do jejich sídliště. Samotná kontrola pohybu po prostoru náležela Posádkové správě Mimoň na základě plné moci. Vojensky organizovaný Újezdni úřad si logicky nepřidělával práci vystavováním nadbytečných povolení, i když nějaká ta výjimka se mnohdy objevila.“*

o depozit raket. Narátor prokázal ohromou odvahu a zároveň riskoval postavení ostatních členů posádky (šoféra):

„Ale my jsme tam vjeli a už jsme se nedostali ven. Tady za našim barákem byl domek a zatím pomníkem tenkrát jsem byl důstojník a seděl jsem na tom KGB a můj šofér seděl vedle v base. Zavřeli ho do té basy, než přijeli kolegové z STB...“¹⁴⁰ Za slovy narátora V. Bilického můžeme sledovat neopatrnost a spoléhání se na to, že Sověti se nebudou chtít se svými kolegy dostat do sporu. Narátor s kolegy zahlédl otevřená vrata a chtěli zjistit, co se za nimi skrývá, lákalo je něco neznámého i za cenu rizika zatčení. Nalezneme zde opět vzdor a pocit neznámého a tajemna, což bude rozebíráno i v podkapitole o jaderných zbraních.

Vojenská kontrarozvědka působila v armádě a civilních subjektech, které s armádou spolupracovaly a starala se o vnitřní i vnější bezpečnostní agendu v rámci armády a civilních subjektů. Měla vliv ve všech armádních zařízeních a vojenských útvech, její příslušníci se účastnili běžného života armády, s výjimkou několika let působila vojenská kontrarozvědka ve struktuře Státní bezpečnosti. Činnost kontrarozvědky se řídila pokyny Ministerstva vnitra a jejími úkoly byly např. ochrana před pronikáním cizích agentů do armády, ochrana vojáků z povolání, občanských pracovníků a jejich rodinných příslušníků vyjíždějících do ciziny, kontrarozvědná činnost v ozbrojených silách a přilehlém civilním prostředí, проверки vojáků, občanských zaměstnanců a kontrola ochrany státního tajemství.¹⁴¹ Mezi konkrétní příklady objektů, kde působila vojenská kontrarozvědka, patří např. Generální ředitelství vojenských lesů a statků.¹⁴²

Narátor lesník J. Sluka hovoří o prověrkách, které na výše uvedeném ředitelství probíhaly.:

„Heleďte, nebylo to omezený nějakým způsobem...Ta vojenská kontrarozvědka dělala s každým zaměstnancem nějaký pohovor, kde měli říci, jestli si někdo nevšiml, jestli dělá někdo výzvědnou činnost u té armády.“¹⁴³ Dalo by se říci, že narátor považoval tyto výsledky za běžnou věc patřící k jeho náplni práce a znovu se zde setkáváme s důležitostí

¹⁴⁰Rozhovor s panem Václavem Bilickým ze dne 9. února 2016.

¹⁴¹RŮŽIČKA, D. *Státní bezpečnost (StB). Hlavní správa vojenské kontrarozvědky*. In: TOTALITA. CZ, [cit. 19. 3. 2017] Dostupné na: http://www.totalita.cz/stb/stb_vkr.php

¹⁴²RŮŽIČKA, D. *Státní bezpečnost (StB) – konkrétní příklady objektů, ve kterých působila vojenská kontrarozvědka (výběr)*. In: TOTALITA.CZ, cit. [19. 3. 2017] Dostupné na: http://www.totalita.cz/stb/stb_vkr_04.php

¹⁴³Rozhovor s panem Jaroslavem Slukou ze dne 23. března 2016.

povolání. Narátor zvýznamňoval své zaměstnání, protože jiní obyvatelé VÚ Ralsko se tak často Sověty nesetkávali a on v podstatě každý den. Je nutné podotknout, že narátor bydlí v Hradčanech, tedy v místě, kde žila „bezproblémová“ sorta vyšších důstojníků a kde podle hradčanských narátorů panovala větší volnost a bezpečí. Pravděpodobně díky této skutečnosti považoval výše uvedené rozhovory za banalitu, protože jinak v Hradčanech neměl žádné problémy a toto místo má rád i nadále. Je také možné usuzovat, že jako zaměstnanec VLS žil poklidným životem, měl jisté pracovní místo, bydliště a neměl důvod hledat jiné zaměstnání.

„...*My jsme chodili i na letiště mezi ty vojáky. Měli tam nehorázný bordel, když se tam potulovali kluci mezi stíhačkami a technikou...*“¹⁴⁴ Oproti občanům z okolních vesnic hradčanští obyvatelé nemuseli chodit tajně do VVP Ralsko na houby a opakovaně se tu setkáváme s pocitem větší volnosti a bezpečí. Narátor také zvýznamňuje důvěru a tím pádem i přátelství ze strany Sovětů v podobě možnosti se volně potulovat mezi stíhačkami, jako další varianta se nabízí výše uvedený vojenský nepořádek.

„... *Nevím, kde jinde, ale v Hradčanech nebyl problém. Jediný, co nám jednou zakázali, byla do Jugoslávie, ale po České republice, to nebyl problém.*“¹⁴⁵ Jedinou potíží pro všechny bez ohledu na místo bydliště byly opravdu cesty do zahraničí a nepomohly ani přátelské vztahy v Hradčanech. Manželka narátora Z. Jůny opět poukazuje na Hradčany jako na symbol větší volnosti a bezpečí a podotýká, že na tomto místě neexistoval problém se zákazy vstupu na některá místa. Je zajímavé pozorovat skutečnost, že se k obyvatelům VÚ nedostávaly některé informace, např. narátorka zmiňuje, že neví, jak omezení fungovala na jiných místech.

Jiný úhel pohledu přináší výpověď narátora J. Váni, ze které vyznačuje určitá zatrpklost a ironie vůči režimu a VÚ Ralsko.:

„...*Vojenský prostor tím byl vůbec slavný. To se vždycky omezovalo, aby tam nikdo nechodil. Dokonce to hlídala STB...*“¹⁴⁶ Narátor je bývalým vojákem a znovu se zde nabízí zvýznamnění povolání, obdobně jako u povolání lesník. Narátor byl v neustálém kontaktu se Sověty z vyšších postů, proto hrála politika v jeho pracovním i osobním životě velkou roli. Dále se vyprávění vyznačuje sounáležitostí s běžnými občany, protože pro

¹⁴⁴ Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

¹⁴⁵ Rozhovor s paní Lenkou Jůnovou ze dne 20. listopadu 2015.

¹⁴⁶ Rozhovor s panem Josefem Váňou ze dne 18. března 2016.

narátora nebyl pohyb po VVP Ralsko problémem. Narátor také zvýznamňuje roli STB, je možné, že s nimi měl v minulosti potíže? Jako další možnost se nabízí snaha vykreslit minulý režim, v jakém žil, že se nejednalo o lehkou situaci. Poslední variantou je skutečnost, že narátor ke konci pobytu Sovětů našel pracovní uplatnění na Diamu, kde už nevlastnil povolenku, možná se tak setkal se zákazy vstupu a vžil se do problémů, se kterými se ostatní obyvatelé setkali.

Zcela jiný úhel nazírání na tuto problematiku přináší narátor M. Vátrt, jako voják z povolání a dítě z vojenské rodiny, považuje omezení za běžnou rutinní záležitost a vysvětluje skutečnost, že se jednalo o bezpečnost běžných občanů. Za jeho slovy je možné číst heslo: „*Mysleli to s námi dobře.*“ Navíc narátor své pozice pravděpodobně nemohl pochopit život běžných občanů a nerozumí potížím, s jimiž se oni mohli setkat, veškeré komplikace, které přinášel život ve VÚ Ralsko, vysvětluje „po vojensku“ – vše pro bezpečnost občanů. V narátorově symbolickém světě se objevuje přátelství se Sověty a hrozba zranění a případné smrti, kdy se narátor snaží vysvětlit, že Sověti nebyli vždy ti špatní, mysleli na bezpečnost občanů.:

„...Není to z toho důvodu, aby tam náhodou někdo něco nevyfotografoval, ale je to z titulu jejich bezpečnosti. Náhodný návštěvník, který tam vstoupí, nikdy neví, jestli tam neprobíhá cvičení, probíhají střelby, probíhají přesuny nebo něco jiného. Může se stát, že se ocitne někde, kde se vyskytne střelba nebo cokoliv, různé jízdy v noci jako technika a podobně...“¹⁴⁷

Příchod sovětských vojsk znamenal pro většinu obyvatel okolních vesnic omezení. Jistotu volnosti pohybu po VVP Ralsko měli jen vojáci, ale našly se i situace, kdy se ani oni nemohli volně pohybovat. Další skupina, jež se mohla částečně volně pohybovat po VVP, byla skupina lesníků a zaměstnanců VLS, ale i ti museli opustit prostor, když probíhala vojenská cvičení. Jediným místem, kde panovala určitá volnost, byly Hradčany, kde bydlela sorta vyšších důstojníků, která se s občany této obce přátelila, a tyto dobré vztahy umožňovaly obyvatelům jakousi volnost v pohybu po VVP. Nemůžeme opomenout vojenskou kontrarozvědku, jež hlídala zahraniční návštěvy ve VÚ Ralsko a tím znepríjemňovala život obyvatelům tohoto VÚ, protože neohlášení návštěvy mohlo znamenat odebrání propustky a ztrátu zaměstnání.

¹⁴⁷ Rozhovor s panem Mariánem Vátrtem ze dne 25. února 2016.

3.3 Bezpečnost ve vojenském újezdu Ralsko

O bezpečnosti občanů ve VÚ Ralsko není dostatek písemných záznamů, hlavní příčinou je skutečnost, že se Sověti snažili různé nehody zatajit a vyřešit výlučně v rámci vlastních struktur. Pokud vyplulo něco na povrch, tak s delším časovým odstupem, zejména až po odchodu sovětských vojsk, neboť politická a státní moc zatajovala před veřejností porušování zákonů sovětskými vojáky.¹⁴⁸ V současné době jsou některé nehody, které budou v textu dále analyzovány, popisovány jen v regionálních denících, o čemž jsem se zmiňovala v podkapitole *Archivní výzkum*. Pro dokreslení toho, jak vypadal VVP¹⁴⁹, zde předkládám seznam zařízení a jejich stručný popis.

Součinnostní střelnice Židlov: umožňovala provádění praporečnických taktických cvičení s bojovou střelbou. Po odchodu Sovětské armády se z rozsáhlé pozorovatelny stal bunkr policejního pyrotechnika.¹⁵⁰

Pěchotní střelnice Kuřívody: byla používána pro střelby ze všech druhů ručních zbraní a k házení ostrých ručních granátů, mezi nejzajímavější místa patří největší muniční sklad Na chmelnici v Kuřívodech. V šesti oválných halách byly uloženy stovky tun dělostřelecké, pěchotní a ženijní munice, v dalších skladištích se nacházela k okamžitému výdeji munice pro tankisty. Druhou velkou muniční základnou byl sklad Černá věž mezi Kuřívody a Mimoní, zde byla uložena munice pro dělostřelce a protitankové zbraně. Třetím speciálním skladem byl sklad u rybníku Vavroušek, který se nacházel v odolných betonových bunkrech, kde se skladovala zejména letecká munice a opodál se nacházel tankodrom. Sloužil pro výcvik řidičů a dalších členů posádky v řízení tanku a bojových vozidel pěchoty. Tankodrom měl i svoji věž, kolem které vedla cesta na jednu z největších skládek vojenského odpadu.¹⁵¹

Dělostřelecká střelnice Horní Krupá: zde se konala taktická cvičení jednoho až dvou dělostřeleckých oddílů s bojovou střelbou.¹⁵²

¹⁴⁸TOMEK, P. *Dvacet tři podivných let pobytu sovětských vojáků v Československu*. In. Vojenský historický ústav Praha. [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.vhu.cz/dvacet-tri-podivnych-let-pobytu-sovetskych-vojaku-v-ceskoslovensku/>

¹⁴⁹ Narátoři ve svém vyprávění občas odkazují na některá zařízení v uvedeném seznamu.

¹⁵⁰ *Ralsko – Židlov – cvičiště a střelnice*. In. Fortifikace 10. 6. 2014. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-zidlov-cviciste-a-strelnice/>

¹⁵¹ *Ralsko – Kuřívody – historie obce a seznam posádek*. In. Fortifikace 2014. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-kurivody/>

¹⁵² Tamtéž.

Letecká střelnice Prosečská Horka: umožňovala střelby letectva na podzemní cíle a jejich bombardování.¹⁵³

Vodní cvičiště Svěbořice: bylo využíváno pro plavby obrněných transportérů a bojových vozidel pěchoty i jízdních tanků pod vodou při překonávání vodní překážky. Dále zde po roce 1968 byla zřízena střelnice a v lese tábor motostřelců. V současné době o toto místo projevuje zájem Armáda ČR (31. brigáda radiační, chemické a biologické ochrany Liberec a další jednotky), jež by zde chtěla vybudovat pěchotní střelnici. V této obci se během působení Sovětů vystřídalo několik útvarů, které působily mezi Kuřívody, Stráží pod Ralskem a Děčínem.¹⁵⁴

Cvičiště řízení bojových vozidel Hvězdov: sloužilo k výcviku řidičů tanků, obrněných transportérů a bojových vozidel pěchoty. V této obci byly postaveny garáže, velké vyasfaltované plochy, ubikace, tankodromy a vojenské střelnice s pozorovatelnami.¹⁵⁵

Střelnice Vrchbělá: sovětská armáda ji v roce 1968 převzala pro vybudování moderní tankové střelnice, ale i pro dislokaci ženijního a mostového vojska. Důvodem výběru byl vhodný terén (hlavně Vrchbělský rybník a soustava rybníků na počátku toku řeky Bělé), který sloužil jako vodní překážka pro výstavbu mostních zařízení a plavby speciálních vozidel a člunů.¹⁵⁶

Útvar Jabloneček: zajišťoval uskladnění všech druhů protiletadlových raket ve výzbroji centrální skupiny vojsk a rozprostíral se na území bývalé obce Jabloneček, kde se nacházela posádka.¹⁵⁷

Boreček: v této obci v roce 1948 dochází k vybudování padákové stanice, jež byla detašovaným pracovištěm výsadkového učiliště ve Stráži pod Ralskem. Stanice zajišťovala balení, sušení a uskladnění padáků a v rámci reorganizace armády v roce 1952 dochází k jejímu přejmenování na Výzkumnou stanici a opravnu padáků. V roce 1958 stanice

¹⁵³ *Ralsko – Kuřívody – historie obce a seznam posádek*. In Fortifikace 2014. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-kurivody/>

¹⁵⁴ *Ralsko – Svěbořice – střelnice a tábor*. In Fortifikace 2015. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-sveborice-strelnice-a-tabor/>

¹⁵⁵ *Ralsko – Hvězdov-historie obce a seznam posádek*. In Fortifikace 22. 6. 2014. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-hvezdov-historie-obce-a-seznam-posadek/>

¹⁵⁶ *Ralsko – Bělá pod Bezdězem – seznam posádek*. In Fortifikace 17. 7. 2015. [cit. 28. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-bela-seznam-posadek/>

¹⁵⁷ *Ralsko – Jabloneček*. In Fortifikace 17. 7. 2015. [cit. 28. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-jablonecek/>

ukončila činnost a areál přichází pod Středisko technické ochrany vojsk, které působilo v Mimoní a mělo v lese vybudovaný svůj polygon, část areálu v obci nadále sloužila pro potřeby letectva. Po několika reorganizacích ČSLA bylo výzkumné středisko včleněno do nově zřízeného Zkušebního střediska Terezín, jež stále využívalo areál Boreček. Středisko se následně sloučilo s Výzkumným střediskem Praha a vzniklo tak Výzkumné a zkušební středisko Praha s pracovišti Terezín a Boreček. Po další reorganizaci bylo včleněno do Výzkumného ústavu Vyškov jako odloučené pracoviště Praha se zkušebnami Terezín a Boreček. V roce 1994 byl Výzkumný ústav transformován na Vojenský technický ústav pozemního vojska Vyškov, jež dále využíval terénní zkušebnu Boreček, a armáda na tomto místě zůstala do roku 1998.¹⁵⁸

Borečské polesí: nacházely se zde dva testovací polygony a v článku *Ralsko-Boreček – padáčkárna a výzkumné ústavy* se píše, že sem vojáci vozili na testování živá zvířata. Je zde ukryván podzemní bunkr, který tvoří jedna místnost a opodál stojí malá kopka pro elektrocentrálu. V jižní části polesí se nachází oplocený areál, jež je ve vlastnictví Ministerstva vnitra a jako detašované pracoviště jej využívá Institut ochrany obyvatel Lázně Bohdaneč (dnešní Civilní ochrana). Na počátku 90. let zde bylo nalezeno několik jam zaplněných infekčním materiálem (injekční stříkačky, chuchvalce čehosi se stopami krve) a nedaleko tohoto nálezu stály stromy s fialovým jehličím. V areálu se nacházely litinové vany, vedle ležely kanystry a rozlámané detekční trubičky na otravné látky. Je nutné zdůraznit, že se tento polygon v rukách Sovětů nikdy nenacházel, jeho funkci zajišťovala československá posádka.¹⁵⁹

Útvar Jezová: byl velitelským stanovištěm 5. protiletadlové raketové brigády. Nacházely se zde kasárna s jídelnou, sauna, bunkr pro zpracování informací o letících cílech a odpalovací plochy prostředků PVO¹⁶⁰ nebo stanoviště protiletadlových děl.¹⁶¹

Letiště Hradčany: za dobu působení Sovětů dochází k jeho výraznému rozvoji, letecká dráha, původně dlouhá 2 500 metrů, byla v 80. letech v rámci celkové rekonstrukce

¹⁵⁸ *Ralsko-Boreček – padáčkárna a výzkumné ústavy*. In Fortifikace [cit. 28. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-borecek-polygon/>

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Protivzdušná obrana státu.

¹⁶¹ *Ralsko – Jezová – Radary*. In Fortifikace Leden 2016. [cit. 28. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-jezova-radary/>

letiště rozšířena, aby zde mohla přistávat také největší vojenská letadla. Podél projíždějících ranvejí souběžných s hlavní dráhou jsou dodnes rozmístěny desítky maskovacích ÚL (lidově Úlů) – úkryty letadel. Vrata úlů byla stavěna podle českých norem a měla svůj vlastní elektrický pohon.¹⁶²

3.3.1 Nehody a neštěstí

Snad nejvážnější a nejznámější nehoda, kterou si dovolím nazvat za jeden z fenoménů VÚ Ralsko, se stala 23. srpna 1985 u Kuřívod, kdy došlo ke srážce sovětského tanku T – 72 a zájezdového autobusu. Autobus byl smeten ze silnice padesátitunovým sovětským tankem, jenž rozpůlil autobus plný lidí na dvě části. Autobus nejprve projel Mnichovým Hradištěm, pokračoval na Mimoň a musel projet územím VVP Ralsko, jindy uzavřené sovětské území bylo v těchto dnech zpřístupněno českým civilistům, prostor otvíraly vždy v srpnových dnech při výročí začátku jejich „pomoci.“¹⁶³ V lesním úseku se z pravé strany vyřítilo vojenské vozidlo a řidič vozidla vypověděl, že se zpoza stromů náhle objevil „lauf“ tanku, proto strhl autobus doleva a stihl zavolat na lidi. „Autobus narazil čelně do hlavního tanku. Hlaveň praštila do předního skla, které mě pořezalo v obličeji. Pak už došlo ke střetu s páso tanku. Zahrábly se do zadní nápravy autobusu a roztrhly ho na dvě poloviny. Přední část autobusu se přetočila na bok a na střeche a ocitl se v příkopu mimo silnici. Protože tanková věž nebyla zajištěna a při nárazu se otočila, autobus doslova rozpárala. Ten se následně přetrhl a jeho přední půlka se převrátila do příkopu. Zadní část, která přišla o střeche, zůstala stát i s pasažéry na vozovce.“ Takto v novinovém článku *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou*, vypovídá řidič autobusu.¹⁶⁴

Tank, co do nich narazil, byl první v koloně vojenských vozidel a přes silnici přejely i další tanky. Na místě zůstal stát jen ten, který do nich najel, ale pod jeho páso zůstala zadní část autobusu, tank couval a zarazil se o pár metrů dál. Řadu lidí náraz vymrštil z autobusu a všichni cestující byli zraněni, jedna žena dokonce ochrnula, avšak

¹⁶² *Ralsko letiště Hradčany*. In Fortifikace [cit. 30. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-letiste-hradcany/>

¹⁶³ Takto to uvádí denní tisk, ale nikdo z narátorů se o této skutečnosti nezmiňoval. Jinde jsem se o tom rovněž nedočel.

¹⁶⁴ SIXTA, M. *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou*. In Rychnovský deník.cz. 20. 8. 2015. [cit. 9. 7. 2016] Dostupné na: http://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/zazracne-prezili-stret-s-tankem-20150820.html

šťestí bylo, že tank neměl zajištěnou hlaveň, která by jinak mohla cestující hromadně usmrtit.¹⁶⁵

V předchozím článku bylo uvedeno, že nikdo z cestujících nezemřel, ale narátor K. Bulíř hovořil o úmrtí jedné pasažérky. Ve vyprávění narátora nalezneme symbol nebezpečí a smrti, který se často objevoval v životě narátorů v rámci nehod, vojenského nepořádku nebo v otázce jaderných zbraní. Ve vyprávění můžeme identifikovat, že je dost upovídaný a patrně mě také chtěl zaujmout tím, co vše prožil, a proto si vymyslel tuto „drobnou“ lež. Nabízí se také možnost, že zřejmě nikdo z počátku nevěděl, zda je někdo mrtvý či ne a narátor tak zůstal žít s vědomím, že skutečně někdo zemřel. Dále se také setkáváme vojenským nepořádkem a špatnou vojenskou morálkou, v tomto případě narátor upozorňuje na chybějícího regulovčíka, přičemž klade důraz na sovětskou nepozornost. Nemůžeme opomenout pocit senzace a snahu se zviditelnit, že byl narátor na místě dění.:

„...Nedali tam regulovčíka. Takový lidský selhání. No a on ho tím kanonem napíchl. Dokonce tam jedna paní přišla o život. Byla hromada zraněných. To byl teda velký malér. To jsem k tomu také zrovna přijel. Lidi nadávali a vojáci jenom hlavami kývali. Taková nepozornost, nedat tam regulovčíka. Ten v tom tanku nevidí. Řídil to poručík, ne voják.“¹⁶⁶

Narátor V. Bilický, jakožto zástupce forenzního pracoviště v Ústí nad Labem, nehodu vyšetřoval a hovořil o tom, že o této nehodě se do roku 2011 nemluvilo, na veřejnost událost vyplula až díky německému dokumentu o V. V. Kličkovi.¹⁶⁷ V symbolickém světě narátora tak nalezneme pocit senzace, kdy chce zdůraznit, že kdyby nebylo tohoto dokumentu, tak by se patrně o nehodě nehovořilo ještě dnes a věděli by o ní jen zasvěcení lidé z VÚ Ralsko (což ale nebyla úplná pravda, ale narátor žije v tomto domnění). Narátor chce také prezentovat fakt, že VÚ Ralsko má svoji mediální hvězdu, a to do té doby málo kdo věděl. Tento dokument jsem celý shlédla, ale nepadla v něm ani jedna zmínka o VÚ Ralsko, natož o uvedeném nešťestí, ale narátorovi není nutné tuto nepřesnost zazlívát. Je možné, že se jako bývalý zástupce forenzního pracoviště, natáčení zúčastnil a opravdu tuto výpověď zaslechl, z dokumentu část nahrávky týkající se Ralska

¹⁶⁵ SIXTA, M. *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou.* In. Rychnovský deník.cz. 20. 8. 2015. [cit. 9. 7. 2016] Dostupné na: http://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/zazracne-prezili-stret-s-tankem-20150820.html

¹⁶⁶ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016

¹⁶⁷ *Kličko*. 2011. Režie: DEHNHARDT, S.

mohli následně vystříhnout. Další variantou může být i jiný dokument, který narátor viděl a jen ho popletl.:

„... *A Kličko, když se s ním o tom tady bavili, tak si vzpomněl, že v roce 1985 byl malý, asi třináctiletý, že měli prázdniny, že to bylo kolem toho 21. srpna a že tady naboural do autobusu sovětský tank. A oni se tam šli na to podívat. ...*“¹⁶⁸

Narátor K. Bulíř hovořil také o V. V. Kličkovi a poukazuje na zlobu a nepřátelství ze strany pasažérů havarovaného autobusu vůči Sovetům.: *„Když byla tenkrát nějaká reportáž s Kličkem. Tak on jim říkal, že byl u tohohle autobusu jako kluk desetiletý a že si pamatuje, jak lidi strašně nadávali na Rusáky. Jak z toho autobusu ti lidi strašně nadávali. To že má vzpomínku tady na Mimoň. Že lidi nadávali, Rusáci prašiví. No on se tomu také smál, protože nakonec žije v Německu. Tak ten u toho byl také. Proto jsem si na to vzpomněl, když o tom mluvil, já u toho byl také...*“¹⁶⁹

Ještě o jedné události se šířily po VÚ různé „historky“, a sice o sovětských dezertérech a toto neštěstí lze označit za druhý z fenoménů VÚ Ralsko. Na jaře 1976 se na vlakovém mimoňském nádraží ukryli ve vagónu dva sovětské dezertéři a tento vagón vojáci rozstříleli.¹⁷⁰ Bohužel jen v novinovém článku *Černý obchod, ututlané nehody a miny. I tak se žilo se Sověty v Ralsku*, je psáno o sebevraždě, o čemž se nikdo z narátorů nezmiňuje, přikláním se k tomu, že se jedná o novinářskou fabulaci. Jiný článek o tomto neštěstí není k dohledání, jak jsem již uvedla výše, Sověti se snažili zamezit tomu, aby jejich problémy vypluly na veřejnost.¹⁷¹

„... *Vždycky vyskočili k silnici, aby viděli, na kterou stranu mají utíkat. Jenže za chvíli takový rachot a helikoptéra těsně nad tím polem, až málem tahala ty klasy kukuřice. Ten hukot je musel vystresovat, ale stejně se jim podařilo utéct. Utekli na nádraží a tam se schovali do vagónu...*“¹⁷² Narátor J. Špaček ve svém symbolickém světě poukazuje na prostředí, v jakém sovětské vojáci žili, kdy raději riskovali smrt, než aby nadále sloužili v otřesných podmínkách, nalezneme zde také zvýznamňování Sovětů v podobě obětí.

¹⁶⁸ Rozhovor s panem Václavem Bilickým ze dne 9. února 2016.

¹⁶⁹ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

¹⁷⁰ TRDLA, M. *Černý obchod, ututlané nehody a miny. I tak se žilo se Sověty v Ralsku*. In. iDNES. 13. 11. 2014. [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné na: http://liberec.idnes.cz/armada-rusko-sovetsky-svaz-vojensky-prostor-vojak-ekologie-priroda-katastrofa-letiste-vycvik-i20-/liberec-zpravy.aspx?c=A141113_124706_liberec-zpravy_ddt

¹⁷¹ Jak jsem již uvedla v podkapitole *Archivní zdroje*, materiály týkající se VÚ Ralsko v letech 1968-1991 dosud nejsou přístupné.

¹⁷² Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

Narátor také upozorňuje na to, že vojáci chtěli utéct za hranice na Západ, patrně za vidinou lepších zítřků, narátor nebyl u místa události, proto je potřeba brát jeho slova trochu s nadhledem. Zmiňuje se také o tom, že vagón s uprchlíky byl rozstřílený, ale jiní narátoři takto nevypovídali. Narátor poukazuje na hrozbu smrti v podobě střílejících vojáků, kteří mohli zasáhnout přihlížející diváky.

Obdobně dramaticky vypovídá narátor J. Váňa, jen s tím rozdílem, že vojáky vojenská policie nerozstřílela hned ve vagónu a snaží se zdůraznit bouřlivý život ve VÚ Ralsko a ve vyprávění znovu nalezneme nebezpečí a smrt.:

„... No zranění dva vojáci. Teď někdo volal doktorku Regelmovou¹⁷³, obvodní praktickou lékařku. Bylo to kousek, ať tam přijde a poskytne jim první pomoc. Paní doktorka tam přišla a ti Rusové jí řekli, že neť, že se o ně postarají sami. A viděla, jak je naložili na nákladák a odvezli, čili ti vojáci to měli spočítané, že už nebudou.¹⁷⁴ Narátor J. Váňa opět vykresluje podmínky, ve kterých sovětští vojáci žili, a sebejistě popisuje, jak s uprchlíky bylo naloženo. Jako bývalý voják z povolání a zaměstnanec vojenské správy budov poukazuje na pozadí vojenské sovětské politiky a v jeho symbolickém světě tato znalost, podle mého soudu, hraje velkou roli.

Další vyprávění narátora K. Bulíře popisuje méně známé nehody, o kterých moc narátorů nehovořilo.:

„Zažil jsem dvě nebo tři letecké katastrofy, kde se piloti zabili. Ráno pro mě přijeli z letiště, abych šel do komise, protože byla škoda na lese. Měli noční lety ve spárce a přistáli dříve před letištěm. Tam je pomníček dodneška. Tak jsem je viděl, jak v tom letadle uhořeli... To vám také ještě musím říct. Tenkrát vylítl z letiště a měl vyzbrojenou tu raketu a blbě si zmáčknul, ta raketa musí klesnout a ona teprve zapne ten svůj motor. ... A tenkrát vím, že chlapi, co dělali na letišti, se v hospodě chechtali, proč museli dělat velkou rakev, když stačila malá pro ty dva prsty. To je takový dost krutý, ale dělali si z toho srandu.“¹⁷⁵

V narátorově vyprávění nalezneme hrozbu nebezpečí a smrti, kdy byl svědkem zbytečného úmrtí a poukazuje tak na nepozornost a špatnou kázeň ze strany Sovětů. Narátor byl na

¹⁷³Tuto obvodní lékařku sovětské posádky často povolávaly k nehodám. Pokoušela jsem se ji kontaktovat, ale nedočkala jsem se žádné reakce.

¹⁷⁴ Rozhovor s paní Blankou Váňovou ze dne 18. března 2016.

¹⁷⁵ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016

základě svého zaměstnání¹⁷⁶ v centru veškerého dějství VÚ Ralsko, proto se znovu setkáváme s důležitostí jeho povolání. Narátor se snaží zviditelnit, protože zažil nehody, jež nejsou moc známé, a navíc se zúčastnil jejich vyšetřování. Snad bychom mohli i říci, že se snaží poukázat na tajemno, které ve VÚ Ralsko panovalo a na to, že zažil věci, jež jiní neprožili.

Narátor P. Bidlo se, obdobně jako narátor K. Bulíř, pokouší do svého vyprávění zahrnout tajemnou a napjatou atmosféru, která symbolickém světě aktérů VÚ Ralsko panovala. Znovu se ve vyprávění shledáme s nebezpečím a smrtí a zatajováním případné pravdy. O těchto „legendách“ jsem od nikoho jiného neslyšela, proto je potřeba na ně nazírat s kritickým odstupem. Dovolila bych si také zauvažovat nad tím, že se narátor cíleně pokouší ve svém vyprávění prezentovat smyšlenou legendu, abych měla pocit, že chvíli žil na tak nebezpečném místě¹⁷⁷ .:

„Údajně se měl ve vojenském prostoru Ralsko na Hradčanech zkoušet trhavina, velice žádaná na celém světě, a to je Semtex. Pokud se to zkoušelo, tak lidé z Vojenských lesů a statků měli zákaz vstupu do lesa kvůli koním, protože koňmi stahovali dřevo.“¹⁷⁸

S obdobným případem se setkáváme i ve dvou historkách od narátora J. Špačka, v jeho vyprávění nalezneme znovu hrozbu nebezpečí a smrti, vojenský nepořádek a špatnou kázeň a také pocit senzace. Školáci opravdu našli v lese bednu granátů, ale k jejímu nálezu došlo až v roce 1993, tedy až po odchodu Sovětů, nikdo nezemřel, ale munice byla ostrá a jeden chlapec přišel o oko a ruku.¹⁷⁹ Narátor zvýznamňuje skutečnost, že měl v rámci svého zaměstnání¹⁸⁰ možnost se pohybovat ve VVP Ralsko a shledáváme se tak opět se zásadní rolí povolání. Narátor byl v častém kontaktu se Sověty, a proto se k němu donesli „zaručené informace“ a snaží se poukázat také na to, že znal sovětský vojenský život a na tuto skutečnost upozorňuje po celé své vyprávění. :

¹⁷⁶ Inspektor lesní výroby a lesní správce.

¹⁷⁷ Narátor se musel po příchodu sovětských vojsk z Hradčan vystěhovat. Probíráno v podkapitole *Okupace vojenského újezdu Ralsko*.

¹⁷⁸ Rozhovor s panem Petrem Bidlem ze dne 7. března 2016.

¹⁷⁹ Mladá fronta dnes. 18. 8. 1993. *V Ralsku se našly i rakety a letecké pumy*.

¹⁸⁰ Vodař a zámečnick na vojenské správě budov.

„...Nesly si je někam a tomu jednomu hošíkovi to bouchlo za košilí. Tam to dvě nebo tři děti odnesly...Ona byla manželka nějakého velitele. Tak tam topila, střídala se ještě s jednou. A měla noční směnu a při ní ji přepadl nějaký vojáček, znásilnil ji a zardousil. Já to vím, protože jsme jezdili tu kotelnu udržovat v provozu. Ale oni se kolikrát ani nesnažili volat naše policajty. Pokud možno si tyhle věci chtěli vyřešit sami. Byli to prostě dobrodruzi.“¹⁸¹ O smrti sovětské ženy nikdo jiný nehovořil, proto bych si ji dovolila nazvat „legendou“ jako předchozí vyprávění narátora P. Bidla.

Výpověď narátorky L. Jůnové zvyznamňuje znovu nuzné podmínky, v nichž sověští vojáci žili, a o kterých nejvíce hovořili nárátoři z Hradčan. Také zde nalezneme jediný moment, kdy pro obyvatelé Hradčan platili zákazy a kontroly, v tu chvíli se nejednalo o Hradčany jako symbol volnosti a bezpečí, ale o symbol nebezpečí a smrti.:

„To bylo ošklivý. To se tady vobšancovala celá vesnice. Tenkrát jim utekl nějaký rozvědčík. No a toho hledali asi týden. Toho pak našli a pak to s ním hnedka skoncovali. ...“¹⁸²

3.3.2 Jaderné zbraně

Posledním nejdiskutovanějším tématem je otázka jaderných zbraní, překvapivě nikdo z narátorů nezmiňoval obavu z jejich možného skladování, ačkoliv se o tomto tématu dodnes hodně spekuluje. Nárátoři např. poukazovali na Jabloneček, na kterém se podle nich mohly nacházet jaderné zbraně, po příchodu sovětských vojsk se toto území stalo jedním z nejstřeženějších ve VVP Ralsko a jednalo se o vojenskou lokalitu, kde byl vybudován sklad protiletadlových raket ve výzbroji centrální skupiny vojsk.¹⁸³ Vojenský historik P. Luňák ve své knize *Plánování nemyslitelného. Československé válečné plány 1950 – 1990* uvádí, že jaderné zbraně Sověti přivezli, ale není jisté, kde je skladovali a zda to bylo natrvalo. Existují tři možnosti jaderných úložišť

¹⁸¹ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

¹⁸² Rozhovor s paní Lenkou Jůnovou ze dne 20. listopadu 2015.

¹⁸³ *Ralsko – Jabloneček*. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 10. 2016] Dostupné na <http://vojenske-prostory.cz/ralsko-jablonecek/>

v prostorách bývalých sovětských kasáren: Jince (Míšov – Borovno), Mimoň (Bělá pod Bezdězem) a Bílina (Červený Újezd u Lovosic).¹⁸⁴

Ve dnech 30. srpna 1961 a 23. února 1962 byly podepsány tajné smlouvy, jež obsahovaly úmluvu, že v případě mimořádných událostí za pomoci „speciální kompletační jednotky“ měly být dodány do Československa jaderné hlavice uskladněné na území Sovětského svazu.¹⁸⁵ V roce 1965 byla podepsána *Československo - sovětská dohoda o bezpečnostních opatřeních na úložištích sovětských jaderných zbraní* a sklady měly být předány k užívání SSSR do poloviny roku 1967, ale nakonec k tomu došlo až v roce 1969.¹⁸⁶ Rozhodnutí o nasazení těchto jaderných náloží bylo přenecháno sovětské straně a smlouva byla v únoru 1986 prodloužena na dobu neurčitou.¹⁸⁷

Základy úložišť začala budovat československá vláda po dohodě se SSSR již v 60. letech, tedy před okupací.¹⁸⁸ Výstavba těchto skladů je známá jako akce JAVOR (JAVOR 50, 51, 52) a pro vybudování depotů byly vybrány výše uvedené lokality: Mimoň (Bělá pod Bezdězem – JAVOR 52)¹⁸⁹, Bílina a Jince. Sklady neměly sloužit k trvalému skladování jaderných zbraní, ale fungovaly jako mezisklad, z něhož měly být hlavice distribuovány do jednotlivých úložišť. Tyto depoty plnily funkci servisní stanice (plánovací údržba)¹⁹⁰ a mezi prostory, kde docházelo k přebírání munice, patří: Libavá, Jince a Mimoň.¹⁹¹

Objekt JAVOR 52 leží v Bělé pod Bezdězem a měl dvoupodlažní povrchové sklady speciální munice. Nachází se nedaleko od silnice Bělá pod Bezdězem – Kuřívody a do roku 1990 se k němu běžný občan nesměl přiblížit, celá oblast spadala do VVP, do něhož smělo vkročit jen pár místních obyvatel. Prostorem vedla jen jedna silnice průjezdná pro

¹⁸⁴ *Akce JAVOR – Historicko-politické souvislosti*. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 4. 2016]
Dostupné na: <http://fortifikace.cz/akce-javor-historicko-politicke-souvislosti/>

¹⁸⁵ *Akce JAVOR – Historicko-politické souvislosti*. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 4. 2016]
Dostupné na: <http://fortifikace.cz/akce-javor-historicko-politicke-souvislosti/>

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ LUŇÁK, P. ed. *Plánování nemyslitelného. Československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha: ÚSD AV ČR. 2008, str. 233 – 238.

¹⁸⁸ Tamtéž str. 239.

¹⁸⁹ Spadají do vymezeného výzkumného území.

¹⁹⁰ LUŇÁK, P. ed. *Plánování nemyslitelného. Československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha: ÚSD AV ČR. 2008, str. 246.

¹⁹¹ *Akce JAVOR – Historicko-politické souvislosti*. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 4. 2016]
Dostupné na: <http://fortifikace.cz/akce-javor-historicko-politicke-souvislosti/>

civilní občany a na ní platil přísný zákaz zastavení. Zástupci ČSLA, ani Střední skupiny sovětských vojsk neměli do skladů přístup, mohli tam jen nejvyšší sovětští důstojníci.¹⁹²

Od počátku 70. let na území Československa byly dislokovány jako součást Střední skupiny sovětských vojsk dvě raketové brigády R 300 s 12 odpalovacími zařízeními v okolí Turnova¹⁹³ a R 17 Točka s 18 odpalovacími zařízeními ve VVP Mimoň - Hvězdov. V roce 1983 se zde ještě nacházely sovětské rakety SS – 22 rozmíst'ované jako odpověď na podobné vyzbrojení zemí NATO americkými Pershingy a křídlatými raketami. Výstavba objektů pro sovětské rakety středního doletu dotvrdila dvoustranná československo – sovětská dohoda z února 1986 a kontrolu nad nimi měla opět pouze sovětská armáda. Sovětský svaz začal raketovou brigádu stahovat v roce 1987 na základě *Washingtonské smlouvy o likvidaci zbraní středního a kratšího doletu* (rakety SS - 20).¹⁹⁴

„Jediný, co vím, že je tady nějaký Jabloneček, jestli Vám to něco říká? Tam jsou ty síla vidět a tam asi zřejmě byly. Jestli to byly jaderné hlavice, to neví nikdo jistě. Ale asi se to předpokládá. Proč by tady byli, že jo. To by nebyli Rusáci, aby to Čech nenacpali jaderné hlavice.“¹⁹⁵ Co nám toto vyprávění narátora Z. Jůny prozrazuje? Narátor se pravděpodobně po celé působení Sovětů ve VÚ Ralsko zamýšlel nad tím, zda zde byly uloženy jaderné zbraně či nikoliv. Odvážím se říci, že pro některé obyvatelé VÚ Ralsko, znamenal Jabloneček jednu velkou neznámou a tajemno. Na toto místo panoval zákaz vstupu, a je pravděpodobné, že z tohoto důvodu narátor odvodil možnost existence jaderných zbraní. Zamýšlí se také nad plány Sovětů a předpokládá, že měli vše více promyšlené a za jeho slovy se skrývá ironie, která se podle mého mínění, začala projevovat až v dospělosti, kdy začal sledovat politické pozadí přítomnosti Sovětů ve VÚ Ralsko.¹⁹⁶ Pouhý čtenář v jeho vyprávění nezpozoruje ironii, ale já jako posluchač během natáčení ano, a to na základě gestikulace a mimiky.

Narátor V. Bilický jako pyrotechnik zvýznamňuje názor, že jaderné zbraně se v Ralsku nenacházely, avšak nevylučuje možnost, že zde byly uloženy hlavice a podle všeho hlavice konvenční. Dodává, že kdyby se v Ralsku nacházely jaderné zbraně,

¹⁹² Akce JAVOR – Historicko-politické souvislosti. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 4. 2016]
Dostupné na: <http://fortifikace.cz/akce-javor-historicko-politicke-souvislosti/>.

¹⁹⁴FELCMAN, O. Sovětská vojska v Československu 1968 – 1991. In: Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006, str. 34.

¹⁹⁵ Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

¹⁹⁶ Viz další úryvek v podkapitole Společné soužití – bydlení.

existovala by ve VVP alespoň malá radioaktivita a znovu se setkáváme se zásadní rolí povolání, jež umožňovala orientaci v problematice Sovětů a jaderných zbraních. Ve vyprávění také nalezneme pocit nedůvěry a ostražitosti, která v době normalizace v ČSSR, a v tomto případě ve VÚ, panovala. S trochou nadsázky můžeme uvažovat nad možností, že narátor ani nesmí vzhledem ke své bývalé pracovní pozici¹⁹⁷ prozradit, zda tu jaderné zbraně byly ukrývány.:

„... Ten depot znamenal to, že v něm byly uloženy hlavice nějakých nosičů. Samozřejmě tady byly uloženy hlavice. Ale s největší pravděpodobností nebyly jaderný. Nějak ta důvěra v nás nebyla si myslím. To skladování cvičili jenom s konvenčními hlavicemi...“¹⁹⁸

Narátorka L. Jůnová hovořila o Borečku, kde se spekulovalo o chemických zbraních a zvýznamňuje tak opět neznámou a tajemno, jelikož informace má jen z doslechu a poukazovala na to, že byl Boreček více hlídaný a připomíná tak problém omezení, které provázelo celý pobyt Sovětů. Jak již bylo uvedeno na začátku této podkapitoly, k testování na Borečku docházelo, ale bez účasti Sovětů, nicméně to v tu dobu nikdo s největší pravděpodobností nemohl vědět, protože informace vypluly na povrch až po odchodu Sovětů.: *„... Vím, že něco se dělalo na Borečku. Ale nevím, jestli to byly jaderný. To tam bylo více střežený, na tom Borečku.“¹⁹⁹* Dovolím si zauvažovat nad tím, že narátorka jako starousedlice Hradčan připomíná poklidný život, jenž na tomto místě panoval, žádné zásadní zvěsti, spojené s otázkou jaderných zbraní se tedy k obyvatelům nedonesly. Upozorňuje na fakt, že Boreček byl více střežený a poukazuje na skutečnost, že v Hradčanech panovala větší volnost.

„... Dokládali mi to ještě chlapi dále. Tady na Borečku je ženijní polygon a ty byly dva. Jeden byl na zkoušky výbušnin a druhý byl pro případné skladování paliva pro rakety. A třetí, to znáte, utečenecký tábor Jezová. To bylo postavené jako sklad jaderných hlavic. Ale asi tady ty hlavice nebyly, nevím. To nikdo neví.“²⁰⁰ Narátor jako bývalý voják poukazuje na své povolání, díky čemuž se orientoval v dění VÚ Ralsko a také získal informace od jiných vojáků. Dále poukazuje na tajemno, protože podotýká, že nikdo neví,

¹⁹⁷ Soudní znalec, pyrotechnik.

¹⁹⁸ Rozhovor s panem Václavem Bilickým ze dne 9. února 2016.

¹⁹⁹ Rozhovor s paní Lenkou Jůnovou ze dne 20. listopadu 2015.

²⁰⁰ Rozhovor s panem Josefem Váňou ze dne 18. března 2016.

zda se ve VÚ Ralsko jaderné zbraně nacházely. V poslední větě tak poukazuje na významovou rovinu neustálého spekulování, nacházely se zde jaderné zbraně?: „*Zhasla elektrika, prostě všechno. To bylo něco strašně velkého. To mohlo být nějakých 10 - 15 metrů na délku. Něco na podvozkách, jsme nevěděli...*“²⁰¹ Manželka narátora J. Váni dále vzpomíná, jak jim vezli pod okny nosiče, ve vyprávění opět připomíná tajemno a také strach, napětí a očekávání a s tím vším, se mohli setkat obyvatelé VÚ Ralsko. Dovolím si zapolemizovat, že obyvatelé VÚ Ralsko museli být neustále ve střehu, nikdy nemohli vědět, co se stane.

U lesníků můžeme sledovat, jak hovoří o tom, že měli vytypovaná dvě místa, kde Sověti jaderné zbraně mohli skladovat. Tato významová rovina neustálého spekulování se pojí jistě s myšlenkou na odhalení tajemna, proč na tato místa nemohli vstoupit. Dovolím si zauvažovat nad tím, že je jistě napadla myšlenka pokusit se tajně na tato místa podívat.: „*Sem nemůžeme, tady asi budou.*“: „... *Kolem muničáku se mohlo chodit, nic jim nevadilo. Ale tato dvě místa, tam jako byl ten režim úplně jiný. Proto si myslíme, že tam ty jaderné zbraně byly, nebo ty hlavice.*“²⁰² Dodnes takto smýšlí, je tedy evidentní, že myšlenka tajemna je provázela po celé sovětské působení ve VÚ Ralsko, ale i po odchodu Sovětů.

Narátor K. Bulíř, jako inspektor lesní výroby a lesní správce, během výkonu své práce spatřil nějakou techniku, je možné, že se mohlo jednat o jaderné nosiče a první myšlenka, která ho napadla, byla přítomnost jaderných zbraní. K jeho smýšlení napomohl i zážitek, kdy jeho manželku nechtěli Sověti pustit z domu. Proč? Něco tajili? Z jeho vyprávění vyplývá, že jeho prvotní domněnkou byla možnost převážení jaderných zbraní a takto smýšlí dodnes. Samozřejmě je na místě se zamyslet nad myšlenkou, že manželku nechtěli pustit z domu jen kvůli pouhé bezpečnosti, Sověti mohli převážet např. technický materiál. Na základě znepříjemnění bydlení a všedního dne pro rodinu narátora znamenali Sověti v tomto případě nepřítele a nelze opomenout opět důležitost povolání, protože jinak by narátor techniku s největší pravděpodobností nespatriil, pokud by neporušil zákazy vstupu.:

„... *No, bylo tady rozmístěných raket dost, u Nového Dvora byla raketová základna, potom byla na Jablonečku, tam byly ty rakety, tam byly ty šachty dolu. Potom byly rakety na Hvězdově. Zřejmě jaderné hlavice byly na tom Jablonečku, kde je dneska ten*

²⁰¹ Rozhovor s paní Blankou Váňovou ze dne 18. března 2016.

²⁰² Rozhovor s panem Jaroslavem Slukou ze dne 23. března 2016.

utečenecký tábor...Problém byl v tom, když jsme ještě bydleli na Plouznici, manželka chtěla jít ráno na autobus, stál voják u baráku, držel nám kliku a nepustil nás z baráku vůbec ven. Manželka volala do školy ředitelce, ta řekla: „Až budeš moct, tak přijed’.“ Ještě že jsme měli auto. Tak třeba až v deset hodin mohla jet do práce. Protože nás nepustil voják, jelikož z letiště vozili zřejmě tyhle hlavice.²⁰³

Přítomnost sovětských vojáků ve VÚ Ralsko znamenala pro narátory hrozbu nebezpečí a smrti, jistě stačí připomenout střelbu na vlakovém nádraží v Mimoni a srážku autobusu s tankem. Během popisu střelby na vlakovém nádraží narátoři poukazovali na nuzné podmínky, v nichž běžní vojáci žili a kvůli kterým raději volili smrt. Za srážku autobusu byl na vině chybějící regulovčik a s tím se pojí význam vojenského nepořádku a špatné vojenské kázně. Nelze opomenout snahu zviditelnit se, kdo má lepší informace o nehodách a narátoři se také snažili poukázat na tajemno, které ve VÚ Ralsko panovalo. Velká neznámá a tajemno se pojí s otázkou jaderných zbraní v podobě utajovaného Jablonečku, jenž se ve vyprávění narátorů často objevoval.

3.4 Vojenský nepořádek

O tom, že i během lesnických prací v prostoru není moc bezpečno, se psalo až po odchodu sovětských vojsk. Ve článku *Vojenský prostor Ralsko 1968 – 1991. Sovětská armáda v regionální kolektivní paměti a její oficiální obraz* popisují dva bývalí lesní dělníci, jak na rozkaz štábních důstojníků probíhalo kácení stromů na střelnici Prosíčka.²⁰⁴ Během výkonu práce neměla probíhat střelba, lesní dělníci začali pracovat a střely padaly kousek od nich, tento jev byl pomalu na denním pořádku.²⁰⁵

Narátor lesník J. Sluka upozorňoval na zálibu Sovětů v pálení ohně, je zajímavé, že o této problematice se jiní narátoři nezmiňovali, je to možná tím, že u jiných nehod lidově řečeno „tekla krev“. K obrovskému požáru došlo při odchodu Sovětů a tehdy vyhořelo asi 400 ha lesa. Podle narátora to byl největší požár za pobytu sovětských vojsk ve VÚ Ralsko a lesníci si myslí, že požár zapříčinili Sověti, protože běžní vojáci rádi dělali ohničky, pekli

²⁰³ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

²⁰⁴ Myšleno Letecká střelnice Prosečská Horka.

²⁰⁵ *Vojenský prostor Ralsko 1968-1991. Sovětská armáda v regionální kolektivní paměti a její oficiální obraz.* In: Gymnázium Přírodní škola o.p.s. 2013. Str. 14, 20. 11. 2013. [cit. 24. 7. 2016] Dostupné na: <http://www.archiv.prirodniskola.cz/expedice/ralsko2013/2013-vojensky-prostor-ralsko,%20sovatska-armada-v-regionalni-kolektivni-pameti-a-jeji-oficialni-program.pdf>

šašliky a bylo jim jedno, že ničí lesy a hrozí propuknutí požárů. Tento zlozvyk můžeme označit za jeden z významů v symbolickém světě narátorů, a to za vojenský nepořádek a špatnou vojenskou kázeň, tedy stěžejní téma této podkapitoly. Již po několikáté nelze opomenout zásadní roli povolání, díky němuž si narátor dovolil označit za viníka způsobení požáru sovětské vojáky.:

„Když ještě odcházely poslední zbytky těch armád, tak tam došlo k obrovskému požáru. Tenkrát tam vyhořelo asi 400 ha lesa. Ten požár neměl obdoby. My lesáci si myslíme, že ti Rusové měli takovou specifiku, že zalezli někam do roští a udělali si tam ohniček...Heleďte se, v těch místech, jako jsou Hradčany, samozřejmě nemyslím letiště, prostě je spousta nevybuchlé munice na těch dopadových plochách. To ještě není vyčištěné. Ale za celou tu dobu, co tu jsem, 40 let, se nestalo, že by někdo stoupl na minu nebo že by granát někoho roztrhal, to se nestalo. Že tam ta munice leží, to tam leží. Pořád tady v Mimoni je ten pyrotechnický oddíl.“²⁰⁶ Dále upozorňuje na skutečnost, že miny tu jsou, ale nikomu se nic nestalo. Naznačuje tím bezpečnost VÚ Ralsko, i když připomíná pyrotechnický oddíl? Nebo jen zvýznamňuje bezpečnost Hradčan? Přikláním se k možnosti, že zvýznamňuje Hradčany jako symbol klidu a bezpečí, protože dodnes na tomto místě žije, nic mu nechybí a se Sověty, až na tuto nepříjemnost neměl žádné problémy. Nicméně v rozporu s vyprávěním narátora J. Sluky, že VÚ Ralsko byl bezpečný, je událost probíraná v podkapitole *Nehody a neštěstí*, kdy skupina dětí našla v lese bednu granátometů. Je však nutné připomenout, že tato nehoda se stala až po odchodu Sovětů.

Narátor K. Bulíř hovoří o příhodě, která zcela zřetelně popisuje sovětský vojenský nepořádek a špatnou kázeň, ale také pocit sovětské nadřazenosti. To vše se projevilo v nedodržování pracovních plánů VLS a myšlenkou, že Sovětům musí jít všichni z cesty, proto se nepotřebovali s nikým domluvit na určitých pravidlech a raději riskovali možné zranění obyvatelů VÚ nebo dokonce smrt. Narátor hovoří o tom, že mezi československými občany a běžnými vojáky panoval pravděpodobně nařízený odstup, jenž vedl k rozbrojům, které byly patrně na denním pořádku. U narátora je viditelná snaha se prezentovat jako ten, kdo se Sovětům postavil, představuje tak své hrdinství a tento postoj můžeme označit za vzdor. Nemůžeme opomenout s tím související nepřátelství vůči

²⁰⁶Rozhovor s panem Jaroslavem Slukou ze dne 24. března 2016.

Sovětům v podobě bránění svých lidí a projevení sounáležitosti k nim.: „...*když bylo období zalesňování, kdy jsme měli mnoho ženských pracovníc v lese za Kuřívodskou střelnicí, přilítl hajný z Kuřívod, že tam najíždějí vojska a jedou střílet. Ted' my měli lidi v lese. Tak mi nezbývalo, než sednout na motorku, jel jsem do Kuřívod a tam jsem si stoupl před ty kulometry. Generál tam na mě řval rusky, já jsem říkal: „Jen si řvi“ . Poslal jsem toho hajného a ostatní rychle, aby ty lidi stáhli z toho lesa... S takovými těmi vojsky jsme se vůbec nesetkali, oni to měli asi zakázáno.*“²⁰⁷

„...*Byl to vojenský výcvikový prostor, kde se cvičilo a střílelo se ostrýma. Prostě se provozovala technika, občas se stal nějaký průšvih. ... Pak si taky pamatuju, že se jim povedlo strefit se z Vrchbělský střelnice do školy v Bělé pod Bezdězem prázdnou náboj, tankovou střelou našťestí. Ta nebouchla, určitě toho bylo víc a pádů letadel také.*“²⁰⁸
Narátor M. Probošt jako bývalý voják z povolání, považuje vojenské nehody za běžné problémy a můžeme tak uvažovat nad přátelstvím se Sověty, protože v jeho slovech je možné sledovat jistou obhajobu Sovětů a upozornění na to, že se toto může stát úplně každému, ne jenom Sovětům. Dále však ve slovech „*se jim podařilo...*“ nalezneme, podle mého soudu, ironii nad sovětským „karambolem“.

Posledním probíraným tématem mezi narátory jsou ekologické škody a dokonce ještě pár let po odchodu sovětských vojsk se nacházely na letišti v podzemí obrovské nádrže s benzínem, z nichž vytekly tisíce litrů do podzemních vod. Veliký ekologický problém i nadále zůstává u bývalé prádelny na Borečku, v níž se pralo pro všechny vojáky, a používaly se všelijaké chemické látky, které pronikly hluboko do země a nastal tak problém s pitnou vodou.²⁰⁹

Narátor J. Špaček z významňuje velké škody, které ve VÚ Ralsko Sověti napáchali, dále také upozorňuje na problém utajování nehod a jasně poukazuje na známosti, jimiž jsme se mohli setkat v první a druhé podkapitole.²¹⁰ Nebýt setkání paní z hygieny a prodavačky, tak by, podle mého soudu, nikdo nevěděl, že se něco takového stalo a mohlo dojít k větším škodám, např. v podobě ohrožení zdraví. Narátor poukazuje na špatnou

²⁰⁷ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

²⁰⁸ Rozhovor s panem Milanem Proboštem ze dne 12. února 2016.

²⁰⁹ TRDLA, M. *Černý obchod, ututlané nehody a miny. I tak se žilo se Sověty v Ralsku*. In. iDNES. 13. 11. 2014. [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné na: http://liberec.idnes.cz/armada-rusko-sovetsky-svaz-vojensky-prostor-vojak-ekologie-priroda-katastrofa-letiste-vycvik-i20-/liberec-zpravy.aspx?c=A141113_124706_liberec-zpravy_ddt

²¹⁰ Narátoři J. Váňa a J. Špaček.

kázeň, v podobě nebrání ohledů na možné znečištění pitné vody a tím pádem na zlobu ze strany běžných občanů a s tím se pojí nepřátelství a zloba vůči Sovětům.:

„ ... Prasklo to pak díky babě z hygieny, ta tam někde v Hradčanech brala vzorky. A prodavačce tam šeptala: „Nepijte vodu, jsou tam nějaké ostré chemikálie.“ Ale on to slyšel nějaký policajt v důchodu: „Co to tady šeptáte, to pijeme všichni, ne.“ Tak to začalo, teď jsme museli dát ty vzorky. Jsou drahý, v České Lípě na hygieně nám udělali akorát laborku na bakterie. Tam byl nějaký perchlor a já nevím, co všechno. Tak se to pak dojednalo ve Vojenské nemocnici v Plzni. Skutečně tam bylo těch sajrajtů mnoho. Vedle té vodárny kousek byly divizní opravy a tam byla i prádelna. A oni, jak prali těm vojákům ty silně promaštěné montérky, tak to dělali těma sračkami chemickými... Takže oni tady napáchali strašné zlo.“²¹¹

Jiný úhel pohledu nabízí vyprávění narátorky L. Flekové, z něhož lze usuzovat, že patrně ani dnes netuší, že vinu za znečištěnou vodu nesli opravdu Sověti. Narátorka během natáčení upozorňovala na problém špatné pitné vody a vyprávěla, že se doslechla o vině Sovětů, ale někteří lidé z okolí jí tuto domněnku vyvraceli. Je také možné, že se jí o tom jen nechce hovořit, poněvadž se v rozhovoru zmiňovala, že se Sověty žádné problémy neměla. V případě narátorky L. Flekové můžeme uvažovat o přátelství se Sověty, protože narátorka prožila šťastné dětství a s trochou nadsázky také o tajemnu a neznámém: *„Mohou za znečištěnou vodu Sověti, či nikoliv?“*:

„ ... Jenže zase někdo tvrdil, že za to mohli ti Rusáci. Někdo, že ne, že prostě to nebyla jejich vina. A tady, když se člověk napil pitný vody, tak z toho byla nějaká ropa cítit...“²¹²

S přítomností sovětské posádky se pojí problém vojenského nepořádku a špatné vojenské kázně, na základě kterých docházelo k nehodám a různým haváriím (např. nedodržování cvičebních plánů). Pro narátory tyto nepříjemnosti znamenaly strach a obavy o svoji bezpečnost a různé pracovní potyčky, kdy mohlo dojít i ke zranění. Stačí jen připomenout znečištění vody, při kterém mohlo dojít k poškození zdraví mnoha občanů VÚ Ralsko a k tomu se váže i důležitost známostí (setkání prodavačky a paní z hygieny) a význam nepřátelství v symbolickém světě narátorů.

²¹¹ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

²¹² Rozhovor s paní Lenkou Flekovou ze dne 20. listopadu 2015.

3.5 My versus oni

3.5.1 Společné soužití – bydlení

Přítomnost sovětské armády byla citelná ve všech oblastech každodenního života VÚ Ralsko, protože sovětské rodiny se nastěhovaly do bytů po rodinách ČSLA (sídliště Letná v Mimoni) a do hradčanských bytů a domů. Toto společné soužití narušilo relativně poklidný všední život občanů VÚ Ralsko, avšak mimo VÚ se lidé se Sověty (důstojníky) setkávali většinou jen při oficiálních aktivitách – družbách, oslavách, výročích, manifestačních průvodech. Běžní vojáci žili uzavřeným způsobem života, neměli možnost pohybu mimo posádky a tak k neoficiálnímu setkání docházelo jen s důstojníky v restauracích nebo s běžnými vojáky při nelegálním obchodování s vojenským majetkem.²¹³

Občané žili společně se Sověty na dvou výše uvedených místech. V Hradčanech byla ubytovaná tzv. „lepší sorta“ důstojníků a generálů a domy občanů sousedily s jejich domy. Kasárna byla vzdálená přibližně kilometr, někdy ani to ne a podle většiny výpovědí narátorů s nimi nebyly žádné problémy. Na sídlišti Letná byla postavena sovětská škola, kam chodil již zmiňovaný V. V. Kličko, dnešní gymnázium a sovětské děti sem svážely autobusy. Na tomto místě již tak poklidný život nebyl, bydleli zde běžní vojáci a ti nedodržovali noční klid.

„...A tady bydleli s rodinami a vlastně my jsme se kamarádili s těmi dětmi. Většinou tu byli ty vysoký šarže, takže rodiče se nebáli. ... Tady spíš bylo to, že ty paničky těch důstojníků, jako vždycky přišlo sklo, takový ty věci, co tam oni neměli, to skupovaly, to je fakt...“ Narátorka poukazuje na skutečnost, že prožila poklidné dětství za přítomnosti sovětských vojáků v Hradčanech a neopomíjí zdůraznit, že zde žili důstojníci, proto zde převládala větší volnost a bezpečí. V narátorky vyprávění tedy nalezneme zvýznamňování Hradčan, které považovala za symbol volnosti a bezpečí a zvýznamňování Sovětů jako přátel. Sověti pro ni rozhodně neznamenali nepřítel a naopak vzpomínala na nuzné podmínky, ve kterých žili běžní vojáci, dalo by se říci, že pro narátorku znamenali symbol

²¹³ TOMEK, P. *Dvacet tři podivných let pobytu sovětských vojáků v Československu*. In. Vojenský historický ústav Praha. [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.vhu.cz/dvacet-tri-podivnych-let-pobytu-sovetskych-vojaku-v-ceskoslovensku/>

oběti.²¹⁴ Dále vyprávěla o manželkách důstojníků, které mohly pro jež občany znamenat zlo a nenasytnost, jako problém se jevily hlavně pro matky, které chodily do práce, protože důstojnické manželky²¹⁵ nebyly zaměstnané a rychleji vykoupily nedostatkové zboží.: „...měli hodně případů, kdy se ti kluci zabili steskem po rodině. Mně ti kluci připadali jako malí osmnáctiletí kluci, drobounký. Mně připadali, že jsou všichni stejní, a těm to dělalo problémy. Kdežto ti důstojníci, ti sem chtěli jezdit, tady se měli dobře...“ Nárátorka v běžných vojácích s odstupem času vidí malé bezmocné chlapce, kteří se ocitli bez „maminky“, a projevují se v ní mateřské city. Nárátorka také popisuje rozdíly, jež panovaly v sovětské armádě, od důstojníků byla informována o tom, že běžní vojáci žili ve VÚ Ralsko bez rodiny, kdežto oni s ní přijeli. Nárátorce se na základě přátelství dostalo možnosti alespoň trochu nazírat do pozadí sovětské politiky.

Manžel nárátorky L. Jůnové soužití se Sověty shrnuje do motta *Asi jako všude na vesnici*, všichni se znali, přátelili se mezi sebou, nepanovaly zde žádné rozepře nebo šarvátky. Děti měly možnost jezdit do školy zadarmo sovětským autobusem, což pro ně bylo ohromné lákadlo a neměly důvod tak mít se Sověty problém a neprožít tak pěkné dětství se sovětskými přáteli.:

„... *A my jsme právě tady s kamarády, co byli i ty sovětské děti nebo ti kamarádi sousedi, no tak s nimi jsme normálně kamarádili. Dokonce oni odtud jezdili do školy na Letnou, tam měli školu Sověti. Měli svůj autobus a my jsme jezdili i jejich autobusem, ten se neplatil, ten byl zadarmo.*“ *Ale ti měli také vycházky, takže občas přišli sem do vesnice. Panička si vzpomněla, že chce borůvky, tak on sehnal vojáčky a ti šli a sbírali borůvky. Ti kluci byli rádi, že se dostali ven do lesa. Jinak jsme tady ty kluky neviděli.*“²¹⁶ Ve slovech Z. Jůny nalezneme znovu zvýznamňování Hradčan jako místo, kde panovala volnost a bezpečí a vzpomínky na poklidný život, jenž občané z jiných míst VÚ Ralsko nepoznali. Stejně jako jeho manželka vykresluje nuzné podmínky, ve kterých žili běžní vojáci a nadřazenost důstojnických manželek, kterým byli vždy po ruce, a dalo by se říci, že v jeho slovech nalezneme soucit nad osudem vojáků.: „...*Oni se nebavili o politice, bavili se o normálních věcech. Jako s těmi obyčejnými kluky, a byli tady i důstojníci. Co byli třeba ti*

²¹⁴ O podobném problému hovořili nárátor J. Váňa v podkapitole *Příchod sovětských vojsk* a nárátor K. Bulíř v následující podkapitole *Společné zaměstnání*. Dále je na místě zmínit, že obdobně litovali řadové vojáky i občané v okolních městech, např. v Zákupích jim nosili místní občané svačiny.

²¹⁵ Ve VÚ Ralsko a okolních městech, se používal hovorový pojem sovětské paničky.

²¹⁶ Rozhovor s paní Lenkou Jůnovou ze dne 20. listopadu 2015.

kapitáni, s těma moc ne. Ale ty praporčící, nižší důstojníci, tak s nimi jsme kamarádili. Dalo se s nimi normálně mluvit. To byli třeba Ukrajinci nebo Bělorusové. My jsme zjistili, že oni taky neměli Rusáky rádi, takže pak se i našla společná řeč.“ Narátor naznačuje hlavní téma jejich rozhovorů, a to otázku Rusů, narátor zde vystupuje jako někdo, s kým mohli vojáci bez obav hovořit a nemuseli skrývat své názory. Opět můžeme sledovat přátelství, pocit spojenectví nebo spikleneckví a podle mého názoru možnost beztestně kritizovat sovětské počínání a působení ve VÚ Ralsko.: *„... Začali vylejzat při setmění. V teplákových hadrech. Dělalí tady kravál. Furt hrála muzika. Když jsme byli starší, tak nám to vadilo. Byl opravdu hluk. Poslouchat ještě tu jejich ošklivou řeč. Ta se mi nelíbila. Jako bylo to takový divný. Muselo to ty lidi štvať. Nám to potom už taky docela vadilo.“*²¹⁷ Avšak s přibývajícím věkem došlo ke změně smýšlení a vojáci začali vadit i těm, pro které v mládí znamenali přitele, s odstupem času, došlo i na věci politické a přátelství šlo stranou.

Jiné podmínky panovaly např. na sídlišti Letná, kde již tak přátelská atmosféra nebyla.:

„Já 10 let dělal domovního důvěrníka, ale zadarmo. To se v té době neplatilo. S tím mi tak pěkně zabrnkali na nervy, jo. Ale zase pravda byla to, že když dělali bordel, měli svátky v jinou dobu než my, že jo. A oni ještě ráno tam dupali a skákali tam kozáčka ... Když to bylo neúnosné, tak jsem šel za protějškem naše náčelníka. Když on si to ověřil a byla to pravda, tak je odstěhoval. Když to trvalo třeba tři dny, byli to mechanici od letadel a oni chlastali tekutinu z těch letadel, takže byli jako dráteníci...“ Pro narátora J. Špačka znamenali Sověti velkého nepřítele a v jeho případě si dovolím říci, že se jednalo o nepřítele číslo jedna. Narátor se označil za hlavního bojovníka proti nim, „zachraňoval“ tak celý VÚ Ralsko a projevoval tak pocit vzdoru. Po celé své vyprávění zvýznamňuje to, že měl se Sověty problém a špatně s nimi vycházel, jak v zaměstnání, tak v soukromí. To je zásadním bodem, neboť většina narátorů občas během natáčení Sověty kritizovala, ale našli i v jejich vystupování nějaké pozitivum. Narátor označuje Sověty za alkoholiky, ale nemohl znát důvody, proč tak holdují alkoholu. Je zajímavé, že oproti jiným narátorům²¹⁸ se pravděpodobně nepokoušel pochopit jejich důvody k pití. Nesnažili se třeba touto cestou

²¹⁷ Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

²¹⁸ Viz např. manželé Jůnovi.

zapomenout na svůj domov, po kterém se jim stýskalo? Už jenom to, že pili tekutinu z letadel, může o něčem vypovídat, třeba ztížené podmínky, v nichž žili, vždyť běžní vojáci neměli přístup k alkoholu.

3.5.2 Černý obchod a přísun lepšího sortimentu

Příchod sovětských vojsk do VÚ Ralsko zpestřil konzumní život občanů, protože Sověti do ČSSR pašovali barevné televize a kazetové magnetofony. Vojáci tedy nabízeli široký sortiment, který byl v Československu cenný a nedostupný, měli např. špičkové dalekohledy (dalekohled Zenit za 350 Kč), dále se v Kuřívodech a na Hvězdově se nacházel obchod *Arma*, kde prodávali griliáš a velice levné šampaňské.²¹⁹

„No, heleďte se, tenkrát byla vzácnost zelenina, Ruska jedna tam nakupovala a chtěla nakoupit víc banánu a naši jim to nedali. Oni se snažili jim dát co nejmíň, co museli. Tak jim to nedali, tak řvala:“ Přijde doma, kdy budete žrát trávu.“ To jim řekla. Tak takové spory tady byly. Lidi s nimi měli potíže. Ale tak se to nějak muselo přežít všechno.“²²⁰ Narátor byl díky své lesnické profesi se Sověty v každodenním kontaktu, a snad proto s nadhledem vypráví, že přežít se dalo vše. Můžeme sledovat politické pozadí celého sporu, důstojnická manželka poukazovala na to, že oni jsou ti, kdo nás zachránili, a proto jim prodavačka měla vydat více, než musela. V tomto případě nalezneme ve vyprávění zlo, nenasytnost, nepřátelství a sovětskou nadřazenost, ale také sounáležitost v podobě prodavačky, jež se snažila schovávat zboží pro československé občany. Během normalizace se zvyšovala zaměstnanost žen, které nahrazovaly muže v lehkém průmyslu, proto chodily nakupovat až odpoledne a hrozilo nebezpečí, že už pro ně nic nezůstane a ženy tak mohly považovat manželky důstojníků za svého nepřítele, jenž jim nic nenechá.²²¹

„Jak je všeobecně známo, kšeftovalo se s benzínem, uhlím, masem a se vším. Ale oni nějakým způsobem vůči nám nevystupovali nepřátelsky. ...naopak, když byl někde v republice nedostatek něčeho, třeba nějaký banány, tak tady nebyl. Myslím si, že Sověti

²¹⁹ *Vojenský prostor Ralsko 1968-1991. Sovětská armáda v regionální kolektivní paměti a její oficiální obraz.* In: Gymnázium Přírodní škola o.p.s, str. 15. - 23. 20. 11. 2013. [cit. 24. 7. 2016] Dostupné na: <http://www.archiv.prirodniskola.cz/expedice/ralsko2013/2013-vojensky-prostor-ralsko,%20sovatska-armada-v-regionalni-kolektivni-pameti-a-jeji-oficialni-program.pdf>

²²⁰ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

²²¹ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969 – 1993.* Academia. Praha 2012, str. 213.

byli přednostně zásobováni. Takže my, jsme nestáli fronty na maso nebo banány. Oni měli své obchody a my jsme v nich mohli normálně nakupovat. Jinak samozřejmě oproti roku 79, 80 se zásobování krámu úplně změnilo.“ Naopak narátor J. Sluka, stejně jako někteří jiní narátoři, zvýznamňuje skutečnost, že sovětská přítomnost byla pro VÚ Ralsko přínosem, a to zejména pro Hradčany, kde se Sověty přátelili a dalo by se jistě uvažovat i o myšlence, že Sověti znamenali pro některé občany přísun lepšího sortimentu. Jako zajímavá informace se jeví to, že narátor poukazuje na to, že se nestály fronty a nevzpomíná na důstojnické manželky, které vykupovaly zboží. Je možné, že by to bylo tím, že narátor pochází z Hradčan a měl blíže k sovětským obchodům, můžeme tedy opět uvažovat o tom, že Hradčany fungovaly jako symbol volnosti a bezpečí. Dalším zajímavým milníkem je informace o tom, že na rozdíl od jiných narátorů J. Sluka neodsuzuje černý obchod se Sověty, lze usuzovat, že toto smýšlení je dáno bydlištěm narátora, evidentně nepociťoval žádný nedostatek a pravděpodobně sám využíval možnosti tohoto obchodování.

„...oni ten Nový rok a Vánoce mají jinak než my. No, takže já už jsem jako malá holka měla v zimě melouny. Oni přijeli z té své země a slavili to i tady a nás zvali. Protože my jsme kamarádili s jejich dětmi, rodiče se kamarádili s jejich rodiči. Tak jako sousedi dnes.“ Narátorka ve vyprávění zvýznamňuje hned několik jevů ve svém symbolickém světě, a to přátelství se Sověty, Hradčany jako symbol volnosti a bezpečí a přísun lepšího sortimentu. Narátorka L. Jünová tedy naznačuje, že Sověti znamenali pro občany Hradčan běžné sousedy a hlavně možnost ochutnat něco, co na zdejším trhu nebylo v tomto období dostupné.

„Po jejich příchodu bych ani neřekl, že by se nabídka změnila. Oni ti oficiři a majoři byli zvyklí přijít do krámu a nečekat frontu, že jo, tak se hned hrnuli dopředu, no ale párkrát se strhla mela a pak se naučili si stoupnout do fronty a počkat.“ Narátor opakovaně poukazuje na skutečnost, že Sověti pro něho znamenali nepřítel a upozorňuje na jejich nadřazenost: *„...já to odhaduju na 80 až 90% těch mladých maminek, co bylo zaměstnaných. A pokud přišlo nějaké velikonoční nebo vánoční zboží, tak ti už nic po cestě z práce nekoupily. Zboží se vozilo dopoledne a ty Rusandy byly celé dny doma, tak měly čas se nechat vozit tady po těch městečkách po okolí a všechno to vykoupily...“* Narátor připomíná, že českoslovenští občané měli také nárok na dostupný sortiment v obchodu, poukazuje tak na lidovou sounáležitost, když Sovětům ukázali, že si mají stoupnout do

fronty. Sovětské vojáky označuje za „*oficíry a majory*“, dovolila bych si říci, že se za tímto označením skrývá ironie, zapříčiněna patrně problémy, jež způsobil narátorovi příchod Sovětů.²²² V celém vyprávění narátora J. Špačka můžeme sledovat jasnou kulturní diferenciaci a nadřazenost, narátor často ve vyprávění upozorňoval na kulturní rozdíly, např. „*Sověti pro něho nebyli slušným národem*“ a v tomto případě se zase jedná o československou nebo českou nadřazenost, kterou dává po celé své vyprávění najevo.

„...*Tak jsem zažila ty jejich nájezdy, když autobus jel do Liberce plný těchto dam. Tam úprkem se hnaly nakoupit nějaké kožichy a koberce. Do autobusu v jednu hodinu, když jsem jela zpátky, se nebylo možné dostat, protože tam měly koberce a jiné věci. Ale jinak k tomu zásobování, my jsme při SČP (Svaz česko-sovětského přátelství) byli na zájezdu v Milovicích od Umzu. To byl areál kasáren prostě, kam nás pustili, a tam bylo prostě všechno. Z potravin tam bylo od banánů přes plzeňské pivo, vnitřnosti, prostě, to co je teď běžně tady...*“ Narátorka B. Váňová na jednu stranu popisuje zlo a nenasytost v podobě „nájezdů“ důstojnických manželek, které nejenže vykoupily zboží ostatním, ale i znemožňovaly poklidné cestování v hromadné dopravě a poukazuje tak i na nepřátelství vůči Sovětům.²²³ Na druhou stranu však narátorka vzpomíná na plusy sovětské přítomnosti, a to možnost navštěvovat sovětské obchody a poukazuje tak na přátelství v podobě dostupnosti lepšího sortimentu.

3.5.3 Společné zaměstnání

Následující podkapitola se zabývá pracovními vztahy mezi Sověty a československými občany, protože zaměstnání je další místo, kde se obyvatelé VÚ Ralsko mohli se Sověty potkat, nejčastěji se tak stávalo ve vojenské sféře a lesnictví.

Narátor J. Špaček, bývalý pracovník na správě budov v Hradčanech, se Sověty po pracovní stránce nevycházel a ve svém vyprávění již po několikáté barvitě zvýznamňuje sovětskou nadřazenost, tedy povyšující se ruské vystupování a nepřátelství. Jejich pracovní potyčky si dovolím přirovnat k „*honu na kočky a myši*“, kdy narátor neopomíná připomenout špatnou vojenskou kázeň Sovětů, kvůli níž vznikaly pracovní rozepře.

²²² Převezení z Hradčan do Hradce Králové a problém s návratem domů, probíráno v úvodní podkapitole.

²²³ O tom mi vyprávěla i má babička...

Narátor ve vyprávění projevuje bojovnou a svéráznou povahu, dovolila bych si říci, že evidentně nemá rád křivdu a často bojoval za prosazení spravedlnosti.:

*„... Sem přišel nějaký Volod'a ze severu...Měl na starost dodávku vody do útvaru. Najednou začal mít problémy...A on když si nevěděl rady, tak přišel za námi z takové pozice síly...Párkrát jsme mu dokázali, že nemusíme, že existuje nějaká smlouva, která to ošetřuje. ... Oni si dělali samodělky a to byla taková výhřivná tělíska přímo na elektriku. Tak tam bouchaly trařačky. A když bouchne trafo, tak to trvá pár dní, než se vymění. To s tím byly také problémy. Jako cikáni nadávají, že jsme rasisti, tak oni nadávali na nás, že jim to sabotujeme...No tak byli mezi nimi i chytrý, hlavně ti zkušený. Tady začal zlom v těch 80. letech, to začali chodit ti študovaní inženýři, ti majori z těch škol. To bylo takový spíše k horšímu.“*²²⁴ Odvážím se konstatovat, že narátor měl pravděpodobně lepší vztahy se Sověty své věkové kategorie a s těmi, co zažili druhou světovou válku a měli povědomí o politickém pozadí nastalé situace. Mladí Sověti se povyšovali a vychloubali se vysokoškolským titulem a českoslovenští zaměstnanci pro ně byli pravděpodobně nižší třídou a nepřáteli. Na druhou stranu by bylo dobré se zamyslet nad tím, proč narátor neuzná, že se i českoslovenští lidé mohli dopustit chyby nebo opravdu byly se Sověty problémy?

Naopak ve vyprávění narátora J. Váni je možné sledovat jeho přátelství s důstojníkem Ovščinikovem, díky němuž hodně se hodně dozvěděl o mezilidských vztazích sovětské armády. Můžeme sledovat prolomení ledů mezi dvěma odlišnými světy - mezi Sověty a Čechoslováky, a to díky důstojníkovi Ovščinikovi, který se nezdráhá hovořit o nedisciplinované povaze svých lidí, z čehož vyplývá vznikající důvěra k narátoru J. Váňovi a nedůvěra k jeho lidem. Je potřeba připomenout, že narátor byl dříve vojákem a následně našel pracovní uplatnění na vojenské správě budov, možná proto došlo ke vzájemné důvěře.:

„A touhle formou padly trochu ty hrany. Tak jsme seděli a klábosili. A já mu říkám: „Prosím vás, proč vaši vojáci nechodí na žádné vycházky. U nás je úplně běžné, že vojáci o víkendů normálně chodí. A vaši vojáci nikdy. On bez zamyšlení říká: “To nejde, ti jak by vyšli ven z toho vojenského prostoru, tak by vpadli do první hospody, vyplnili by první, druhou třetí. A protože by jich bylo hodně, tak by táhli tím městem jako banda asociálů.“

²²⁴ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

Ani kulometem bys to nezastavil...A tento Ovščinikov, ten stavař říkal, je to blbost, na co stavět další hospodu. Když se chceme družít, tak se můžeme sejít klidně na fotbalovém hřišti.“²²⁵ Zde je možné sledovat sovětský pokus o navázání přátelství a dovolím si usuzovat, že přátelství nevznikalo jen v Hradčanech, ale i na jiných místech VÚ Ralsko.: „*A pak jsem se s ním potkal ještě dále, když se tady na Letné otevírala ruská škola. Dnešní gymnázium...Tenkrát se ještě dohadovali, kdo tam bude dělat elektriku. On říkal, já chci, aby to dělali vaši elektrikáři. Češi, aby to dělali, protože když naši přijedou z Ruska, tak to stejně zvorají a postaví to blbě.*“ Na tomto místě nalezneme zajímavý význam v symbolickém světě narátora J. Váni, a to opět nedůvěru generála Ovščinikova ve své lidi a vzrůstající důvěru v československé občany.

“... *Naši chlapi tam kolikrát honili ruský pytláky. Nepytláčili pro trofeje, ale z hladu. Můžu vám říct, že jim rozstříleli gumy na autě naši chlapi s flintami. A oni ty samopaly proti nim neotočili. Nikdy nikomu neublížili. A opravdu ten můj kolega, co jsem s ním byl na lesním útvaru, ten se pral s poručíkem o samopal. Celou dávku potom vystříleli do vrchu, měl to všechno nabytý a odjištěný. Nikdy to proti těm našim chlapům nepoužili...*“ Narátor K. Bulíř upozorňuje na již zmiňované nuzné podmínky běžných sovětských vojáků, a poukazuje na jejich respekt k lesníkům. Další variantou je možnost, že se vojáci báli kázeňského postihu, který byl probírán v úvodní podkapitole této hlavní kapitoly, tedy hrozbu vystěhování.

„...*K tomu došlo právě díky různým vyšetřováním, potkávali jsme se s těmi vojáky, vždycky tam byla nějaká vodka. Obrovská výhoda byla ta, že jsme si rozuměli rusky. Nebyl problém se dohodnout. Já mám dodneška spoustu známých, kteří tady sloužili, se kterými se setkáváme na různých sympoziích. Ono to ani nešlo jinak. Museli jsme chápat situaci takovou, jaká byla...*“²²⁶ Narátor V. Bilický popisuje, jak během výkonu jeho pracovní povinnosti došlo k navázání přátelských vztahů se sovětskými vojáky a podtrhuje důležitost znalosti jazyka, tedy ruského jazyka, jen stěží by mohlo dojít k navázání kontaktů, kdyby nastala jazyková bariéra. Možná bych si dovolila na tomto místě se zamyslet nad skutečností, že vliv na dobré vztahy měla i vyšší hodnota, protože narátor poukazoval na různá setkávání a popíjení, kdy se našla „společná řeč.“²²⁷ Dalo by se říci,

²²⁵ Rozhovor s paní Josefem Váňou ze dne 18. března 2016.

²²⁶ Rozhovor s panem Václavem Bilickým ze dne 9. února 2016.

²²⁷ Narátor se během výkonu své práce setkával s důstojníky...

že se jedná o spojenectví a spiklenectví, jako v případě narátora Z. Jůny, jenž o něčem podobném vypráví v podkapitole *Společné soužití - bydlení*. Narátor také poukazuje na politické pozadí nastalé situace, obě strany se pokusily spolu vycházet, neřešit žádné spory a tato cesta byla podle slov narátora správná, protože se i dnes se s některými bývalými důstojníky setkává.

Společné soužití bylo možné sledovat na dvou místech, a to v Hradčanech a na sídlišti Letná. V Hradčanech žili většinou důstojníci, proto zde panoval poklidný život, přátelská atmosféra, větší volnost, bezpečí, narátoři vzpomínají na šťastné dětství a přátelství se Sověty. Na sídlišti Letná již tak poklidný život nebyl, bydleli zde běžní vojáci, kteří nedodržovali noční klid, holdovali alkoholu, dělali velký hluk a pořádali bujaré večírky a Sověti zde pro obyvatele znamenali nepřítelé.

Pro běžné občany ve VÚ Ralsko znamenala přítomnost Sovětů (až na některé výjimky) dostatek zboží a větší sortiment, a to zejména v Hradčanech, ale docházelo k občasným konfliktům, kdy se důstojnické manželky dožadovaly prodeje většího množství sortimentu a ztělesňovaly tak pro některé zlo a nenasytlost a nelze opomenout černý obchod, díky němuž se občané dostávali např. k barevným televizorům.

Vojáci a bývalí vojáci ČSLA po pracovní stránce Sověty vycházeli dobře a pracovní vztahy občas přecházely hranici přátelství. Zaměstnanci vojenské správy budov a někteří lesníci se Sověty měli problémy, panovala zde nevraživost, dokonce zákaz přátelství ze strany Sovětů a docházelo k různým potyčkám a rozepřím. Dále narátoři poukazovali na špatnou vojenskou kázeň, povyšující se vystupování ze strany Sovětů a na důležitost jazyka a vzdělání.

3. 6 Odchod sovětských vojsk

V průběhu listopadového vyjednávání byl vstup vojsk Varšavské smlouvy označen za porušení platných norem mezi státy z hlediska mezinárodního práva. V Praze se ve dnech 15. až 17. května 1990 konalo první kolo česko – sovětského jednání o sovětských jednotkách umístěných v ČSSR, i přes snahy ponechat ještě nějakou dobu část vojska v zahraničí a jednat jen o změnách právního režimu pobytu až po pětiletý horizont odsunu, přistoupil SSSR na stažení vojsk do konce roku 1991 a druhé kolo jednání se konalo 7. února 1990 v Moskvě. Smlouva *o odchodu sovětských vojsk z území ČSSR* byla nakonec podepsána 26. února 1991 a lhůta jejich odchodu byla stanovena do konce června 1991.

Československo k 30. červnu 1991 v 925 transportech opustilo 73 500 vojáků a 39 000 rodinných příslušníků, 2 500 bojových vozidel pěchoty a obrněných transportérů, 1 220 tanků, 175 vrtulníků a 95 000 tun munice. Poslední železniční transport odjel 21. června 1991 a dne 25. června 1991 byl podepsán protokol *o ukončení procesu odchodu sovětských vojsk z území ČSFR*.²²⁸

Snižování počtu osob a techniky Střední skupiny sovětských vojsk rozmístěné na území ČSSR bylo zahájeno již v roce 1989. Jednalo se o odsunutí jedné tankové divize a čtyř samostatných praporů, zároveň došlo k reorganizaci samostatných zbývajících divizí na tzv. obrannou strukturu.²²⁹

O nesouhlasu s VÚ Ralsko vypovídá i petice o jeho zrušení, kterou sepisovali mimonští občané a podpisové archy byly z Mladoboleslavska a Českolipska, celkem se na nich objevilo 5 633 podpisů. Městské a místní národní výbory zaslaly fotokopie fasciklů podpisových archů a dokumentů OF Mimoň, předsedovi federální vlády, ministru národní obrany a poslancům federálního shromáždění.²³⁰ Bohužel se mi nepodařilo dohledat, jaká byla reakce, ani narátoři o této petici nehovořili.

Smlouva o odchodu sovětských vojsk z území ČSSR předpokládala tři etapy stahování osob a vojenské techniky Střední skupiny vojsk z území: 1. etapa (26. 2. 1990 – 31. 5. 1990), 2. etapa (1. 6. 1990 - 31. 12. 1990), poslední etapa (1. 1. 1991 – 30. 6. 1991).²³¹ VÚ Ralsko se týkaly první dvě etapy: 1. etapa byla zaměřená na 442. raketové brigádu Hvězdov, termín odsunu byl stanoven na květen 1990, počet odsunutých osob byl 600 a dále bylo odsunuto 18 děl. Ve 2. etapě odsunu bylo z 5. protiletadlové raketové brigády

²²⁸ TOMEK, P. *Počátky i finále odchodu sovětských vojsk z Československa*. In: Vojenský historický ústav Praha. [cit. 3. 5. 2016] Dostupné na: <http://www.vhu.cz/pocatky-i-finale-odchodu-sovetskych-vojsk-z-ceskoslovenska/>

²²⁹ MINAŘÍK, P. *Bratrská vojska za hranicemi Sovětského svazu*. In: *vojenství.cz*. 5. 1. 2003 [cit. 2. 5. 2016] Dostupné na: <http://armada.vojenství.cz/povalecna/sovet.vojska/3.htm>

²³⁰ *Ne vojenskému prostoru Pohov přírodě OF V Mimoňi. Odchod sovětských vojsk a ekologické otázky. Mimonští*. In: Českolipský nástup, č. 20, roč 60, 17. 5. 1990.

²³¹ HAKAUF, M. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa*. In: Informační centrum vlády. 21. 6. 2011. [cit. 3. 5. 2016] Dostupné na: <http://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojenske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>

Kuřívody odsunuto v červnu 1990 900 osob.²³² Tab. 2 uvádí počty osob sovětské armády, trvale ubytovaných ve VVP Mimoň k 2. únoru 1990 a dále přehled bojové techniky.

Tab. 2 Přehled osob sovětské armády a bojové techniky ve VVP Ralsko²³³

Hodnost	Počet
vojáci	730
občanští pracovníci	420
rodinní příslušníci	4210
Bojová technika	Počet
taktické rakety	18
vozidlo bojové pěchoty	1
děla	72
raketometry	72
minometry	72
protitankové kanony	12
protitankové komplety	12
protiletadlové raketové komplety	53
bojové letouny	32

První část sovětských vojsk z Ralska odcestovala tajně v noci. Nejprve bylo odvezeno 18 odpalovacích zařízení pro rakety středního doletu a přibližně 600 vojáků, poté následovaly smíšené letecké devize a protiletadlová raketová technika. Jako poslední odešly ženijní jednotky, které v Ralsku a ve Stráži pod Ralskem uklízely po sovětské armádě, odjely z vlakového nádraží v obci Bezděz 30. května 1991.²³⁴

„Viděl jsem tu ochotu lidí, že tam na letišti přistavují ty vagóny. To byl jeden vagón za druhým, oni stěhovali blbosti. I dřevěný vozíky nakládali. To byl jeden vlak za druhým. Tak jsem měl radost z toho, že ten český národ se stmelil. Tady ta hustota vagónů

²³² MINAŘÍK, P. *Bratrská vojska za hranicemi Sovětského svazu*. In: *vojenství.cz*. 5. 1. 2003.[cit. 2. 5. 2016] Dostupné na: <http://armada.vojenství.cz/povalecna/sovet.vojska/3.htm>

²³³ MINAŘÍK, P. *Vojenské výcvikové prostory Československé republiky*. Ročenka 2011. Vojenský historický archiv. Ministerstvo obrany České republiky, str. 48.

²³⁴ ŠEBELKA, J. *Před 20 lety začal odsun sovětských vojsk z Ralska*. *Mladá fronta dnes*, roč. 21, č. 77, 1. 4. 2010.

*zřídla a už tady hodně věci nechávali. A zase aby to Čecháčkové nemohli použít, tak to ničili. Noční stolky, postele... On by to stejně nikdo nechtěl, na tom by nespal ani cikán. A oni to vyhazovali z okna, aby se to jo rozbilo. Pak tady měli sklady benzínu vedle letiště. To byly velké sklady. Tam se napakovali, tam jezdily cisterny. Jestli to byly firmy nebo soukromníci, to nikdo nevěděl, to byl den otevřených dveří. Kdo přijel, tak si naložil. Takže to bylo takový chaotický, jo. Hlavně ty pěkný věci si vzali sebou.*²³⁵ Narátor J. Špaček zvýznamňuje pocit radosti a euforie při odchodu Sovětů z VÚ Ralsko, který pro něho znamenal osvobození. Narátor poukazuje na spolupráci českoslovenkých občanů, jež panovala během stěhování Sovětů, setkáváme se tak znovu s lidovou sounáležitostí. Zároveň však připomíná, že spoustu věcí odtud odvezli a ukradli českoslovenští občané, je zajímavé, že tento trestní čin neodsuzuje, jako ostatní narátoři. Neopomíná také kritizovat Sověty za ničení věcí, které nemohli odvézt, opět nezapomíná připomenout své „protisovětské smýšlení“ – „na tom by nespal ani cikán“, již po několikáté můžeme sledovat jeho nepřátelství vůči Sovětům a jasnou kulturní diferenciaci a nadřazenost.

„Jenže české ručičky tam začaly jezdit, začaly rabovat. Pak se řeklo, že to tam nechali Rusáci. Je to pravda, ale nikdo nám to nechce věřit. Někteří lidi říkají, že je škoda, že si to nevyfotili.“²³⁶ Narátorka J. Capková se oproti narátoru J. Špačkovi zastává Sovětů a zvýznamňuje tak možné přátelství,²³⁷ důvodem je patrně skutečnost, že některé zdemolované objekty dodnes nikdo neopravil, narátorka je vidí dennodenně a není na ně pěkný pohled.: *„Ty první bytovky stavěli naši Rusákům, ty byly pěkné. Ty všechny vyrabovali, když se to začalo opravovat, tak to stálo strašné peníze. První se začaly opravovat Kuřívody, protože se udělaly hlavní centrálou. Potom teprve Ploužnice.*“²³⁸ Narátorka pravděpodobně žije s pocitem křivdy, nejprve putovaly peníze do Kuřívod a poté až na Ploužnici, kde už nešlo vše opravit a má tak pocit, že Ploužnice je i dnes opomíjená. Nalezneme zde nostalgii a vzpomínky na mládí, jak byl tento kraj nádherný a

²³⁵ Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

²³⁶ Rozhovor s paní Miroslavou Capkovou ze dne 7. března 2016.

²³⁷ „Po pravdě to zůstalo pěkné...“ Takto narátorka odpovídala na otázku, jak se žilo ve VÚ Ralsko za přítomnosti Sovětů.

²³⁸ Rozhovor s paní Miroslavou Capkovou ze dne 7. března 2016.

v současné době vše padá ladem. V jejím smýšlení můžeme pravděpodobně nalézt i myšlenku, že za přítomnosti Sovětů, tedy za minulého režimu, se žilo lépe.²³⁹

„Žádný strach, spíše nadšení. Člověk už toho měl plný zuby. Člověk čekal, až odletí. Pak tady udělali na rozloučenou dvakrát okruh. Všichni byli šťastní, že táhli, ještě jsme jim na rozloučenou mávali.“²⁴⁰ Ve vyprávění narátora Z. Jůny můžeme opět sledovat změnu názorů, která nastala s přibývajícím věkem,²⁴¹ z přátelství vzniká nepřátelství.: „Chodili sem turisti. Byly plné pláže. Já mám rád, když jsou tady lidi. Nechci být na samotě. Ale pak najednou, když tady bylo plno Čechů, byla to paráda. Mohli sem přijet trempové, tím se rozjelo hodně, je tady nějaký ZOO koutek a tam má pan tu hospůdku. Tam se každý víkend hrálo.“ Narátor vyjadřuje naprostou spokojenost nad změnou situace, projevuje se jeho otevřená a společenská povaha, kdy se mu otevřela brána k větší volnosti a možnosti kulturního a turistického vyžití, ačkoliv v jeho vyprávění jinak nepadla zmínka o nějakém omezení.

„... Kocáb tenkrát mával, že odjíždí poslední voják. To ukazovali v televizi, tak kamarád říkal, že druhý den ten voják, který odešel odsad', zaklepal u nich u dveří. Takže já bych řekla, že ti, co tady potom žili před tím osmdesátým devátým, se sem vrátili zpátky. Takže nemám pocit, že by se něco změnilo. Jako pak sem vlastně přišli Volynští Češi. Takže mně to nepřišlo, že by odešli nějak hromadně. Ano, opustilo se letiště, které pak bylo zdevastovaný, to jo.“²⁴² Narátorka poukazuje na nastalou realitu, tedy podle jejího soudu, Sověti odešli „jen za bránu letiště“ a opět se vrátili. Základ dnešních obyvatel Kuřívod a okolních vesnic, tvoří bývalí zaměstnanci armády, VLS a 170 Volyňských Čechů, krajanů z Ukrajiny, kteří utekli z Ukrajiny postižené výbuchem jaderné elektrárny Černobyl.²⁴³ Narátorka zdůrazňuje skutečnost, že nenastala žádná změna po odchodu Sovětů, v jejím symbolickém světě zůstalo při starém. To je zajímavé, protože narátorčin manžel Z. Jůna, poukazoval na pravý opak. Narátorka stejně jako ostatní narátoři

²³⁹ Viz poznámka č. 238.

²⁴⁰ Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

²⁴¹ Probíráno již v podkapitole *Společné soužití – bydlení*.

²⁴² Rozhovor s paní Lenkou Jůnovou ze dne 20. listopadu 2015.

²⁴³ SYROVÁTKOVÁ, J. *Ralsko jako potencionální objekt cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencionál pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň. 2006, str. 85.

připomíná vzniklé škody, k jakým došlo po odchodu Sovětů, řekněme, že je můžeme označit za jeden z významů symbolického světa narátorů.

„...Akorát, co vám můžu říct, tady to letiště, když předávali, tak u toho asistoval Kocáb. Když to předávali, když nesvítla žárovka, tak ji museli vyměnit. Takže to letiště předali v úplném pořádku. Jako naše armáda, Rusáci, ať byli jakýkoliv, tak u toho lelectva byla špička u té armády. Byli vzdělaní lidi, u té techniky to nemohou být blbci.“ Narátor K. Bulíř jako jeden z mála narátorů označuje sovětskou armádu za elitu, nepreferuje jen ČSLA, ale i sovětské vojáky a můžeme tak pozorovat jistou uznávanou autoritu ze strany narátora.: *„Musím vám říct předem, odešli, zůstalo tady asi 40 vojáků a major, kteří to letiště hlídali. Když ho předali. Já jsem jel na to letiště, u té brány na Ploužnici, jsem musel půl hodiny čekat, než nás tam pustili. A viděli jsme, jak utíká voják varovat ty zloděje, kteří už to tam kradli...“*²⁴⁴ Na tomto místě můžeme pozorovat kritiku našich vojáků, ne vždy tedy byla chyba na sovětské straně, protože narátor upozorňuje na skutečnost, že vojáci po uvolnění režimu za úplatek nechali volně rozkrádat majetek po Sovětech.

*„Po odchodu sovětských vojsk došlo k chaosu. Nikdo nevěděl skoro nic. V euforii s okupanty rychle pryč. Nehledě na to, co tady bylo vybudováno, se mohlo využít. Jak školy, tak školky i zařízení, která tady zůstala. Popřípadě využít ubytovací kapacity, které byly nenávratně zničeny. Jednalo se konkrétně o 1120 bytů, které bylo možno dál mladým lidem. Jenom by si za snížený nájem sami provedli malé úpravy. Podle mě by v těch 90. letech byla vyřešena tíživá ubytovací situace, která přetrvává dodnes. Vzhledem k tomu, že to nebylo provedeno, po zcela totální devastaci těchto bytů, objektů a podobně stát do nich vráží peníze, konkrétně na Ploužnici bylo zprovozněno 6 bytových domů za obrovské náklady, které nemusely být vynaloženy.“*²⁴⁵ Narátor M. Vátrt vypráví o euforii, která nastala po odchodu Sovětů, jež vedla ke znehodnocení objektů obývaných Sověty, o kterých hovořili i ostatní narátoři. Opět jako narátorka J. Capková lituje poškozených bytů, ostatně oba narátoři pochází z Ploužnice²⁴⁶ a můžeme se tedy domnívat, že narátor má ke své domovině citové pouto, strávil zde dětství a zdemolované objekty kazí jeho vzpomínky na dospívání. Dále ještě můžeme usuzovat, že narátor, jakožto člen finančního

²⁴⁴ Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

²⁴⁵ Rozhovor s panem Mariánem Vátrtem ze dne 25. února 2016.

²⁴⁶ Nejvíce postižená a zdevastovaná část Ralska.

odboru MÚ Kuřivody má široký rozhled, co se týče zbytečně vynaložených financí na opravu poškozených domů, proto ve vyprávění dává značně najevo své znepokojení nad špatnou bytovou situací na Plouznici.

Po přijetí nové vojenské doktríny rozhodla vláda ČSFR 5. září 1991 ukončit využívání čtyř vojenských újezdů: tři na území ČR (Dobrá Voda, Mladá a Ralsko) a jedno na Slovenku (Valaškovce), z toho měl zaniknout rovněž stejný počet VVP. Ministerstvu obrany zůstala zachována práva na hospodaření s objekty, zařízeními a pozemky, potřebnými k zajištění obrany státu.²⁴⁷

Po odchodu sovětských vojsk z VÚ Ralsko se některým narátorům ulevilo, avšak začalo rabování v bývalých vojenských objektech, demolici obytných objektů a došlo tak ke značným škodám. Ačkoliv narátoři odchod Sovětů uvítali, neopomínjí zdůraznit, že předali letiště v pořádku a za vzniklé škody mohou českoslovenští občané. Ve vyprávění narátorů nalezneme také nostalgii a pocit, že vše zůstalo při starém, a to díky přítomnosti Volyňských Čechů, ale pro některé narátory se naopak otevřela brána k většímu kulturnímu životu.

²⁴⁷ MINAŘÍK, P. *Vojenské výcvikové prostory Československé republiky*. Ročenka 2011. Vojenský historický archiv. Ministerstvo obrany České republiky, str. 51.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo posoudit, zda měl příchod sovětských vojsk vliv na každodenní život občanů žijících ve VÚ Ralsko. Diplomová práce je založena na 13 rozhovorech, vedených orálně historickou metodou a analyzovaných pomocí symbolické antropologie. Na základě mého bádání a zanalyzování natočených rozhovorů jsem došla k závěru, že příchod sovětských vojsk měl vliv na každodennost občanů žijících ve VÚ Ralsko v několika kategoriích, jež hrály zásadní roli v symbolickém světě narátorů. Jistě je na místě zdůraznit, že níže uvedené kategorie se vzájemně prolínaly a jen v několika málo případech měly kolísavý charakter, nebyl tedy u nich viditelný žádný zásadní vývoj (až několik výjimek, na které v následujícím textu upozorním). Tento „pavouk“ hrál nezastupitelnou roli v životě narátorů a zanechal v jejich světě nesmazatelné stopy.

První kategorií se jeví Sovět jako přítel, jež se objevovala v každé kapitole této diplomové práce, kdy např. narátoři, kteří byli po příchodu Sovětů malé děti, vyprávěli o přátelství se sovětskými dětmi. V podkapitole *Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích* jsme se mohli dozvědět, že v Hradčanech bydlela sorta vyšších důstojníků, jež se s občany této obce přátelila, a tyto dobré poměry umožňovaly obyvatelům jakousi svobodu pohybu po VVP. V podkapitole *Jaderné zbraně* narátorka L. Jůnová poukazovala na Boreček, jenž byl více střežený a zvýznamňovala tak lepší vztahy a přátelství se Sověty, které na tomto místě panovaly. Ukázkovým příkladem je podkapitola *Společné soužití – bydlení*, kde bylo znovu nejvíce přátelství se Sověty čitelné v Hradčanech, přátelili se spolu jak děti, tak rodiče, avšak s přibývajícím věkem jsme se mohli setkat i s nepřátelstvím, narátor Z. Jůna konstatoval, že se začal více zabývat politickými věcmi a v Sovětech už přítele neviděl (můžeme tedy sledovat změnu v proměně kategorie, z přítele se stal nepřítel). V podkapitole *Černý obchod a přísun lepšího sortimentu* jsme také mohli dočíst o tom, jak narátorka L. Jůnová poukazovala na to, že i díky přátelství se Sověty měla v zimě meloun a rovněž československým občanům se dostalo možnosti nakupovat v sovětských obchodech. V podkapitole *Společné zaměstnání* jsme mohli číst o vyprávění narátora J. Váni a jeho přátelství s důstojníkem Ovščinikovem, díky němuž se hodně dozvěděl o mezilidských vztazích sovětské armády. Také narátor V. Bilický popisoval, jak během výkonu jeho pracovní povinnosti došlo k navázání přátelských vztahů se Sověty a podtrhoval tak důležitost znalosti ruského jazyka. V poslední podkapitole *Odchod sovětských vojsk* jsme mohli pozorovat zastávání

se Sovětů ze strany narátorky J. Capkové a zvýznamňování toho, že za vzniklé škody mohou českoslovenští občané a ne Sověti, s obdobným případem jsme se setkali i ve vyprávění K. Bulíře nebo L. Jůnové. V případě narátorů J. Capkové a K. Bulíře jde o zajímavý jev, protože oba dva měli se Sověty v jiných okamžicích problém a nyní by se dalo uvažovat o možném přátelství.²⁴⁸

S kategorií Sovět jako přítel se pojí i kategorie Sovět jako nepřítel, která se objevuje také v každé podkapitole. Po příchodu sovětských vojsk do VÚ Ralsko někteří narátoři přišli o své přátele, ale i o domov, protože se museli odstěhovat, jako příklad může posloužit narátor P. Bidlo, jehož otec sloužil u ČSLA. V podstatě i narátoři J. Váňa nebo J. Špaček v Sovětech viděli nepřítele, protože měli být převeleni do Hradce Králové a hrozilo jim opuštění domova a rodiny. V případě narátora J. Váni jde o změnu kategorie, protože v předchozí kategorii jsme mohli sledovat jeho přátelství s důstojníkem Ovščinikovem. Také narátorka J. Capková hovořila o strachu a nepřátelství, jež vzbuzovala sovětská hlaveň tanku namířena na bytovku, kde bydleli běžní občané. V podkapitole *Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích* jsme se setkali s vyprávěním narátora V. Bilického, který se svými kolegy za neoprávněný vstup za brány sovětského depotu zaplatil chvilkovým vězněním. Nelze opomenout vojenskou kontrarozvědku, o níž hovořil např. narátor J. Špaček, jež vzbuzovala obavy a nepřátelství, protože problémy s ní znamenaly odebrání propustky, nemožnost se pohybovat po VVP Ralsko a ztrátu zaměstnání. V podkapitole *Nehody a neštěstí* narátor K. Bulíř hovořil o zlobě a nepřátelství pasažérů havarovaného autobusu, s touto nehodou se pojí i další kategorie, které budou představeny dále. V podkapitole *Vojenský nepořádek* byly analyzovány různé nehody, jež vzbuzovaly nepřátelství, mohli jsme číst o požárech nebo neplánovaném vojenském cvičení, kdy si narátor K. Bulíř stoupl před kulometry, aby chránil „své lidi.“ Narátor J. Špaček hovořil o znečištění pitné vody, zlobě a nepřátelství, které zapříčinila tato havárie. V podkapitole *Společné bydlení – soužití* jsme se mohli dočíst o problému na sídlišti Letná v Mimoni, kdy narátor J. Špaček vyprávěl o tom, že vojáci nedodržovali noční klid a pili ve vysoké míře alkohol, tento problém bude ještě vzpomínán v další kategorii, avšak pro narátora J. Špačka byli Sověti nepřítelem číslo jedna. V podkapitole *Černý obchod a přísun lepšího sortimentu* jsme se dozvěděli o tom, jak se narátorům dostávalo lepšího

²⁴⁸ Viz následující odstavec.

zboží, ale na druhou stranu vzpomínali na manželky důstojníků, jež se dožadovaly většího množství zboží a tím vzbuzovaly u narátorů zlobu, nenasytnost a také nepřátelství. V podkapitole *Společné zaměstnání* narátor J. Špaček barvitě vyprávěl o sporech se Sověty, které provázely celé jeho působení na správě budov. Na závěr tohoto odstavce si dovolím připomenout úryvek od narátora Z. Jůny, jenž jasně ukazuje na nepřátelství vůči Sovětům: „*Žádný strach, spíše nadšení. Člověk už toho měl plný zuby. Člověk čekal, až odletí.*“

Další kategorií je vojenský nepořádek a špatná vojenská kázeň. Pro narátory vykonávající základní vojenskou službu nebo pro vojáky z povolání znamenal příchod Sovětů hrozbu ztráty domova a s tím se pojí právě vojenský nepořádek. V tomto případě se jedná o skutečnost, že vojiny z povinné základní vojenské služby a vojáky z povolání „rozházeli“ po celé republice“ a nenechali je v blízkosti svého domova. Stačí vzpomenout narátora J. Váňu nebo narátora J. Špačka, které jsem uváděla v předchozím odstavci. V podkapitole *Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích* narátor Z. Jůna zvýznamňoval kategorii Sovět jako přítel v souvislosti s vojenským nepořádkem, protože vyprávěl o tom, že se mohli v Hradčanech pohybovat všude i mezi stíhačkami. V podkapitole *Nehody a neštěstí* jsme se mohli dočíst o srážce autobusu s tankem, kdy byla podle narátorů vina na straně Sovětů, a to v podobě chybějícího regulovčíka. Dále o této kategorii pojednává celá podkapitola *Vojenský nepořádek*, ve které bylo např. analyzováno nedodržování cvičebních plánů a došlo tak ke střelbě v lese, v němž se nacházely dělnice. Dále docházelo požárům, protože sovětští vojáci rádi dělali ohně a nelze opomenout znečištění pitné vody, jež mohlo způsobit velké zdravotní potíže obyvatelů VÚ Ralsko. V podkapitole *Společné bydlení – soužití* byl analyzován výše uvedený problém na sídlišti Letná v Mimoní, narátor J. Špaček hovořil o tom, že vojáci nedodržovali noční klid a holdovali alkoholu a on jako domovní důvěrník musel tyto nepříjemnosti řešit. V podkapitole *Společné zaměstnání* jsme sledovali již vzpomínané přátelství J. Váni a důstojníka Ovščinikova, jenž označil své vojáky za bandu asociálů (proto neměli povolené vycházky). V poslední podkapitole jsme mohli ve vyprávění narátora J. Špačka pozorovat, jak poukazoval na ničení nábytku Sověty, aby jej už nikdo nemohl použít.

Za další kategorii lze označit nebezpečí a smrt, již v první podkapitole jsme se mohli dočíst ve vyprávění narátora K. Bulíře o postřelení československých vojáků při vstupu

sovětských vojsk do VÚ Ralsko. Dále v podkapitole *Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích* narátor M. Vátrt vysvětluje, že zákazy vstupu platily kvůli bezpečnosti, aby nikdo nevstoupil na místa, kde zrovna probíhala střelba a nedošlo ke zranění nebo dokonce úmrtí. V podkapitole *Nehody a neštěstí* jsme se dočetli o výše uvedené srážce autobusu s tankem a jako další příklad může posloužit střelba na vlakovém nádraží v Mimoni, kdy se narátoři předháněli v počtu mrtvých sovětských vojáků a dále narátor K. Bulíř hovořil o vyšetřování tří leteckých nehod, jež sověšší vojáci nepřežili. V podkapitole *Vojenský nepořádek a špatná vojenská kázeň* bylo analyzováno mnoho situací, při nichž mohlo dojít k újmě na zdraví (znečištění pitné vody, postavení se narátora K. Bulíře před samopaly). V podkapitole *Společné soužití – bydlení* narátorka L. Jůnová hovoří o mladých sovětských vojácích, kteří raději spáchali sebevraždu, protože neunesli odtržení od rodiny, narátorka v nich viděla malé chlapce a znamenali pro ni symbol oběti. V podkapitole *Společné zaměstnání* K. Bulíř vyprávěl, jak chytli sovětské vojáky při pytláčení, ale samopaly proti nim neotočili, avšak měli možnost je zastřelit, zde můžeme sledovat obrat v jeho symbolickém světě, protože jinak poukazovat na nepřátelství v podobě nedodržování cvičebních plánů a nyní nastala změna a snad i možné přátelství.

Poslední kategorií jsou povolání voják a povolání lesník, na základě těchto dvou povolání existovala možnost volného pohybu po VVP Ralsko, ale našly se i situace, kdy ani oni neměli tu možnost. Lesníci a zaměstnanci VLS museli opustit prostor v době vojenského cvičení a jistě stačí připomenout narátora V. Bilického a jeho neoprávněný vstup do sovětského depotu. V první podkapitole jsme setkali s již několikrát uvedeným narátorem J. Váňou a jeho hrozícím odchodem do Hradce Králové a narátorem M. Vátrtem, jenž hostil sovětské důstojníky a byl tak s nimi v kontaktu. V podkapitole *Zákaz vstupu do lesa ve VVP, cestování, uzávěrky a kontroly na silnicích* narátor K. Bulíř vyprávěl o omezeném cestování do zahraničí, protože jako lesník znal, kde se co ve VVP nachází - sovětské útvary, naopak voják M. Probošt zvýznamňoval povolenku a s tím možnost se pohybovat všude. V podkapitole *Nehody a neštěstí* narátor V. Bilický vyprávěl o tom, jak vyšetřoval nehodu autobusu s tankem a narátor lesník K. Bulíř vyšetřoval výše uvedené letecké nehody, na základě svého zaměstnání se tak dostali k událostem, ke kterým se jiní neměli možnost přiblížit. Narátor J. Špaček jako zámečník a vodař na správě budov měl zaručené informace o vraždě důstojnické manželky, o níž jiní narátoři

nehovořili. V podkapitole o jaderných zbraních bývalý voják narátor J.Váňa poukazuje na známosti s dalšími vojáky a jejich spekulaci nad existencí jaderných zbraní ve VÚ Ralsko. Lesník J. Sluka vyprávěl o dvou místech, kam nemohli lesníci vstoupit, a proto vyvodili, že by se tam mohly nacházet jaderné zbraně. Naopak narátor lesník K. Bulíř s „jistotou“ dokázal vyjmenovat místa, kde se rakety a jaderné zbraně nacházely. V podkapitole *Vojenský nepořádek* např. narátor J. Špaček popisuje nepříjemnosti, se kterými se jako vodák a zámečnick na správě budov setkal.

Tyto dvě závěrečné kategorie byly zásadní i proto, že zejména na základě těchto zaměstnání se narátoři setkávali se sovětskými vojáky a stačí vzpomenout narátory: V. Bilického – soudní znalec, pyrotechnik, K. Bulíře - lesní správce a inspektor lesní výroby, M. Probošta – voják z povolání, J. Sluku – lesník, polesný, J. Špačka - vodák a zámečnick na správě budov, J. Váňu – voják z povolání, technik na správě budov, M. Vátrtu – voják z povolání.

Je zcela evidentní, že přítomnost sovětských vojáků zasáhla do životů narátorů a zanechala tak stopy v jejich symbolickém světě, byť jen v současné době v podobě vzpomínek.

Seznam literatury

Literatura:

BILICKÝ, V. *Nezaniklé sídlo 60. let nového názvu Hradčany (Kummer, Kumr, Kummer am See)*. Informační středisko Ralsko.

BILICKÝ, V. - HOTTMAR, A. a spol. *Letiště Hradčany 1945 – 2009. Historie a současné perspektivy*.

BILÍK, P. *České země a Československo ve 20. století*. Olomoucký kraj, 2013.

BLAŽKOVÁ, J. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. In: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska. Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa, 1997. č. 5.

DARTON, R. *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*. Edice každodenní život. ARGO, 2013.

DAŘÍLKOVÁ, J. *Příspěvek územního plánování a regionální politiky pro revitalizaci a nové využití území Ralska*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998. roč. 103, č. 3.

FELCMAN, O. *Sovětská vojska v Československu 1968 – 1991*. In: Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006.

DÜLMEN VAN, R. *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*. DOKOŘÁN, 2002.

GEERTZ, C. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Sociologické nakladatelství. Praha 2000.

GÖTTINGER, V. *Nevolníci vojenských újezdů – Lze žít šťastně i bez práva na místní samosprávu?* Brno: MU, 2012 .

Dostupná na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/12%20Sleva/gottinger.pdf , 10. 7. 2016.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

HONS, O. *Zaniklé obce kolem Ralska*, Město Ralsko, 2014.

CHROMÝ, P. - SEIDL, T. *Problémy integrace marginálního území do regionálního systému: Příklad vojenského újezdu Boletice*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 2010, roč. 1, č. 115.

JANOTA, J. *Záměry VLS ČR, s.p. divize Mimoň v oblasti cestovního ruchu, zkušenosti z turistického využívání bývalého vojenského prostoru Ralsko*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň 26. 4. 2006.

- KALINOVÁ, L. Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969 – 1993. Academia. Praha 2012.
- KOMÁR, A. *Problematika revitalizace a nového využití bývalých vojenských území ve střední a východní Evropě*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3.
- KOSÍK, K. Dialektika konkrétního. Praha: Česká akademie věd, 1963.
- KOZEL, P. *K některým vojenskoekologickým aspektům vojenských újezdů*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3.
- KUSOVSKÁ, M. 2012. *Vojenský újezd jako determinant populačního vývoje daného mikroregionu*. Diplomová práce. Praha: Přírodovědná fakulta, katedra demografie.
- LUŇÁK, P. ed. *Plánování nemyslitelného. Československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha: ÚSD AV ČR, 2008.
- LE GOFF, J. *Pamět a dějiny*. Argo, 2007.
- Mikroregion Podralsko. *Obce živé a zaniklé. Bývalý vojenský prostor Ralsko*.
- MINAŘÍK, P. *Vojenské výcvikové prostory Československé republiky*. Ročenka 2011, Vojenský historický archiv. Ministerstvo obrany České republiky.
- Mladá fronta dnes. 18. 8. 1993. V Ralsku se našly i rakety a letecké pumy.
- MLEJNEK, R. *Stav pyrotechnické zátěže v bývalém VVP Ralsko a jeho hodnocení z hlediska turistického využití*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencial pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí, Mimoň, 2006.
- OLIVOVÁ, V. *Dějiny nové doby 1848-2008*. TeMi CZ, 2008.
- OTÁHAL, M. *Komunistický režim v období tzv. normalizace*. In: Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006.
- POŠTOLKA, V. *Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko*. In: Geografie: sborník české geografické společnosti, 1998, roč. 103, č. 3.
- POVOLNÝ, D. *Vojenské řešení Pražského jara. Invaze armád Varšavské smlouvy*.
- RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. a kol. *Sociální stát v Československu. právně – institucionální vývoj v letech 1918 – 1992*. Auditorium Praha, 2012.
- SEDLÁK, P. *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*. In: Soudobé dějiny. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, roč. 20, č. 1-2, 2013.

STRAUSS, A. - CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce / Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999.

SYROVÁTKOVÁ, J. *Ralsko jako potencionální objekt cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencionál pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň. 2006.

ŠOLC, J. *Rozvoj obce Ralsko a záměry v oblasti rozvoje cestovního ruchu*. In: Bývalý vojenský prostor Ralsko a jeho potencionál pro rozvoj cestovního ruchu. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí. Mimoň. 2006.

ŠEPELKA, Jan. *Před 20 lety začal odsun sovětských vojsk z Ralska*. In: Mladá fronta dnes, roč. 21, č. 77. 2010.

VANĚK, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, 2003.

VANĚK, M. - MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.

VESELÝ, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Aleš Čeněk. 2007.

Internetové zdroje:

Akce JAVOR – Historicko-politické souvislosti. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 4. 2016]

Dostupné na: <http://fortifikace.cz/akce-javor-historicko-politicke-souvislosti/>

Akce JAVOR – Sklady jaderných zbraní JAVOR 52. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 4. 2016]

Dostupné na: <http://fortifikace.cz/akce-javor-sklady-jadernych-zbrani-javor-52/>

BŘEŠŤAN, R. *Dočasný pobyt dvacet let poté*. In: EKONOM.cz. 2011. [cit. 7. 5. 2016]

Dostupné na: <http://ekonom.ihned.cz/c1-52200090-docasny-pobyt-dvacet-let-pote>

Československá armáda. *Čs. Armáda po roce 1945*. [cit 14. 4. 2016] Dostupné na: <http://armada.vojenstvi.cz/>

Československo na jaderné použití. In: Český rozhlas. 5. 3. 2011. [cit. 27. 4. 2016].

Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/reportaze/_zprava/ceskoslovensko-na-jaderne-pouziti--865491

DIAMO, státní podnik Stráž pod Ralskem. [cit. 17. 2. 2016].

Dostupné na: <http://www.diamo.cz/>

Doupov – náš největší výcvikový prostor. In: Armáda České republiky. 2009. [cit. 19. 4. 2016] Dostupné na: <http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/doupov---nas-nejvetsi-vycvikovy-prostor-14814/>

HAKAUF, M. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa.* In: Informační centrum vlády. 21. 6. 2011. [cit. 3. 5. 2016] Dostupné na: <http://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojenske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>

Historie podniku. In: Vojenské lesy a statky ČR, s.p [cit. 25. 12. 2016] Dostupné na: <http://www.vls.cz/cs/o-vls/historie-podniku>

Chronologie událostí 20. - 21. srpna 1968. In: Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 14. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968-chronologie>

Kolem Ralska by mohla vzniknout ukázková divočina jako na Aljašce. In: Česká televize. 12.5.2016[cit.13.6. 2016]Dostupné na:<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1782998-kolem-ralska-mohla-vzniknout-ukazkova-divocina-jako-na-aljasce>

LANGER, J. *Rada kraje nedoporučí zastupitelstvu obnovu letiště Hradčany.* In: Liberecký kraj. 22. 2. 2008. [cit. 4. 6. 2016] Dostupné na: <http://www.kraj-lbc.cz/Rada-kraje-nedoporuci-zastupitelstvu-obnovu-letiste-Hradcany-n63269.htm>

Letiště v Ralsku bude sloužit sportu a rekreaci. In: Česká televize. 23. 8. 2012. [cit. 3. 6. 2016] Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1150708-letiste-v-ralsku-bude-slouzit-sportu-a-rekreaci>

MAŘAS, T. *V Ralsku se bude znovu odstraňovat ekologická zátěž po sovětské armádě.* In: Český rozhlas.2014.[cit.30.4.2016].Dostupnéonline:http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/1372422

Město Ralsko oficiální stránky.[cit. 3. 6. 2016] Dostupné na: <http://mestoralsko.cz/>

Ministerstvo obrany České republiky. *Ministerstvo obrany České republiky – důvod a způsob založení.* 19. 10. 2016. [cit 11. 11. 2016] Dostupné na: <http://www.mocr.army.cz/ministr-a-ministerstvo/pusobnost-a-cinnosti/ministerstvo-obrany-ceske-republiky---duvod-a-zpusob-zalozeni-2154/>

MINAŘÍK, P. *Bratrská vojska za hranicemi Sovětského svazu.* In: vojenství.cz. 5. 1. 2003.[cit. 2. 5. 2016]

Dostupné na: <http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovet.vojska/3.htm>

PEP@K. *21. srpna 1968 – 48 let od ruské okupace*. In: WWW. Mimoň.cz. Neoficiální stránky města Mimoň. 2016. [cit. 3. 9. 2016]

Dostupné na: <http://www.mimon.cz/index.php?page=clanky/clanek&clanek=2736>

Dostupné na: http://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/hlaven-tanku-pred-30-lety-rozparala-autobus-plny-lidi-20150821.html

Ralsko – Židlov – cvičiště a střelnice. In: Fortifikace. 10. 6. 2014. [cit. 27. 4. 2016]

Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-zidlov-cviciste-a-strelnice/>

Ralsko – Hvězdov - historie obce a seznam posádek. In: Fortifikace. 22. 6. 2014. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-hvezdov-historie-obce-a-seznam-posadek/>

Ralsko – Kuřívody – historie obce a seznam posádek. In: Fortifikace. 2014. [cit. 27. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-kurivody/>

Ralsko – Jabloneček. In: Fortifikace. 17. 7. 2015. [cit. 28. 4. 2016]

Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-jablonecek/>

Ralsko – Svěbořice – střelnice a tábor. In: Fortifikace. 2015. [cit. 27. 4. 2016]

Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-sveborice-strelnice-a-tabor/>

Ralsko letiště Hradčany. In Fortifikace [cit. 30. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-letiste-hradcany/>

Ralsko – Bělá pod Bezdězem – seznam posádek. In: Fortifikace. 17. 7. 2015. [cit. 28. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-bela-seznam-posadek/>

Ralsko- Boreček – padáčkárna a výzkumné ústavy. In: Fortifikace. Leden 2016. [cit. 28. 4. 2016] Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-borecek-polygon/>

Ralsko – Jezová – Radary. In: Fortifikace. Leden 2016. [cit. 28. 4. 2016]

Dostupné na: <http://fortifikace.cz/ralsko-jezova-radary/>

Rozcestník: Ralsko. 2. 11. 2016. In: Fortifikace 2015. [cit. 30. 12. 2016] <http://fortifikace.cz/tema-ralsko/>

RŮŽIČKA, D. *Státní bezpečnost (StB). Hlavní správa vojenské kontrarozvědky*. In: TOTALITA. CZ, [cit. 19. 3. 2017] Dostupné na: http://www.totalita.cz/stb/stb_vkr.php

RŮŽIČKA, D. *Státní bezpečnost (StB) – konkrétní příklady objektů, ve kterých působila vojenská kontrarozvědka (výběr)*. In: TOTALITA.CZ, cit. [19. 3. 2017] Dostupné na: http://www.totalita.cz/stb/stb_vkr_04.php

SIXTA, M. *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou.* In: Rychnovský deník.cz. 20. 8. 2015. [cit. 9. 7. 2016] Dostupné na: http://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/zazracne-prezili-stret-s-tankem-20150820.html

Smlouva. In: Totalita.cz [cit. 12. 11. 2016]
Dostupné online: http://www.totalita.cz/txt/txt_smlouva68.php

Symbolická antropologie – M. Douglas, C. Geertz, Kognitivní antropologie. [cit. 3. 3. 2017]Dostupná na: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2008/RLB33/um/Prehled_soudobych_antropologickych_smeru.pdf

ŠACH, J. *Vojenské cvičení ŠUMAVA, předzvěst konce Pražského jara 68.* In: Vojenský historický ústav Praha. [cit. 15. 4. 2016.] Dostupné na: <http://www.vhu.cz/vojenske-cviceni-sumava-predzvest-konce-prazskeho-jara-68/>

ŠEBELKA, J. *Před 20 lety Sověti opustili Ralsko, zbyly po nich jedy a tuny munice.* In: iDNES. 9. 5. 2011. [cit. 16. 4. 2017] Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/soveti-opustili-ralsko-pred-20-lety-zbyly-po-nich-jedy-a-tuny-munice-1fa-domaci.aspx?c=A110509_1581702_liberec-zpravy_oks

TOMEK, P. a) *Dvacet tři podivných let pobytu sovětských vojáků v Československu.* In: Vojenský historický ústav Praha. [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.vhu.cz/dvacet-tri-podivnych-let-pobytu-sovetskych-vojaku-v-ceskoslovensku/>

TOMEK, P. b) *Počátky i finále odchodu sovětských vojsk z Československa.* In: Vojenský historický ústav Praha. [cit. 3. 5. 2016] Dostupné na: <http://www.vhu.cz/pocatky-i-finale-odchodu-sovetskych-vojsk-z-ceskoslovenska/>

TRDLA, M. *Černý obchod, ututlané nehody a miny. I tak se žilo se Sověty v Ralsku.* In: iDNES. 13. 11. 2014. [cit. 21. 4. 2016]. Dostupné na: http://liberec.idnes.cz/armada-rusko-sovetsky-svaz-vojensky-prostor-vojak-ekologie-priroda-katastrofa-letiste-vycvik-i20-liberec-zpravy.aspx?c=A141113_124706_liberec-zpravy_ddt

Vojenský prostor Ralsko 1968-1991. Sovětská armáda v regionální kolektivní paměti a její oficiální obraz. In: Gymnázium Přírodní škola o.p.s. 20. 11. 2013. [cit. 24. 7. 2016] Dostupné na: <http://www.archiv.prirodniskola.cz/expedice/ralsko2013/2013-vojensky-prostor-ralsko,%20sovatska-armada-v-regionalni-kolektivni-pameti-a-jeji-oficialni-program.pdf>

VRABEC, V. *Informace o vojenských újezdech*. In: Armáda České republiky. [cit. 8. 7. 2016] Dostupné na: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>

Dobový tisk:

KAČÍRKOVÁ, J. *Sám voják v nebezpečném poli*. In: Lidová demokracie, 1993.

Jeden pyrotechnik má v Ralsku práci skoro na dvě stě let. In: Rudé právo, 1993.

Lenine, probud' se! In: Rudé právo, 25. 8. 1968.

Ne vojenskému prostoru Pohov přírodě OF V Mimoni. Odchod sovětských vojsk a ekologické otázky. Mimonští. In: Českolipský nástup, roč. 60, č. 20. 1990.

Týdeník Svobodný nástup. Týdeník OVKSČ a rady ONV v České lípě. 1968.

Nepublikovatelné zdroje:

Emailová korespondence s orátorem Václavem Bilickým

Klíčko. 2011. Režie: DEHNHARDT, S.

Osobní archiv pana Jaroslava Dvořáka, který se zabývá zaniklými obcemi v bývalém VÚ Ralsko.

Materiály z Městského úřadu Ralsko vztahující se k počtu obyvatel.

Soukromý archiv se souhlasem autora fotografií: <http://ralsko.bodie.eu/>

Seznam příloh:

Příloha č. 1. Fotografie z autobusové nehody u Kuřívod 1985

Příloha č. 2. Fotografie z autobusové nehody u Kuřívod 1985

Příloha č. 3. Dobová mapa VVP Ralsko

Příloha č. 4. Dobová mapa VVP Ralsko

Příloha č. 5. Dobová mapa Jablonečku

Příloha č. 6. Dnešní sklad JAVOR 52 – zevnitř

Příloha č. 7. Dnešní sklad JAVOR 52 – zvenčí

Příloha č. 8. Protestní akce: „Běž domů Ivane,“ která se konala v Mimoni, v lednu 1990

Příloha č. 9. Plná moc k povolení ke vstupu do VVP Ralsko

Příloha č. 10. Povolenka ke vstupu do VVP Ralsko

Seznam tabulek:

Tab. 1 Vývoj počtu obyvatel v Ralsku

Tab. 2 Orientační údaje o narátorech

Tab. 3. Přehled osob sovětské armády a bojové techniky ve VVP Ralsko

Rozhovory:

Rozhovor s panem Petrem Bidlem ze dne 7. března 2016.

Rozhovor s panem Václavem Bilickým ze dne 9. února 2016

Rozhovor s panem Karlem Bulířem ze dne 18. února 2016.

Rozhovor s paní Miroslavou Capkovou ze dne 7. března 2016.

Rozhovor s paní Lenkou Flekovou ze dne 20. listopadu 2015.

Rozhovor s paní Lenkou Jůnovou ze dne 20. listopadu 2015.

Rozhovor s panem Zbyňkem Jůnou ze dne 20. listopadu 2015.

Rozhovor s panem Pavlem Kosem ze dne 28. března 2016.

Rozhovor s panem Milanem Proboštem, ze dne 12. února 2016.

Rozhovor s panem Jaroslavem Slukou ze dne 24. března 2016

Rozhovor s panem Jaroslavem Špačkem ze dne 19. února 2016.

Rozhovor s manželi Blankou a Josefem Váňovými ze dne 18. března 2016

Rozhovor s panem Mariánem Vátrtem ze dne 25. února 2016.

Seznam použitých zkratk:

ČSLA – Československá lidová armáda

ČSFR – Česká a Slovenská Federativní Republika

ČSSR - Československá socialistická republika

KGB – Výbor státní bezpečnosti

ONV – Občanský národní výbor

OOR – Okresní odborová rada

OV – Občanský výbor

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

PVO – Protivzdušná obrana státu

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

VLS s. p. – Vojenské lesy a statky ČR, s.p.

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

VÚ – Vojenský újezd

VVP – Vojenský výcvikový prostor

Přílohy

Příloha č. 1. Fotografie z autobusové nehody u Kuřívod 1985

Zdroj: Sixta, M. *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou.* In: Rychnovský deník.cz. 2015. Dostupné na: http://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/zazracne-prezili-stret-s-tankem-20150820.html

Příloha č. 2. Fotografie z autobusové nehody u Kuřívod 1985

Zdroj: Sixta, M. *Zázračně přežili střet s tankem. Na osudné ráno přesně před 30 lety nikdy nezapomenou.* In: Rychnovský deník.cz. 2015. Dostupné na:
http://rychnovsky.denik.cz/zpravy_region/zazracne-prezili-stret-s-tankem-20150820.html

Příloha č. 3. Dobová mapa VÚ Ralsko

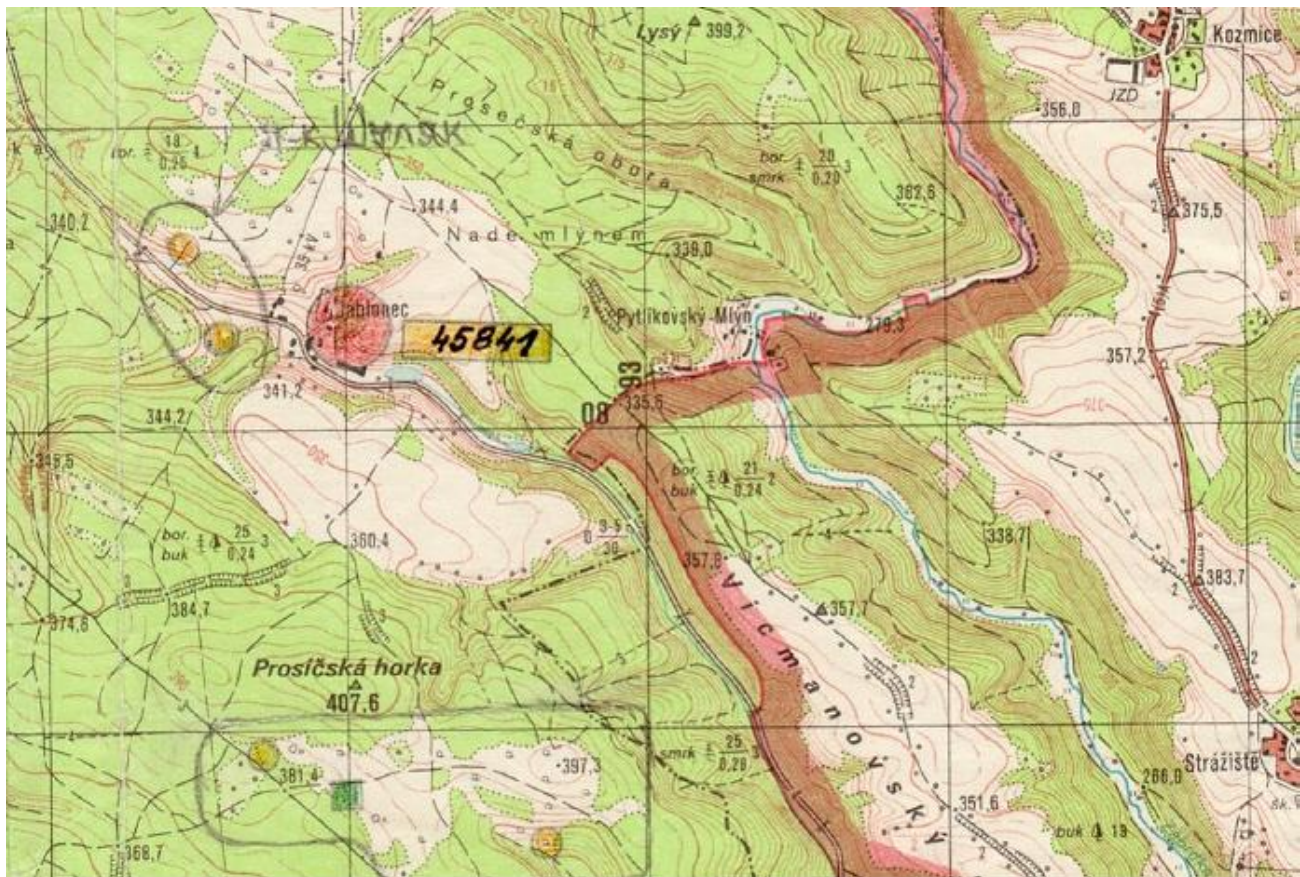
Zdroj: Osobní archiv pana Jaroslava Dvořáka, který se zabývá zaniklými obcemi v bývalém VÚ Ralsko.

Příloha č. 4. Dobová mapa VÚ Ralsko

Zdroj: Osobní archiv pana Jaroslava Dvořáka, který se zabývá zaniklými obcemi v bývalém VÚ Ralsko.

Příloha č. 5. Dobová mapa Jablonečku

Zdroj: *Ralsko – Jabloneček*. In: Fortifikace 2015. [cit. 26. 10. 2016] Dostupné na <http://vojenske-prostory.cz/ralsko-jablonecek/>. Nebo: *Václav Bilický* – www.expozice-ralsko.estranky.cz

Příloha č. 6. Dnešní sklad JAVOR 52 – zevnitř

Zdroj: Soukromý archiv se souhlasem autora fotografií: <http://ralsko.bodie.eu/>

Příloha č. 7. Dnešní sklad JAVOR 52 – zvenčí.

Zdroj: Soukromý archiv se souhlasem autora fotografií: <http://ralsko.bodie.eu/>.

Příloha č. 8. Protestní akce: „Běž domů Ivane,“ která se konala v Mimoní, v lednu 1990

Zdroj: Pep@k. *21. srpna 1968 – 48 let od ruské okupace*. In: WWW. Mimoní.cz. Neoficiální stránky města Mimoní. 2016.

Dostupné na: <http://www.mimon.cz/index.php?page=clanky/clanek&clanek=2736>

Příloha č. 9. Plná moc k povolení ke vstupu do VVP Ralsko

Inspektor automobilní služby má právo:

1. Zastavovat a kontrolovat automobilní a tankovou techniku na veřejných komunikacích, v prostoru cvičení a ve vojen. výcvikových táborech za účelem zjišťování tech. stavu techniky, dodržování ustanovení pro provoz techniky na silnicích, hospodářného a oprávněného provozu vůbec.
2. Vyžadovat od řidiče (velitele vozu) informace k bodu 1.
3. Ve smyslu platných nařízení provádět přiměřený postih vůči řidičům (technice), kteří porušili platná ustanovení o provozu tech.
4. Zadržet řidiče (techniku) v těchto případech:
 - jde-li prokazatelně o nepovolenou jízdu;
 - požil-li řidič alk.nápoje, nebo je-li velit.vozu v podnapilém stavu;
 - ohrožuje-li techn.stav vozidla bezpečnost silničního provozu;
 - nemá-li řidič příslušné řidičské oprávnění;
 - nemá-li řidič motocyklu a spolujezdec ochrannou přilbu nebo nemá-li řidič motocyklu ochranné brýle;
 - způsobil-li voj.řidič havárii, katastrofu a jinou mimoř. událost;
 - jsou-li ve voj.vozidle neoprávněně přepravovány civil. osoby.
5. Kontrolovat vojáky v činné službě ve vojenském stejnokroji, kteří řídí soukromá vozidla. Postup podle RPSS čl. 78-81.

POSÁDKOVÁ SPRÁVA
M i m o n .

Evid.čís.: **42**
25

PLNÁ MOC

pro orgán automobilní inspekce posádkové správy.

Na základě RPSS čl.86-93 zmocňuji **d r ž i t e l e** této plné moci provádět kontrolu provozu vojenské automobilní a tankové techniky a kontrolu technického stavu této techniky v teritoriu posádky. Práva kontrolního orgánu jsou uvedena na druhé straně.

Datum: _____ Kulaté razítko _____
.....
velitel posádky

Zdroj: Osobní archiv narátora Václava Bilického

Příloha č. 10. Povolenka ke vstupu do VVP Ralsko

	1238 evid. číslo
	27.4.1977 vydáno dne
jméno a příjmení	
1958	795149 RD-72
narozen	číslo obč. průkazu
POVOLENÍ KE VSTUPU DO PROSTORU VOJ. ÚJEZDU RALSKO	
sídl. Ploužnice	
místo	
od 27.4.1977	do 31.10.1977
	
újezdní správce	

POUČENÍ

Vstup do vojenských objektů, budov a prostoru pobytu vojenských jednotek, samovolný a neslužební pohyb, je zakázán. Při pohybu v prostoru řiďte se pokyny vojenských orgánů a strážných.

Před vstupem do újezdu jste povinen se přesvědčit, zda vojenský újezd není uzavřen.

Ve vojenském újezdu je zakázáno jakékoliv fotografování a zhotovování nákresů.

Povolení ke vstupu vrátte ihned po uplynutí jeho platnosti újezdnímu úřadu. Zneužití a ztráta jsou trestné!

.....
podpis držitele

SG NB - 75 1359

Zdroj: Osobní archiv narátora Václava Bilického